

Metodeutvikling innen arbeidsrettet rehabilitering

Evaluering av MetARR

Geir Møller og Ingvild Vardheim

TF-rapport nr. 330

2013

Tittel: Metodeutvikling innen arbeidsrettet rehabilitering
Undertittel: Evaluering av MetARR
TF-rapport nr: 330
Forfatter(e): Geir Møller og Ingvild Vardheim
Dato: 30.11.2013
ISBN: 978-82-7401-646-0
ISSN: 1501-9918
Pris: 180,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforsking.no)
Framsidedfoto: Istockphoto.com
Prosjekt: Evaluering av MetARR
Prosjektnr.: 20130100
Prosjektleder: Geir Møller
Oppdragsgiver(e): NAV Telemark/GREP Arbeid og rehabilitering

Spørsmål om denne rapporten kan rettes til:

Telemarksforsking
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforsking.no

Resymé:

Denne rapporten omhandler tiltaket MetARR som er et utviklingsprosjekt innen arbeidsrettet rehabilitering gjennomført av GREP Arbeid og rehabilitering. Rapporten er todelt. Den ene delen gir en beskrivelse og vurdering av tiltaket slik det fremsto ved utgangen av prosjektperioden. Den andre delen tar for seg selve utviklingsprosessen og inneholder en beskrivelse av ulike tiltak og virkemidler som ble benyttet underveis i prosjektperioden. Tiltaket har vært rettet mot unge som har falt ut av videregående skole og ungdom som har vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet.

Geir Møller er utdannet statsviter (Cand.polit.) fra Universitet i Bergen. Møller har vært ansatt som forsker ved Telemarksforsking siden 1998. Han arbeider i hovedsak med velferdspolitik, herunder arbeidsmarkedspolitik, barnevern, pleie- og omsorg. Møller har både ledet og bidratt i flere nasjonale evalueringer av større forvaltningsreformer.

Ingvild Vardheim er utdannet statsviter fra Universitetet i Bergen, med en mastergrad i sammenlignede politikk fra 2007. Hun har jobbet som forsker ved Telemarksforsking siden 2010. Hun har bidratt på flere større og mindre forskningsprosjekter innen blant annet pleie- og omsorg, barnevern, arbeidsmarkedspolitik og oppfølging av utsatte barn og unge.

Forord

MetARR er en forkortelse for «Metodeutvikling Arbeidsrettet rehabilitering». Tiltaket er et metodeutviklingsprosjekt som er rettet mot ungdom som har droppet ut av videregående skole og/eller som har vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet. Tiltaket er utviklet av attføringsbedriften GREP og har hatt nedslagsfelt i kommunene Kragerø og Drangedal.

MetARR har blitt gjennomført i perioden fra høsten 2009 og frem til sommeren 2013. I alt er det gjennomført 7 kurs i prosjektperioden. Evalueringen er gjennomført i løpet av høsten 2013.

Vi vil her benytte anledningen til å takke alle som har bidratt til å gjennomføre evalueringen, både deltakere, tiltaksarrangør og medarbeidere i NAV. Spesielt rettes en stor takk til GREP som har bidratt med informasjon og grunnlagsmateriale for evalueringen.

Bø, 30.11.2013

Geir Møller

Prosjektleder

Innhold

Forord.....	3
Sammendrag	7
1. Innledning.....	9
1.1 Om MetARR.....	9
1.2 Tiltaksevalueringen.....	10
1.3 Evaluering av utviklingsprosessen.....	11
1.4 Data og metode	11
2. Arbeidsmarkedstiltak.....	13
2.1 Arbeidsmarkedet	13
2.2 Arbeidsmarkedstiltak.....	13
2.3 Oppsummering.....	14
3. Deltakere i MetARR	16
3.1 Kjønn, alder og sivilstatus.....	16
3.2 Bakgrunn fra skole og arbeidsliv	16
3.3 Egenskaper som begrunner deltakelse i MetARR	17
3.4 Deltakernes motiver for å delta	21
3.5 Innsøking til MetARR	23
3.6 Oppsummering	24
4. Tiltakets innhold og gjennomføring.....	25
4.1 Beskrivelse av tiltaket	25
4.1.1 Kursdel (del 1).....	25
4.1.2 Praksisperioden (del 2).....	28
4.2 Pedagogiske virkemidler	28
4.3 Samarbeidspartnere	29
4.4 Oppsummering.....	30
5. Deltakernes synspunkter på tiltaket	31

5.1	Tilfredshet med ulike sider av tiltaket.....	31
5.2	Fysisk aktivitet.....	32
5.3	Hjelp til å søke arbeid.....	32
5.4	Andre aktiviteter.....	33
5.5	Veiledningen.....	34
5.6	Bedriftsbesøk.....	35
5.7	Arbeidspraksis.....	35
5.8	Oppsummering.....	36
6.	Resultater av MetARR.....	37
6.1	Deltakelse og gjennomføring.....	37
6.2	Hva skjer med de som fullfører MetARR?.....	40
6.3	Virkninger på livssituasjon.....	41
6.4	Kognitive virkninger.....	43
6.5	Virkninger på atferd.....	44
6.5.1	Fysisk aktivitet.....	44
6.5.2	Kosthold.....	45
6.5.3	Alkohol.....	45
6.5.4	Sosial atferd.....	46
6.6	Har økt mestring ledet til jobb eller utdanning?.....	48
6.7	Oppsummering.....	50
7.	Evaluering av utviklingsprosessen.....	52
7.1	PiA-tiltaket.....	52
7.2	Erfaringer og endringer i rekrutteringsfasen.....	53
7.2.1	Inntaksmøtet.....	53
7.2.2	Inntakssamtalen.....	54
7.2.3	Prøveperiode.....	54
7.2.4	Utvidet inntak.....	54
7.2.5	Informasjonsbrosjyren.....	55

7.2.6	Virkingen på rekruttering av deltakere	55
7.3	Tiltaksfasen	57
7.3.1	Innføring av regler og håndhevelse av disse	57
7.3.2	Utvikling av et mest mulig relevant tilbud	59
7.3.3	Livsmestring	59
7.3.4	Kunstterapi.....	60
7.3.5	Fysisk aktivitet	60
7.4	Tilpasning av den pedagogiske formen	61
7.4.1	Fra undervisning til mindre grupper	61
7.4.2	Individuell veiledning	62
7.5	Faglige ressurser	62
7.6	Drøfting av endrings- og utviklingsprosessen.....	63
7.6.1	Systemlæring	65
7.6.2	SEKI-modellen.....	67
7.6.3	Enkeltkrets- og dobbeltkretslæring.....	68
7.7	Oppsummering	69
8.	Konklusjoner	71

Sammendrag

MetARR er et metodeutviklingsprosjekt innenfor arbeidsrettet rehabilitering. Hensikten med prosjektet har vært å utvikle det metodiske innholdet i et arbeidsrettet rehabiliteringstilbud for unge mellom 18 og 25 år med risiko for å bli varig uføretrygdet. Tiltaket bygger på to sentrale metodiske komponenter: Å skape mestring gjennom fysisk aktivitet og kognitive prosesser. I tillegg er tiltaket i stor grad bygd på ulike gruppeaktiviteter. MetARR har hatt en varighet på seks måneder, hvorav deltakerne har fulgt et undervisningsopplegg i tre måneder, for deretter å være ute i arbeidspraksis i de neste tre månedene. Attføringsbedriften GREP har hatt ansvaret for gjennomføring av prosjektet i samarbeid med NAV Vestmar. Første prosjektgruppe startet opp høsten 2009 og siste kull gjennomførte i løpet av våren 2013.

Formålet med denne rapporten har vært å evaluere tiltaket MetARR. Evalueringen er todelt: I den første delen er formålet å evaluere tiltaket slik det framsto ved utgangen av prosjektperioden. Dette innbefatter å undersøke hvordan tiltaket har virket inn på deltakernes helsesituasjon, motivasjon og utdannings- eller arbeidsevne. Den andre delen tar sikte på å undersøke selve metodeutviklingsprosessen. Dels vil dette dreie seg om å beskrive endringer som er gjort underveis i prosjektperioden, og dels hvilke erfaringer disse endringene baserer seg på.

Deltakerne i MetARR kjennetegnes av at de har møtt på ulike personlige utfordringer. For noen har utfordringene bakgrunn i forhold som ligger lengre tilbake i tid, mens for andre er det situasjonen med frafall fra skole eller arbeidsledighet som i seg selv har skapt problemer. Disse problemene kommer til uttrykk i form av lav selvtillit, manglende motivasjon og usikkerhet i forhold til videre veivalg.

Metodikken i MetARR har som et overordnet formål å skape mestring hos deltakerne. I første fase av tiltaket er målet at deltakerne skal bli kjent med hverandre. I andre fase er intensjonen å identifisere den enkelte deltakers individuelle ferdigheter. I tredje fase er målet å avklare mulighetene som ligger i omgivelsene, dvs. jobbmuligheter, skolemuligheter, muligheter for støtte fra andre tjenester og muligheter for å etablere personlige nettverk. I den fjerde fasen skal deltakerne identifisere personlige utfordringer eller utfordringer i omgivelsene. I den femte fasen er formålet igjen å søke etter muligheter. Dette består i å finne ut av veien videre, kontakt med bedrifter, innhente informasjon om muligheter til å fullføre videregående skole, bruk av aktuelle hjelpemidler, søknadsprosess og det å finne praksisplass. Parallelt med at deltakerne går gjennom disse fasene, skal de også delta i fysiske aktiviteter og kunstterapi. Tiltaket har for øvrig praktisert et strengt regelverk for oppmøte og deltakelse, og har bygd på et prinsipp om at «alle skal gjøre alt». Men samtidig har tiltaket blitt utviklet i prosjektperioden på en sånn måte at det i større grad ivaretar deltakernes individuelle behov.

Deltakerne som har gjennomført MetARR er gjennomgående godt fornøyde med tiltaket. En spørreundersøkelse til alle deltakerne viser at noe over 60 prosent i hovedsak er positive til tiltaket, litt under 20 prosent svarte både og, og noe under 20 prosent er negative. Undersøkelsen viser forøvrig at meningene er noe mer delt når det gjelder enkelte sider ved tiltaket. Dette gjelder spesielt regelverket i tiltaket og prinsippet om at «alle skal gjøre alt».

Det har vært et relativt stort frafall fra tiltaket underveis i kursperioden. Av de som møtte opp på kurset, finner vi at omtrent 1 av 4 deltakere slutter underveis. I tillegg er det noen deltakere som heller ikke møter opp ved oppstart.

I rapporten har vi pekt på at det er to hovedårsaker til at deltakerne avslutter tiltaket før tiden. Den ene er at deltakerne avsluttes på grunn av ulegitimert frafall, dvs. som en følge av at deltakerens atferd strider mot regelverket i tiltaket. Den andre hovedårsaken er at deltakerne selv velger å slutte, for eksempel på grunn av manglende motivasjon eller sykdom. I starten av prosjektperioden finner vi at frafallet i stor grad skyldes håndhevelse av regelverket, mens det i den siste delen av prosjektperioden dreier seg mer om at deltakerne selv slutter. I rapporten peker vi på at dette kan ha sammenheng med at man mot slutten av perioden hadde vanskeligheter med å finne kandidater i tiltakets definerte målgruppe. Dette frafallet kan med andre ord forstås som en mismatch mellom tiltakets innhold og deltakernes behov for bistand.

Omtrent halvparten av de som fullførte MetARR har kommet i jobb eller er i et utdanningsløp etter at tiltaket var avsluttet. En god del av deltakerne opplever også at tiltaket har bidratt til endringer både i forhold til opplevelsen av mestring og på helseatferden. Omtrent 50 prosent opplever at de har fått større tro på egne evner, omtrent 60 prosent svarer at de er mer fysisk aktive etter tiltaket, og omtrent 45 prosent gir uttrykk for at de har et sunnere kosthold. Vi finner også at de som har hatt en endring i helseatferd eller opplevd økt mestringstro, i noe større grad har kommet i jobb eller utdanning sammenlignet med de som ikke har opplevd tilsvarende positiv endring. Samtidig finner vi også deltakere som ikke har opplevd endring i helseatferd eller mestringstro. Dette gir således grunnlag for å stille spørsmål om tiltaket i tilstrekkelig grad har truffet denne gruppens behov eller om dette er deltakere som er rekruttert inn på feil grunnlag.

Tiltaket har gjennomgått forholdsvis store endringer underveis i prosjektperioden. En viktig endring er innføringen av en faseinndelt prosess. Med dette får tiltaket en godt fundert kognitiv metodikk som også i større grad enn tidligere ivaretar deltakernes individuelle behov. Dette har bakgrunn i et generelt dilemma mellom det å operere i grupper og det å ivareta individuelle behov. Faseinndelingen bidrar med andre ord til å håndtere dette dilemmaet ved å gjøre gruppeaktivitetene mer knyttet opp mot den enkeltes personlige utfordringer og muligheter.

I rapporten peker vi også på at enkelte forhold i utviklingsarbeidet har vært mindre heldige. Dette gjelder først og fremst innføringen av relativt strenge regler for oppmøte og deltakelse, og sanksjoner knyttet til dette. Et annet forhold er at arbeidslinjen har fått mer oppmerksomhet enn utdanningslinjen.

Konklusjonen er likevel at tiltaket har utviklet seg i en god retning og det er derfor grunn til å anbefale videreføring av tiltaket. Det kan på den ene siden være hensiktsmessig å videreføre dagens tiltak, høste flere erfaringer og foreta justeringer av tiltaket slik det fremstår i dag. På den andre siden ser vi også at det er potensiale for videre utviklingsmuligheter. Dette kan dreie seg om å gjøre tiltaket enda mer arbeidsrettet ved å hente inspirasjon fra place-train metodikken og å styrke utdanningslinjen i tiltaket.

1. Innledning

Formålet med denne rapporten er å evaluere tiltaket MetARR. Evalueringen av tiltaket er todelt: I den første delen evaluerer vi tiltaket slik det fremsto ved utgangen av prosjektperioden. Dette innbefatter en undersøkelse av hvordan tiltaket har virket inn på deltakernes helsesituasjon, motivasjon og utdannings- eller arbeidsevne. I den andre delen tar vi sikte på å undersøke selve metodeutviklingsprosessen. Her rettes oppmerksomheten mer mot tiltaksarrangøren og de lærings- og utviklingsprosessene som har skjedd underveis i prosjektperioden.

1.1 Om MetARR

Prosjektet MetARR er et metodeutviklingsprosjekt innenfor arbeidsrettet rehabilitering. Formålet med prosjektet har vært å utvikle det metodiske innholdet i et arbeidsrettet rehabiliteringstilbud for unge mellom 18 og 25 år med risiko for å bli varig uføretrygdet. Tiltaket har hatt en varighet på 6 måneder, hvorav deltakerne har fulgt et undervisningsopplegg i tre måneder, for deretter å være ute i arbeidspraksis i de neste tre månedene. Attføringsbedriften GREP har hatt ansvaret for gjennomføring av prosjektet i samarbeid med NAV Vestmar.

Tiltaket MetARR er todelt i den forstand at den ene delen består av en kursdel og den andre delen av en metodeutviklingsdel. Prosjektet har hatt en varighet på 4 år og første gruppe med deltakere startet opp høsten 2009. Siste kull gjennomførte i løpet av våren 2013. I alt er det 7 kull som har gjennomført kurset i perioden.

Kurset har hatt inntak to ganger i året og målet har vært å ha med 10 deltakere i hvert kull. Kurset er delt inn i del 1 og del 2. Del 1 varer i 12 uker. I denne perioden er deltakerne på kurs 4 dager i uken. Kursdelen består av ulike komponenter som fysisk aktivitet, kunstterapi, gruppearbeid omkring ulike tema, jobbsøking og individuell veiledning. I del 2 er deltakerne ute i praksis på en arbeidsplass tre dager i uken kombinert med at de deltar på kurs én dag i uken.

MetARR er et metodeutviklingsprosjekt hvilket innebærer at læring og utvikling skal foregå parallelt med tiltaks gjennomføringen. I prosjektbeskrivelsen til tiltaket er det listet opp en rekke punkter under overskriften «metodeutviklingskomponenter». Dette omfatter bl.a. nye områder for samarbeid og nettverksbygging, praksis ved henvisninger og overganger mellom tiltak. I henhold til halvårsrapportene er det også gjennomført flere mindre justeringer underveis i prosjektperioden, herunder inntaksprosedyrene, gruppestørrelser, regler for oppmøte, undervisningsstruktur og undervisningsinnhold.

I tilknytning til prosjektet er det etablert en styringsgruppe og en referansegruppe. Styringsgruppen består av en representant fra NAV Telemark, leder for NAV Vestmar, avdelingsleder i Grep og en representant fra Kragerø videregående skole. Denne møtes en gang i halvåret. Referansegruppen består av tiltaksansvarlige for NAV i Drangedal og Kragerø, en representant for NAV Telemark, en representant for opplæringskontoret og en for Kragerø videregående skole.

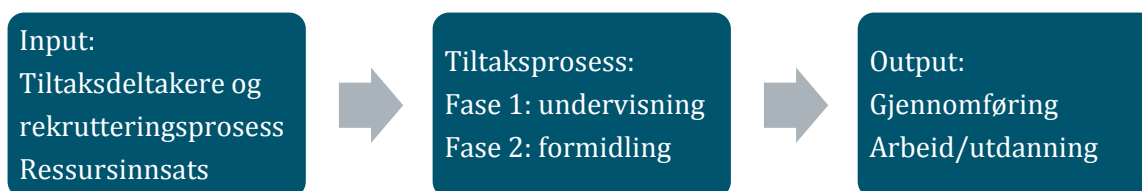
Ellers har tiltaket i hovedtrekk vært bemannet med en prosjektleder og to tiltakskonsulenter. Prosjektlederen har hatt hovedansvaret for den faglige utviklingen av tiltaket, mens de to tiltakskon-

sulentene har hatt ansvar for den praktiske gjennomføringen. I tillegg har det også vært leid inn enkelte ressurspersoner i gjennomføringen av bestemte tiltak.

Prosjektet er rammefinansiert i den forstand at NAV betaler for 10 plasser uavhengig av om plassene fylles opp eller ikke. Det er differensiert betaling på fase 1 og 2 av kurset. I fase 1 utgjør pris pr deltaker 8450 kroner pr uke og i fase 2 er prisen satt til 7650 kroner.

1.2 Tiltaksevalueringen

I tiltaksevalueringen har vi tatt utgangspunkt i en generell analysemodell. Modellen består av tre deler: input, tiltaksprosess og output. Input omfatter både egenskaper ved deltakerne, herunder måten disse rekrutteres på, samt ressursinnsatsen fra tiltaksarrangør. Med ressursinnsats tenker vi primært på personalinnsats og kompetanse. Den andre delen er tiltaksprosessen som innbefatter de ulike metodiske komponentene i tiltaket. Den tredje delen er output som refererer til utfallet av tiltaksprosessen for deltakerne, herunder både gjennomføringsgrad og resultat i form av arbeid eller utdanning.

Figur 1.1 Overordnet analysemodell for evalueringen

Spørsmålene i evalueringen vil knytte seg til de tre komponentene i modellen. Videre kan vi dele evalueringen opp i en ren deskriptiv del og en analytisk del. I den deskriptive delen tar vi sikte på å beskrive de ulike fasene. I den analytiske delen vil vi forsøke å belyse spørsmål som knytter seg til virkningen av tiltaket på ulike nivåer. De deskriptive spørsmålene i undersøkelsen vil være:

- Hva kjennetegner deltakerne og deres bakgrunn?
- Hvordan foregår rekrutteringen av deltakere?
- Hvilke ressurser inngår i tiltaket (arbeidskraft og kompetanse)?
- Hva er innholdet i tiltaket og hvilke virkemidler benyttes?
- I hvilken grad samarbeides det med andre hjelpeinnsatser og på hvilken måte?

I den analytiske delen er siktemålet å belyse hvilken virkning tiltaket har hatt på deltakerne. Virkningen av tiltaket kan betraktes ut fra tre nivåer:

- Kognitiv virkning
- Virkning på atferd
- Virkning på livssituasjon

Den kognitive virkningen dreier seg her om hvilken betydning tiltaket har hatt i forhold til deltakernes mestringstro, selvbylde, motivasjon og mål for fremtiden. Virkning på atferden vil dreie seg

om hvorvidt deltakerne har endret livsførelse i forhold til kosthold, fysisk aktivitet, døgnrytme og/eller bruk rusmidler. Virkning på livssituasjon innebærer på sin side om tiltaket har resultert i skolegang, arbeid eller andre aktive tilstander. Kognitive endringer eller atferdsendringer blir således å betrakte som premisser for å oppnå endring i livssituasjonen.

1.3 Evaluering av utviklingsprosessen

I evaluering av utviklingsprosessen vil vi beskrive det faglige utgangspunktet for prosjektet og hva slags endringer som er gjort underveis i prosjektperioden. Vi er spesielt opptatt av hva som er grunnlaget for eller kildene til endringer og hvordan endringsprosessene foregår. I og med at MetARR er et utviklingsprosjekt er det naturlig at endringer baserer seg på praktiske erfaringer med gjennomføringen av tiltaket. En annen kilde kan være faglige teoretiske posisjoner som i ulik grad får prege det praktiske arbeidet i tiltaket. En tredje kilde kan være ulike former for ideer, erfaringer eller kunnskap som hentes utenfra og som bringes inn i prosjektet underveis.

I denne delen av evalueringen er det to overordnede spørsmål vi ønsker å belyse. Det første er hvordan utviklingsprosessen har foregått. Bakgrunnen for dette er at enhver utviklingsprosess vil ha som formål å skape noe som er bedre eller mer effektivt, og at dette resultatet påvirkes av måten utviklingsprosessen foregår på. Et overordnet spørsmål blir således hva de gode utviklingsprosessene består av og i hvilken grad vi kan høste gode erfaringer fra MetARR. Det andre overordnede spørsmålet er om utviklingsprosessen i MetARR faktisk bidro til å skape et bedre tiltak enn det som var utgangspunktet.

1.4 Data og metode

For å belyse spørsmålene over, har vi benyttet oss av fire typer data. Dette inkluderer:

- Intervjuer med tiltaksarrangør
- Spørreundersøkelse til tiltaksdeltakerne
- Intervjuer med et utvalg tiltaksdeltakere
- Dokumenter

Intervjuene med tiltaksarrangørene har primært hatt som formål å beskrive rekrutteringsprosessen, tiltaket og erfaringene rundt endringsprosessene underveis. Som grunnlag for å beskrive tiltaket har vi i tillegg basert oss på skriftlig dokumentasjon som statusrapporter og prosjektbeskrivelse.

Spørreundersøkelsen har hatt et tredelt formål. For det første har formålet vært å kartlegge deltakernes bakgrunn. For det andre har hensikten vært å måle eventuelle kognitive eller atferdsmessige endringer som følge av tiltaket. Til dette har vi benyttet måleinstrumenter (spørrebatterier) som måler mestringsstro, selvbilde og motivasjon. For det tredje har formålet vært å kartlegge hvilken virkning tiltaket har hatt på livssituasjonen, dvs. hvorvidt deltakerne har kommet i utdanning eller i jobb.

I alt er det 48 personer som har avsluttet tiltaket. Av disse har vi fått svar fra 28, dvs. at 58 prosent av deltakerne har svart på undersøkelsen. Selv om svarprosenten kan betraktes som akseptabel, skal vi ikke se bort i fra at det være skjevheter i utvalget som kan påvirke svarene.

I tillegg til spørreundersøkelsen har vi gjennomført personlige intervjuer med 10 av deltakerne. Disse er dels gjennomført i form av personlige intervjuer og dels per telefon. Intervjuene har hatt en varighet på fra en halv time til tre kvarter.

Undersøkelsen baserer seg også på en del dokumenter. Dette omfatter blant annet prosjektbeskrivelsen, halvårsrapporter fra prosjektleder og ulike oversikter over deltakerne i tiltaket.

2. Arbeidsmarkedstiltak

I dette kapitlet har vi forsøkt på å plassere MetARR innenfor rammen av arbeidsmarkedstiltak generelt. Dette for å beskrive tiltaket rent metodisk og for eventuelt å bringe inn alternative eller nye perspektiver.

2.1 Arbeidsmarkedet

For å forstå arbeidsmarkedstiltak og dets innhold kan vi ta utgangspunkt i arbeidsmarkedet. Arbeidsmarkedet består av personer på tilbudssiden og arbeidsgivere som etterspør arbeidskraft. I tillegg omfatter et slikt marked informasjonsstrømmer der arbeidsgiver på ulike måter informerer om at det er behov for arbeidskraft og tilbyder forteller at de er disponible. Normalt vil dette være informasjon som strømmer mellom aktører i et åpent arbeidsmarked. Alternativt kan matchen foregå direkte eller ved at ansettelse skjer i mindre lukkede nettverk.

I tillegg er det viktig å ha med seg at en ansettelse også medfører risiko, både for arbeidsgiver og arbeidstaker. For arbeidsgiveren kan en match ha gitt feil informasjon, slik at ansettelsen viser seg å være dårligere enn først antatt. Tilsvarende vil det også være for arbeidstakeren, men her vil risikoen være mindre, i det minste rent økonomisk. For arbeidsgiver som ansetter vil det alltid være et poeng å minimere denne risikoen. Dette foregår enten i form av intervju, bruk av referanser eller prøvetid. Bruk av praksisplass kan også være et virkemiddel for å redusere risiko.

2.2 Arbeidsmarkedstiltak

Arbeidsmarkedstiltakene har som formål å styrke tilbyderens muligheter på arbeidsmarkedet. Slike tilbud har tradisjonelt vært differensierte fordi de skal tilpasses ulike formål og målgrupper.

En type tiltak er jobbkubber der formålet er å kvalifisere deltakerne i de ferdighetene som kreves for å komme inn på arbeidsmarkedet. Her rettes oppmerksomheten i første rekke mot formidlingsfasen. Denne typen tiltak inneholder også ofte motivasjonstrening eller lignende. Dette har bakgrunn i antakelsen om at selvtillit og motivasjon er en viktig forutsetning for å lykkes på arbeidsmarkedet, og at ledighet gjerne bidrar til å svekke disse egenskapene.

En annen type tiltak er praksisplasser. En grunnleggende antakelse bak disse tiltakene er at arbeidssøker har lite arbeidserfaring eller trenger arbeidserfaring for å komme tilbake til arbeidslivet. Dette tiltaket kan også forstås som en trening i arbeidslivets normer og regler. Et viktig moment med praksisplassen er at det er et tiltak som bidrar til å redusere risikoen for arbeidsgiver.

Lønnstilskudd er et tredje type tiltak. Dette har likhetstrekk med praksisplasser, men forplikter arbeidsgiver i større grad. Formålet med lønnstilskuddet vil normalt også være å formidle deltakerne til den aktuelle jobben. Derfor omtales dette også som et formidlingstiltak.

Kvalifisering er et tiltak som legger til grunn at deltakernes kvalifikasjoner ikke er tilstrekkelige, og derfor må styrkes for at deltakerne skal komme inn på arbeidsmarkedet.

En annen gruppe tiltak kan kalles kombinerte tiltak. Disse tar utgangspunkt i at deltakerne har ulike utfordringer eller helsemessige problemer, og man tar sikte på en mer helhetlig tilnærming til hindringer, gjerne kombinert med bruk av praksis. Det som særpreger slike tiltak er at nedbygging av barrierer kommer først, deretter rettes fokuset mot mer arbeidsmarkedsrettede tiltak. Vektlegging av barrierenedbygging og arbeidstilknytning kan variere fra tiltak til tiltak.

Arbeidsrettet rehabilitering kan plasseres inn i den siste gruppen av tiltak. Det som kjennetegner disse tiltakene er at de de minst bygger på to hovedkomponenter: livsmestring og fysisk aktivitet. Samtidig legger det til grunn at det er en kobling mellom mestring og fysisk aktivitet. Det er også vanlig at denne typen tiltak har mer arbeidsrettede aktiviteter som en del av tiltaket, f.eks. jobbsøking, arbeidsutprøving, hospitering ol. I tillegg kan de romme elementer som kosthold, sosiale relasjoner, nettverk og mer generell livsstilsveiledning (Econ 2010, Chamberlain m.fl. 2009).

Alle tiltakene som er nevnt over – bortsett fra rene praksisplass og lønnstilskudd – faller inn under det vi kaller train-place-metodikken. Med dette menes at tiltakene inneholder et element av ressurstilførsel før man eksponeres for arbeidsmarkedet. Metoden bygger på en forestilling om at det finnes en nedre terskel for å komme inn på arbeidsmarkedet, og ressurstilførselen har som formål at tiltaksdeltakerne skal nå opp til denne terskelen. Hvor høy denne terskelen er, vil variere avhengig av hvilket segment i arbeidsmarkedet man snakker om. Det segmentet hver enkelt velger vil med andre ord bestemme hva som kreves av kompetanse eller kvalifikasjoner for å nå opp til terskelen og bli en relevant aktør i arbeidsmarkedet. Denne tenkemåten, og dermed også de tiltakene som bygger på denne, har imidlertid vært utsatt for en del kritikk. Hovedkritikken har gått ut på at slike tiltak er lite effektive fordi de bidrar til å «låse» deltakere inne i en forberedelsesfase som skjer utenfor arbeidsmarkedet. Dette i motsetning til at ressurstilførsel eller kvalifisering skjer *i* arbeidsmarkedet.

Alternativet til train-place-metodikken beskrevet over, er place-train-metodikken. Denne bygger på et prinsipp om at tiltaksdeltakere skal eksponeres direkte for arbeidsmarkedet. Den støtten som man i train-place-metodikken tilbyr før deltakerne eksponeres for det ordinære arbeidslivet, tilbys her mens de er på arbeidsplassen. Det essensielle er med andre ord at forberedelsen for arbeidsmarkedet er overflødig og at tilførsel av ressurser skjer best i arbeidslivet, ikke utenfor. Implisitt i metodikken ligger det også til grunn en oppfatning om at det ikke er noen nedre terskel for å komme inn på arbeidsmarkedet. I det minste er denne terskelen svært fleksibel. Med dette menes at den kan senkes gjennom ulike typer virkemidler, f.eks. ved økonomiske tilskudd, gjennom overbevisning og tillitsskapende arbeid, eller ved å tilby oppfølging på arbeidsplassen. Med andre ord, selv om vi legger til grunn at det finnes en terskel inn mot arbeidsmarkedet, legger place-train-metodikken til grunn at denne kan senkes betraktelig.

2.3 Oppsummering

Vi har ovenfor forsøkt å gi en grov oversikt over ulike typer arbeidsrettede tiltak. Som vist over befinner MetARR seg innenfor gruppen av arbeidsrettede rehabiliteringstiltak. Fellestrekkene ved disse er at virkemidlene er aktivitet og mental mestring. For å redusere barrierer mot arbeidsmarkedet rettes ikke oppmerksomheten mot deltakernes kvalifikasjoner, men heller helsen og hvordan livsstil og fysisk aktivitet påvirker denne. Det betyr også at tiltaket føyer seg inn i en train-place modell som satt på spissen dreier seg om å tilføre ressurser før man eksponeres for arbeidsmarkedet. Et alternativt perspektiv som har utfordret train-place-modellen, er place-train-modellen. Denne modellen legger til grunn at ressurstilførsel og eksponering for arbeidslivet både kan og bør

skje parallelt. Dette fordi det er mer effektivt og fordi det unngår at deltakeren låses inne i lange opplæringsprosesser.

3. Deltakere i MetARR

Formålet med dette kapitlet er å gi en beskrivelse av deltakerne i MetARR. Dette med tanke på å gi et bilde av den situasjonen de er i og de behovene de har. Beskrivelsen bygger dels på ulike dokumenter, dels på spørreskjemaundersøkelsen og dels på intervjuer med deltakerne selv. I kapitlet ser vi også nærmere på deltakernes motiver for å delta i kurset og hvordan selve innsøkningsprosessen foregår.

3.1 Kjønn, alder og sivilstatus

En oversikt over de registrerte deltakerne viser at det har vært en overvekt av menn i tiltaket. Av de som startet opp i tiltaket er det 65 prosent menn og 35 prosent kvinner.

Vi har også informasjon om deltakernes fødselsår, men ikke når de deltok i tiltaket. Det betyr at vi ikke kan beregne nøyaktig alder på deltakerne. Et beregnet estimat viser imidlertid at deltakernes gjennomsnittsalder er omtrent 20 år. Fra spørreundersøkelsen fremgår det at gjennomsnittsalderen er 22,5 år på undersøkelsestidspunktet. Siden denne ble gjennomført på slutten av prosjektperioden, betyr det at en del av disse var noe yngre under selve tiltaket. Det betyr at estimatet på 20 år synes rimelig.

I spørreundersøkelsen ba vi også respondentene oppgi om de var enslige eller gift/samboere, om de hadde barn og om de bodde alene eller med foreldre. Av de som svarte på undersøkelsen er det 1/3 som oppgir at de er samboere eller gift på undersøkelsestidspunktet. Det er også 1/4 som oppgir å ha barn. Det er videre 40 prosent som svarer at de bor med foreldre, 20 prosent at de bor sammen med en venn, samboer eller ektefelle og 35 prosent at de bor alene. Denne situasjonen kan imidlertid for enkelte ha endret seg etter at de deltok på tiltaket.

3.2 Bakgrunn fra skole og arbeidsliv

I spørreundersøkelsen ba vi respondentene oppgi hvilke hovedvirksomhet de hadde før de startet i MetARR. Her svarte vel halvparten at de var arbeidsledige, 20 prosent at de var i skole og resten at de var på andre trykdeordninger i NAV. Det at 20 prosent svarer at de var i skole må her forstås som at de var i ferd med å avbryte eller avslutte et utdanningsløp.

På bakgrunn av innsøkningsgrunnlaget har vi også oversikt over deltakernes utdanningsbakgrunn. Denne viser at det er 13 prosent av deltakerne som ikke har noe skole ut over grunnskole. Videre fremgår det at 57 prosent har gjennomført første året i videregående skole (VG1), 23 prosent har toårig videregående skole (VG2) og 7 prosent har fullført VG3. Oversikten viser også at det er omtrent 60 prosent som på innsøkingstidspunktet hadde vært i arbeidspraksis i en eller annen form. I de fleste tilfeller dreier det seg om relativt kortvarige arbeidsforhold. En god del har også andre kurs fra NAV.

Vi stilte også spørsmål til respondentene i spørreundersøkelsen om hva slags utdanning de hadde før de begynte på MetARR. Her svarte 10 prosent at de bare hadde grunnskole, omtrent halvparten at de hadde påbegynt videregående og omtrent 40 prosent at de hadde fullført videregående. I

lys av oversikten over, er det rimelig å anta at de som svarer at de har fullført videregående ikke nødvendigvis mener at de har fullført hele videregående, men enten VG1, VG2 eller VG3.

3.3 Egenskaper som begrunner deltakelse i MetARR

I henhold til en presentasjon av tiltaket fra Grep, er deltakerne i MetARR unge mellom 18 og 25 år. De har påbegynte og avbrutte løp i videregående skole, har sammensatte helseplager (fysisk, psykisk og udiagnostisert), sosiale utfordringer og utfordringer i hjemmesituasjonen. Det betyr også at de har lite eller ingen arbeidserfaring, ingen formell kompetanse og lav realkompetanse. Dette må neppe forstås slik at det er egenskaper som gjelder alle, men egenskaper som forekommer blant deltakerne. Det vises også til i den samme presentasjonen, at deltakerne har «nærhet til nederlag», «mye uklar helse» og at de har lite erfaring med «konsekvenser».

Presentasjonen fra GREP viser også til hvilke behov for støtte denne gruppen har. Dette er delt inn i følgende tre punkter:

- Strukturelle tilnærminger
- Innholdsmessige tilnærminger
- Nettverk og samarbeid

Strukturelle tilnærminger kan her forstås som en opplæring i å delta, møte opp og å gjennomføre oppgaver eller aktiviteter. Dette dreier seg med andre ord om personlig tilpasning til relevante omgivelser på skole eller arbeidsplass. De innholdsmessige tilnærmingene er delt inn i tre tema: livsmestring, kosthold og variert fysisk aktivitet. Dette viser da til egenskaper som manglende motivasjon eller mestringsfølelse, og livsstil med dårlig kosthold og lite fysisk aktivitet. Nettverk og samarbeid må forstås dithen at deltakerne har behov for bistand til å utnytte de institusjoner og aktører som kan bistå i å fullføre utdanning eller komme inn i arbeidslivet. Selv om det ikke fremgår eksplisitt, er det rimelig å anta at dette også omfatter andre hjelpeinstanser (herunder NAV).

Vi har tre kilder som eventuelt kan understøtte eller justere denne beskrivelsen av deltakerne:

- Begrunnelser fra innsøkingpapirene til NAV, herunder utdyping av intervjuer med NAV-medarbeidere.
- Sluttrapporter og statusrapporter fra tiltaksarrangør, kombinert med intervjuer fra tiltaksarrangør
- Spørreundersøkelse og intervjuer med tiltaksdeltakere

NAV

NAV sine begrunnelser for innsøking av deltakere til MetARR er forholdsvis korte beskrivelser og i enkelte tilfeller relativt generelle begrunnelser. Vi har likevel forsøkt å klassifisere begrunnelsene inn i åtte ulike kategorier av årsaker. Dette vil naturlig nok være unøyaktig siden det er ulike personer som søker inn og som har ulik praksis med å grunngi innsøkingen. En og samme person har ofte flere begrunnelser.

Tabell 3.1 Begrunnelser for innsøking til MetARR. Prosent.

Begrunnelse for innsøking	Prosent
Selvtillit, mestring og motivasjon	33
Sosiale vansker, psykiske problemer, mobbing	17
Stabilitet/oppmøte/døgnrytme	15
Somatiske plager	10
Økonomi	4
Lese og skrivevansker	3
Behov for oppfølging, veiledning i skole/yrkesvalg	49
Ingen særskilt begrunnelse	12

Tabell 3.1 viser hvor stor andel av deltakerne (hvor det er oppgitt en begrunnelse) som er klassifisert i de ulike gruppene. Den mest hyppige begrunnelsen dreier seg om at deltakerne har behov for oppfølging eller veiledning (49 prosent). I tillegg har vi en liten andel hvor det ikke er gitt annen begrunnelse enn at tiltaket vurderes som hensiktsmessig (12 prosent). Utover dette ser vi at det er en forholdsvis stor andel (33 prosent) der begrunnelsen dreier seg om manglende selvtillit, at de har behov for å oppnå mestringsfølelse eller motivasjonstrening. Videre har vi en noe mindre gruppe hvor det fremgår av innsøkingsskomentarene at det dreier seg om sosiale forhold, psykiske forhold eller at den enkelte har vært utsatt for mobbing (17 prosent). En tilsvarende stor gruppe kjennetegnes av å ha manglende stabilitet, problem med oppmøte eller døgnrytme (15 prosent). Vi ser ellers at det er relativt få som har registrert utfordringer med lese- og skrivevansker eller økonomi. Det er imidlertid rimelig å anta at forekomsten av dette i realiteten kan være større.

Informantene fra NAV bekrefter langt på vei beskrivelsen over. Utover det som kommer frem i tabellen trekkes det også frem at mange av deltakerne har en «uavklart situasjon». I tillegg til mer konkrete trekk som f.eks. det å droppe ut av videregående skole, eller det å ha vanskeligheter med å følge normal døgnrytme, beskrives enkelte deltakere som uavklarte. I følge en av informantene dreier dette seg om fravær av de positive sidene i livet, f.eks. fritidsinteresser eller nære nettverk, i tillegg til at de har få ønsker eller meninger om hva de vil. Ellers beskrives også denne gruppen som uavklart i den forstand at de gjerne ikke fremstiller seg selv med spesielle problemer, men at det først over tid kommer frem forklaringer på hvorfor de ikke kommer seg videre i livet. Dette kan da dreie seg om lettere psykiske lidelser som angst, depresjoner ol., lese- og skriveproblemer eller andre utfordringer knyttet til nære relasjoner.

Tiltaksarrangør

Fra intervjuene med kursholderne kan vi utfylle bildet av deltakerne i MetARR. Her vises det til at deltakerne i stor grad er personer som har droppet ut av videregående skole, men også ungdom som har blitt arbeidsledige. Videre peker også kursarrangørene på trekk som sosial angst, mangel på motivasjon og lite erfaring med å bli stilt krav til.

Med bakgrunn i et tilfeldig utvalg sluttrapporter fra tiltaksarrangørene, kan vi utdype bildet ytterligere.¹ Disse beskriver både bakgrunnsituasjon, hva slags utfordringer deltakerne har slitt med underveis i kurset samt situasjonsvurdering ved avslutning av kurset.

Gjennomgående fremgår det av sluttrapportene at deltakerne har avbrutt videregående skole, enten på første eller andre trinn. Det fremgår også at enkelte har startet opp med flere opplæringsløp. Det fremgår imidlertid ikke tydelig hva som er årsaken, ut over at enkelte opplyser om at de har vært skoleleie, og at det har vært mye fravær eller sykdom under utdanningen.

Fra sluttrapportene fremgår det også at deltakerne kan ha både psykiske og fysiske helseutfordringer. De psykiske utfordringene dreier seg om ADHD-relaterte forhold, sosial angst og depresjon. Det antydes også i sluttrapportene at dette dels har sammenheng med forhold tidligere i livet, dels familiære forhold og dels sosiale forhold som mobbing på skolen. De fysiske helseutfordringene som enkelte har, synes også å begrense mulighetene til å mestre et arbeidsforhold, i det minste det å kunne være stabil og unngå fravær. En annen utfordring – i tillegg til de helsemessige utfordringene – er at enkelte har problemer med en normal døgnrytme eller har søvnproblemer og dermed vanskeligheter med å stå opp om morgenen. Dette har dels årsak i helsemessige forhold, men også praksis med leggetider og bruk av dataspill. En tredje utfordring som nevnes, er lese- og skrivevansker, noe som kan forklare at enkelte har avbrutt videregående utdanning.

Rapportene omhandler også erfaringene med deltakerne under selve tiltaket. Generelt fremgår det at deltakelsen i form av fravær og engasjement under aktivitetene er varierende. Når det gjelder fravær, dreier dette seg både om dokumentert og udokumentert fravær. Det dokumenterte fraværet er helsemessig begrunnet, mens det noe mer uklart hva som ligger bak det udokumenterte fraværet. Men også i disse tilfellene fremgår det at de aktuelle deltakerne har helsemessige utfordringer. Samtidig kan vi heller ikke se bort i fra at fraværet kan ha sammenheng med at de aktuelle deltakerne har hatt vanskeligheter med å tilpasse seg kurset. I følge sluttrapportene er det nemlig også noe varierende aktivitet under selve kurset. De fleste deltakerne omtales som positivt deltakende og som å ha opplevd «vekst» i tiltaksperioden. Enkelte andre beskrives derimot som mer uinteressert og mindre villige til å delta. Det er vanskelig å si hvorvidt den manglende interessen har å gjøre med personlige egenskaper hos deltakerne eller om det skyldes forhold ved selve kurset, dvs. kursets innhold eller kursets evne til å påvirke deltakerne.

Rapportene omtaler også andre aktører eller hjelpetjenester som er inne i bildet under tiltaket. Dette dreier seg i hovedsak om: a) DPS/psykolog, b) medisinsk utredning og c) samtaler ved en vekstbedrift (Delecto).

I tillegg til praksisperioden i MetARR, har enkelte av deltakerne hatt kortere arbeidsforhold før de begynte i tiltaket. Deltakernes erfaringer fra praksisperioden og eventuelt annen arbeidserfaring, er delt. I følge rapportene mestrer en del arbeidssituasjonen godt og får gode skussmål fra arbeidsgiveren, men flere har utfordringer knyttet til medisinske forhold eller utfordringer med å tilpasse seg de kravene et arbeidsliv krever (oppmøte, initiativ ol). Det fremgår også at det gjerne er den medisinske situasjonen som er grunnlaget for eventuelt fravær.

Gjennomgående gir sluttrapportene et noe blandet bilde av deltakerne. Et gjennomgående trekk er at de har mislykkes med videregående opplæring. I de fleste tilfeller kan dette knyttes til helsemessige utfordringer eller det at de sliter med å mestre selve skolesituasjonen. I rapportene er det der-

¹ Dette omfatter 10 sluttrapporter som er anonymisert og som er tilfeldig plukket ut av tiltaksarrangøren.

for stor oppmerksomhet om jobb og jobbmestring. I omtalen er det noen som beskrives som å kunne mestre dette, eventuelt med tilpasninger, mens andre i følge rapportene vil ha større problemer. Selv om enkelte også gir uttrykk for at de har mål om utdanning, er det bare i ett tilfelle at det beskrives mer strategisk hvordan dette kan gjøres.

Deltakere

I spørreundersøkelsen til deltakerne stilte vi et åpent spørsmål om hvorvidt de hadde spesielle utfordringer med å få jobb. Flere av deltakerne viser her til sosial angst, psykiske helseplager, fysiske og kroniske smerter, søvnproblemer, psykiske lidelser og stress. Den andre typen kommentarer er av mer praktisk art. En viser til at han ikke har sertifikat og en annen at utfordringen rett og slett er å komme videre i utdanningen. Her må vi imidlertid ta hensyn til at disse kommentarene ikke er representative siden det var bare i underkant av halvparten som svarte på det åpne spørsmålet.

I intervjuene med et utvalg deltakere stilte vi også spørsmål om særskilte utfordringer de hadde før de kom inn i tiltaket. Her fremgår det at de fleste møtte spesielle utfordringer i forbindelse med gjennomføringen av videregående skole. Vi kan her skille mellom årsaker til at de avbrøt videregående skole og konsekvenser av dette. Årsakene begrunnes blant annet med man ikke mestret videregående skole grunnet lese- og skrivevansker, psykiske eller fysiske plager eller spesiell atferd (døgnrytme og mye fravær). I tillegg vises det også til avbrutt utdanning på grunn av feilvalg eller stryk til eksamen. I følge informantene bidrar de ulike forholdene til at de enten avbryter videregående utdanning eller at de fullfører to år uten å ha fått lærlingplass. Dette bruddet med videregående skole fører til at informantene blir gående ledige, eventuelt kombinert med arbeidsforhold av kortere varighet. Ledighetsperioden preges videre, for noen, av at de ikke vet hva de vil, hvordan de skal komme videre og generelt endret livsstil med isolasjon og/eller uheldig døgnrytme. Enkelte peker også på at bruddet med videregående resulterte i psykiske helseplager eller forsterking av tidligere psykiske helseplager.

Det er her verdt å merke seg to forhold. For det første er det blant informantene flere som forklarer at de har fått problemer på videregående skole på grunn av lese- og skrivevansker som de ikke opplever å ha fått hjelp med tidligere. Dette kan være fordi hjelpen ikke har vært tilgjengelig, men også fordi de aktuelle personene har forsøkt å holde det skjult eller at de ikke har vært bevisst problemet. For det andre er de psykiske helseplagene av to typer. Den ene typen dreier seg om helseplager som har vært der lenge og som forsterkes når man møter motstand. Den andre kan karakteriseres som midlertidige og oppstår som en konsekvens av brudd i utdanningen og der de opplever å ha vanskelig for å komme videre, f.eks. ved feilvalg, stryk eller at man ikke får lærlingeplass. Konsekvensen av dette igjen kan være at man utvikler en uheldig livsstil med isolasjon og skjev døgnrytme.

Vurderinger

Langt på vei sammenfaller de tre kildene når det gjelder beskrivelsen av deltakernes helseutfordringer og bakgrunn med videregående skole. Et gjennomgående trekk er at det er noen bestemte forhold som gjør at deltakerne får et brudd i sitt videregående løp, at det skjer et brudd i ulike faser og at ledighetsperioden i etterkant får konsekvenser både for livssituasjon og helse, noe som hindrer dem i å komme videre.

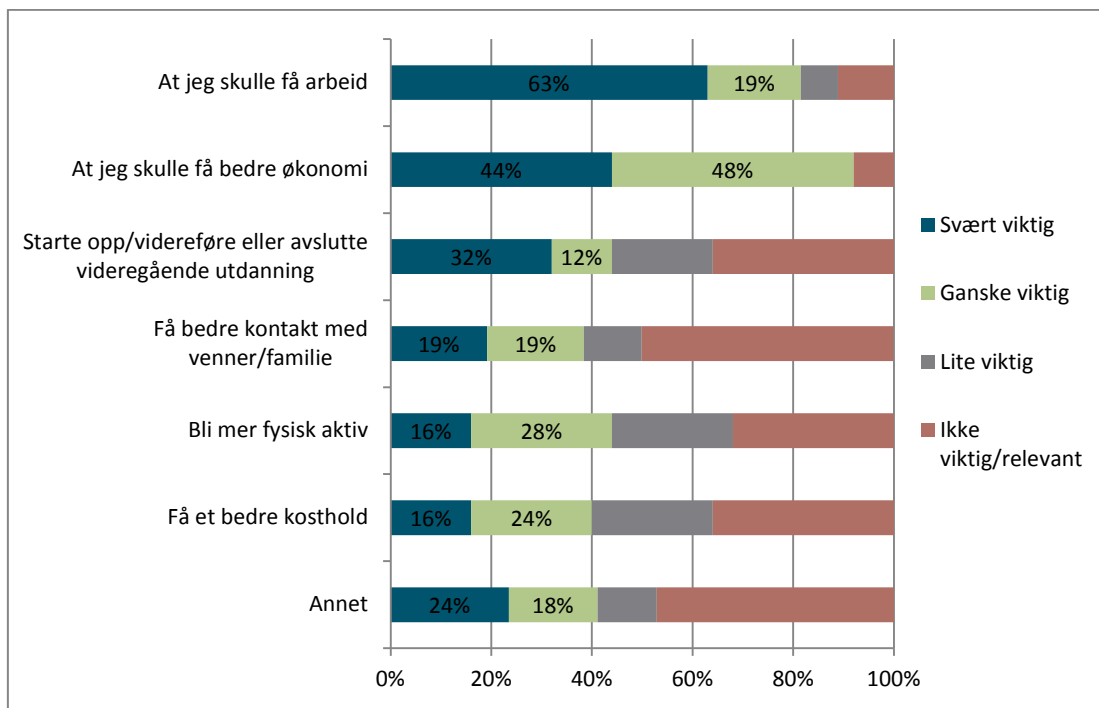
Samtidig ser vi at de to første datakildene fra NAV og tiltaksarrangør avviker noe fra deltakernes egne fortellinger. Dette dreier seg i første rekke om at kildene fra NAV og tiltaksarrangør legger vekt på de helsemessige eller sosiale utfordringene deltakerne bærer med seg, mens flere av deltakerne også legger vekt på mer praktiske utfordringer de har møtt (feilvalg på skole, stryk på eksamen, manglende sertifikat), atferd (døgnrytme og dataspill) eller nødvendig hjelp de tidligere ikke har fått (lese- og skriveproblemer). Dette utelukker ikke at de også forteller om helsemessige og sosiale utfordringer, men disse er da gjerne en konsekvens av de praktiske utfordringene de har møtt.

Vi skal ikke overdrive forskjellene i hvordan NAV og tiltaksarrangør beskriver deltakerne og hvordan deltakerne selv beskriver seg siden det også er mange likhetstrekk. Samtidig er det interessant å observere at fagpersonellet i større grad tenderer mot å gi sykdomsbeskrivelser av deltakerne, mens deltakerne selv legger mer vekt på praktiske forhold. En forklaring vil naturlig nok være at deltakerne ikke er villig eller i stand til å utlevere en dypere beskrivelse av sin historie og livssituasjon som informanter, og at de derfor forklarer sin deltakelse på bakgrunn av mer praktiske problemer de har møtt. Samtidig skal vi heller ikke se bort i fra at dette også kan gjelde de profesjonelle, men med motsatt fortegn. Det vil si at man kan ha tendens til å finne forklaringer i en diagnose eller dypere sosiale problemer når man observerer avvikende atferd eller ikke oppnår forventede resultater.

3.4 Deltakernes motiver for å delta

Fra andre undersøkelser vet vi at motivasjon er en vesentlig faktor for å lykkes med tiltak. I spørreundersøkelsen til deltakerne ba vi dem derfor oppgi hva som motiverte dem til å delta i MetARR. I tillegg til at det i seg selv er interessant å finne ut hva slags motiver deltakerne hadde med å delta i kurset, vil graden av motivasjon også bidra til å gi et mer utfyllende bilde av deltakerne.

I spørreundersøkelsen ba vi deltakerne oppgi hvor viktig forhold som det å få arbeid, få bedre økonomi, starte på eller videreføre skole osv, var for deltakelsen i MetARR. Av de som svarte på dette spørsmålet var det i alt 75 prosent som svarte at de enten var svært motiverte for å få jobb eller fortsette/fullføre videregående skole. Med andre ord tyder dette på at en forholdsvis stor andel har vært rimelig godt motivert. Her må vi imidlertid ta visse forbehold i og med at det var forholdsvis lav svarprosent i undersøkelsen, og at det er fare for at de motiverte er overrepresentert i undersøkelsen.

Figur 3.1 Deltakernes motiver for å delta i MetARR

Figur 3.1 viser hvordan deltakerne svarte på spørsmålet om hva som motiverte dem til å delta. Her fremgår det at de fleste la vekt på at kurset skulle bidra til å gi dem jobb. Hele 63 prosent svarte at det var svært viktig og 19 prosent ganske viktig (totalt 82 prosent). Dette viser med andre ord at det for de fleste ikke er noe i veien med arbeidsmotivasjonen. Tilsvarende ser vi at deltakelsen i stor grad er økonomisk motivert, dvs. at en stor del svarer at de deltok for å få bedre økonomi. Dette kan forstås som at det å få jobb gir en bedre økonomi, men det kan også dreie seg om at deltakerne er motivert av kurspengene de får av deltakelsen i seg selv. Jobbmotivasjonen peker imidlertid på at det primært er målet om jobb som motiverer, ikke kurspengene og deltakelsen i seg selv.

Figuren viser for øvrig at det er det er færre som er motivert av å få hjelp til å starte opp/videreføre eller avslutte videregående skole (44 prosent) enn de som er motivert for å få jobb. Dette kan forklares med at en stor del av deltakerne har dårlige erfaringer med skole og at de derfor i større grad søker jobb enn videre utdanning. Samtidig er det også en del som har videregående skole. Fra intervjuene får vi også opplyst at enkelte søker lærlingplass og det er rimelig å anta dette kan oppfattes som jobb og ikke utdanning.

Det er videre relativt få som svarer at de var motivert for å få bedre kontakt med venner/familie, få bedre kosthold og bli mer fysisk aktive. Informantene vi har intervjuet gir imidlertid uttrykk for at de hadde begrenset kunnskap om innholdet i tiltaket når de ble rekruttert inn, og det er derfor lite rimelig at dette i utgangspunktet skulle motivere for deltakelse. Uansett underbygger dette at det ikke var selve tiltaket og tiltakets innhold som motiverte til deltakelse, men at tiltaket skulle hjelpe dem med å få jobb, eventuelt hjelpe til med å fullføre utdanning.

Enkelte av informantene har også utdypet nærmere hva slags motiver de har for å delta i tiltaket. En type kommentarer dreier seg om jobb eller utdanning og støtter således opp under resultatene

over. Her vises det til at de har behov for hjelp til å skaffe jobb eller hjelp til arbeidsrelaterte aktiviteter:

«Jeg begynte for å få hjelp til å skaffe meg arbeid og kunne mestre det å lage CV og søknader.»

Et annet sett av kommentarer dreier seg om at de selv ikke nødvendigvis var spesielt motivert, men at det var NAV som sendte dem dit. Med andre ord begrunnes deltakelsen med ytre press eller forventninger. Følgende to kommentarer illustrerer dette:

«Begynte på kurset på grunn av påbud av NAV.»

«Jeg ble sendt av NAV, visste ikke noe om kurset før jeg startet.»

Fra intervjuene med deltakerne hører vi også at det i mange tilfeller ikke var de selv som hadde søkt seg til kurset, men at de ble søkt inn av NAV. Det betyr også at de hadde lite kjennskap til tiltaket før de kom inn. Foruten press eller forventninger fra NAV, kan vi også ta med økonomi eller kurspenger som motivasjonsfaktor. I følge tiltaksarrangøren har dette også vært en viktig motivasjonsfaktor for enkelte.

En tredje type kommentar peker på at motivet dreide seg om personlighetsutvikling i en eller annen form. I følge en informant dreide det seg om å bygge opp motivasjon og for en annen informant om å finne ut av sterke og svake sider. Dette er også noe som kommer tydelig frem i intervjuene med deltakerne. Som følge av at mange opplever å stå i en vanskelig situasjon der motivasjonen er lav og videre veivalg er usikker, viser flere til at det har vært viktig å få hjelp og motivasjon til å komme videre. Men dette kan vel så mye være et produkt av kurset som at det i utgangspunktet var et motiv for å delta i kurset.

Sett fra tiltaksarrangørens ståsted er deres erfaring at motivasjonen til deltakerne kan være delt når de kommer inn i tiltaket. I utgangspunktet oppleves de fleste å være motivert for å fullføre videregående eller få hjelp til å finne en jobb. Men som nevnt over, har de også erfart at enkelte deltakere først og fremst motiveres av at deltakelsen gir rett til kurspenger. I tillegg pekes det på at enkelte også har ambisjoner om å få uføretrygd, og at tiltaket således er et skritt på veien for å oppnå dette. I følge kursarrangørene er det imidlertid et viktig formål med kurset å endre motivasjonen til disse deltakerne.

3.5 Innsøking til MetARR

Rekrutteringen til tiltaket er av stor betydning fordi effekten av tiltaket forutsetter at deltakerne som rekrutteres inn matcher med tiltakets innretning og formål. Konkret innebærer det at deltakerne må ha behov for de elementene som inngår i tiltaket og kunne dra nytte av dem.

Deltakerne i MetARR søkes inn både fra NAV Kragerø og NAV Drangedal. I en periode ble det også søkt inn rett fra videregående skole, men denne praksisen har ikke blitt videreført i siste del av prosjektperioden.

I følge tiltaksarrangørene tas deltakerne inn i kurset etter en felles drøfting av aktuelle kandidater i et inntaksmøte der tiltakskonsulentene i NAV (én fra hvert kontor) og tiltaksarrangør deltar. I utgangspunktet var intensjonen at NAV skulle stille med flere kandidater enn antall deltakere som faktisk ble tatt inn, slik at de i inntaksmøtet hadde mulighet til å drøfte aktuelle deltakere som

passet best til tiltaket. I praksis har det imidlertid vært presentert færre kandidater på disse møtene enn det som var intensjonen, og utvelgelsen av deltakere har derfor i stor grad vært bestemt av de sakene som meldes inn. Det gjøres likevel en vurdering av de aktuelle deltakerne, men da først og fremst i forhold til om det er enkelte deltakere som ikke passer inn.

I følge informanter fra NAV er det de enkelte saksbehandlere som har søkt aktuelle deltakere inn til drøftinger i inntaksmøtet. I utgangspunktet skulle disse meldes inn til en egen tiltaksansvarlig i NAV, men det har vært lite kontinuitet i dette arbeidet pga. permisjoner i NAV. Dessuten viser det seg i praksis at innsøkingen ikke alltid har vært like godt planlagt i forkant av møtene. Det betyr at de siste plassene gjerne har blitt fylt opp ved å ta inn rett i forkant av inntaket. Dette innebærer med andre ord at ungdommene selv i liten grad er involvert, og at deltakelsen gjerne settes som et vilkår for økonomisk sosialhjelp.

Etter prosessen i inntaksmøte gjennomfører tiltaksarrangør en førstegangssamtale. Formålet med denne er å kartlegge ulike forhold rundt deltakerne. I følge tiltaksarrangør kan det også være at enkelte deltakere siles ut i denne prosessen, enten fordi de ikke passer inn eller fordi de selv ikke ønsker å delta.

I utgangspunktet er det ingen klare kriterier for hvem som kan delta og ikke delta i MetARR. Tiltaksarrangør opplyser likevel at det er visse grupper som ikke passer inn. De gruppene som nevnes er personer med tyngre psykiske lidelser og personer som har utfordringer med aggresjon og rus. Men selv overfor disse gruppene er det ingen absolutte krav, og i enkelte tilfeller vises det til at de har forsøkt å etablere et parallelt behandlingsløp ved siden av deltakelse på MetARR.

3.6 Oppsummering

Deltakerne i MetARR kjennetegnes av å være forholdsvis unge, har droppet ut av videregående eller mistet arbeidet, og en stor del sliter med ulike forhold som hindrer dem i å komme videre med utdanning eller arbeid. Dette dreier seg dels om forhold som har medvirket til frafall fra videregående, f.eks. lese- og skrivevansker, psykiske problemer eller uheldig livsstil. Det kan også dreie seg om forhold som har dukket opp i kjølvannet av at man droppet ut av videregående eller ble arbeidsledig. Det som kjennetegner flere av deltakerne er lav mestringsfølelse, depresjoner, manglende motivasjon og usikkerhet omkring videre veivalg. Implikasjonene av å droppe ut av videregående skole ser i tillegg ut til å ha påvirket livsstilen i negativ retning.

Deltakernes motiver for å delta varierer. I spørreundersøkelsen fremgår det at hjelp til å finne arbeid er det viktigste motivet. Samtidig er det også en del som ønsker å få hjelp til videre utdanning. Motivene for å delta i tiltaket må imidlertid ses i lys av at mange åpenbart ikke selv har søkt seg aktivt inn i tiltaket, men er «sendt» det av NAV. Motivene slik de kommer til uttrykk i både spørreundersøkelsen og intervjuene, vil derfor i stor grad være påvirket av selve tiltaket. I følge tiltaksarrangøren er det også enkelte som primært er motivert av kurspengene eller som har trygd som mål, ikke jobb eller utdanning.

Den generelle beskrivelsen av deltakerne vil også være et produkt av rekrutteringen til tiltaket. I denne prosessen foregår det en viss utsiling av deltakere med tyngre problemer. Mer spesifikt dreier dette seg om personer med tyngre psykiske problemer, rusproblematikk eller aggressiv atferd.

4. Tiltakets innhold og gjennomføring

I dette kapitlet har vi gitt en mer utfyllende beskrivelse av innholdet i tiltaket og tiltakets virkemåte. Denne baserer seg i hovedsak på to kilder. Den første er prosjektbeskrivelsen og andre dokumenter som inneholder et grovriss av tiltakets innhold og struktur. Den andre kilden er intervjuer med kursarrangørene. Beskrivelsen i dette kapitlet tar utgangspunkt i hvordan tiltaket fremstod ved utgangen av prosjektperioden. Det har imidlertid vært store endringer av tiltaket i løpet av prosjektperioden. En nærmere beskrivelse av dette er omtalt i kapittel 7.

4.1 Beskrivelse av tiltaket

Kursperioden i MetARR er organisert i to faser a 12 uker. Fase 1 er et kursbasert opplegg hvor det gis tilbud om fire dagers uke med minimum fem timer per dag, til sammen 240 timer for 12 uker. Denne fasen innbefatter en kombinasjon av individuelle samtaler og felles aktiviteter som gruppesamtaler, fysisk aktivitet og andre kreative aktiviteter. I fase 2, som også varer i 12 uker, gis det et tilbud om oppfølging én dag i uken i form av fellessamlinger og individuell oppfølging. I denne fasen skal deltakerne ha arbeidsutprøving i ordinær virksomhet, hvilket også innebærer tilbud om oppfølging på arbeidsplassen.

I følge prosjektbeskrivelsen bygger tilbudet på følgende metodiske grunnpilarer:

- Erfaringer fra PIA-tiltaket
- Helhetlig tilnærming til deltakerne
- Individuell tilrettelagt tilbud basert på brukermedvirkning
- Deltakerne skal ha en aktiv rolle i egen rehabiliteringsprosess (brukermedvirkning)

PIA-tiltaket var et arbeidsrettet rehabiliteringstilbud som tidligere ble gjennomført ved GREP, og som baserte seg på mye av de samme metodiske elementene som MetARR. Deltakerne i PIA-tiltaket var imidlertid eldre og hadde lengre trygdehistorie enn deltakerne i MetARR. For øvrig ser vi av punktene over at tiltaksmetodikken baserer seg på en helhetlig tilnærming til den enkelte deltaker, individuell tilpasning og medvirkning fra deltakerne.

4.1.1 Kursdel (del 1)

Den første delen av tiltaket har en varighet på 12 uker og foregår i hovedsak innenfor GREP sine lokaler i Kragerø. Denne delen av tiltaket består videre i all hovedsak av faste aktiviteter, men der det introduseres nye tema for hver uke.

Den første uken består av individuelle avklaringssamtaler (førstegangssamtalen). Her går man gjennom innholdet i tiltaket, regler og ulike erklæringer (samtykkeerklæring, taushetserklæring og undertegnelse av fraværsreglement og deltakelseserklæring). Ut over dette har tiltakskonsulentene

en samtale med deltakeren. Denne er tredelt. Første del er en kartlegging der deltakerne forteller om bakgrunn, helsesituasjon, sosiale forhold og økonomiske forhold. Den andre delen omhandler kurset, og samtalene dreier seg om deltakernes motivasjon og mål samt om forhold rundt det å delta kurset. Den siste delen åpner for å ta opp andre spørsmål, herunder deltakernes forståelse av tiltaket. I tillegg til momentene over, viser kursarrangøren også til at de i førstegangssamtalen kartlegger deltakernes sosiale nettverk.

I følge kursarrangøren er formålet med denne samtalen – i tillegg til det å informere om kurset – å klargjøre forventinger (fra kursarrangørens side) og starte arbeidet med å identifisere deltakernes mål for tiltaket. I tillegg er formålet å avdekke eventuelle særskilte behov eller behov for å knytte til seg andre hjelpeinstanser underveis i tiltaket.

Ukene i del 1 er videre lagt opp med et fast program. Dette inneholder både faste programposter og temaposter som varierer fra uke til uke. Onsdagene er imidlertid i all hovedsak satt av til individuelle aktiviteter. I følge timeplanen omfatter dette avtaler med NAV, lege, kjøretimer o.l. De øvrige dagene inneholder et program fra kl. 9.00 til kl. 14.00.

De faste postene på ukeplanen er måltider (frokost og lunsj), fysisk aktivitet, det som kalles «kreativ stund» og ukeoppsummering på fredager.

Deltakerne tilbys både frokost og lunsj alle kursdager. Dette blir dels tilrettelagt for deltakerne og dels bidrar deltakerne selv til måltidene i form av å dekke på, rydde og i noen tilfeller også til selve matlagingen. På fredager er det fast med varm lunsj. Bakgrunnen for at det tilbys frokost har vært erfaringer med at deltakere kommer om morgenen uten å ha spist. Ellers er også noe av hensikten at måltidene skal bidra til at deltakerne blir bedre kjent og til å skape en gruppetilhørighet. I følge kursarrangør var det i utgangspunktet også et ønske om å ta inn kostholdsundervisning i tiltaket. Men på grunn av at man ikke fikk tak i en ernæringsfysiolog, falt dette bort som et eget tema i timeplanen.

Fysisk aktivitet foregår i all hovedsak på formiddagene tre dager i uken (mandag, torsdag og fredag). I tillegg er det lagt inn noen få hele turdager i løpet av kurset. I starten av prosjektperioden stod tiltaksarrangøren selv for denne aktiviteten, men i de siste kursene er det engasjert en egen fysioterapeut som ansvarlig for treningsprogrammet. Aktivitetene foregår i hovedsak i arrangørens egne lokaler der de har spinningrom, styrketrening og et rom med pilatesballer (stor gummiball). Det betyr at øvelsene dreier seg om styrketrening, spinning, yoga, zumba og balltrening.

Temaet «kreativ stund» er fast etter lunsj på torsdagene. Dette omtales som kunstterapi og handler om at deltakerne skal tegne eller male ulike tema. Formålet med denne aktiviteten er at deltakerne gjennom kreativt arbeid skal avdekke eller identifisere forhold ved sin situasjon som ellers kan være vanskelig å uttrykke ved hjelp av ord. Det betyr mer konkret at det kreative arbeidet er et virkemiddel for lettere kunne uttrykke seg med ord.²

I ukeprogrammet er det også fast opplegg for ukeavslutning etter lunsj. Dette innbefatter quiz, oppsummering av uken og generell avslapping.

² I følge en artikkel i Norsk Legevitenskapelig Tidsskrift dreier kunstterapi seg om å male (eller modellere) konkrete opplevelser, følelser eller drømmer. Målet er at terapien skal bidra til at deltakeren skal komme i kontakt med følelser og opplevelser som man deretter skal sette ord på og derigjennom integrere disse i den bevisste delen av selvet (Lunde 2007).

Tabell 4.1 Timeplan for MetARR fra 2. til 12. uke.

	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
09:00	Frokost	Frokost	Egen aktivitet	Frokost	Frokost
09:30	Fysisk aktivitet	Uketema		Fysisk aktivitet	Fysisk aktivitet
11:00	Lunsj	Lunsj		Lunsj	Lunsj
12:00	Uketema	Uketema		Kreativ stund	Ukeavslutning

Tabellen over viser en generell timeplan for kurset som holdes frem til og med den 12. uken. Foruten de faste postene i programmet, er det lagt opp til at det i hver av ukene tas opp ulike tema. Fra kursprogrammet i 2012 og 2013 var disse temaene:

- Bli kjent
- Mine ferdigheter
- Mine muligheter (del 1)
- Mine utfordringer
- Mine muligheter (del 2)
- Det jeg liker å gjøre
- Arbeidslivskunnskap
- Hjelpemidler
- CV og jobbsøknader
- Finne praksis
- Min vei videre

Som det fremgår av timeplanen over, er dette tema som tas opp på ulike måter mandag etter lunsj og hele tirsdagen. Av listen ser vi også at det er en rød tråd i temaene. I starten er målet at deltakerne i gruppen skal *bli kjent* med hverandre. Dette foregår i form av fellessamlinger der hver av deltakerne presenterer seg overfor de øvrige deltakerne og forteller om sine forventinger til tiltaket.

Temaet *mine ferdigheter* vektlegger deltakernes personlige ferdigheter og omfatter ressurser og muligheter som ligger hos den enkelte. Nærmere bestemt innebærer dette å kartlegge eller identifisere de ferdighetene deltakerne er gode på. Et poeng her er å gi deltakerne mestringsfølelse. Ifølge arrangøren er poenget at «de skal få øye på ting de har av kompetanse og ferdigheter som de har, men som de ikke har langt fremme i pannebrasken». Dette foregår både individuelt og i grupper. Begrunnelsen for å gjøre det individuelt, er å sikre at de får frem mer enn det de er villig til å utlevere i en gruppesammenheng.

Temaet *mine muligheter* tar også for seg deltakernes muligheter. Men i motsetning til «mine ferdigheter» som retter seg mot individuelle egenskaper, dreier «mine muligheter» seg om omgivelsene. I følge tiltaksarrangøren består dette i å se etter ulike typer arbeidsplasser som passer inn i forhold til de ferdighetene de har kartlagt. I denne delen jobber deltakerne i grupper. Et poeng med dette er at deltakerne har lettere for å åpne seg i en gruppesammenheng enn i plenum, samtidig som man oppnår læring mellom deltakerne.

Det tredje temaet er *utfordringer*. I motsetning til de to foregående temaene, som legger vekt på muligheter, handler dette tema om begrensninger hos den enkelte eller i omgivelsene. I veiledningsamtaler skal deltakerne her kartlegge hva som hindrer dem i å nå målet de har satt seg. På bakgrunn av denne kartleggingen forsøker man videre å finne tiltak som kan motvirke hindringene. I den forbindelse utarbeides det også en delplan for når de skal gjennomføre ulike tiltak, det være seg behandling, lese- og skrivevansker eller snu døgnrytme. I denne prosessen jobber de både i grupper og individuelt. I denne delen har de også tatt opp ulike tema som økonomi, tilrettelegging i læringssituasjoner og aktuelle verktøy som kan nyttiggjøres.

De påfølgende temaene dreier seg i all hovedsak om å kartlegge og tilegne seg ressurser for å utnytte den enkeltes *mulighetsrom* (2). Til forskjell fra den første bolken er denne fasen mer praktisk rettet og konkret. Dette innbefatter temaer som det å finne ut av veien videre, kontakt med virksomheter, informasjon om muligheter til å fullføre videregående, bruk av aktuelle hjelpemidler, søknadsprosess og det å finne praksisplass.

I løpet av prosessen er det tre mer grunnleggende bilaterale samtaler med deltakerne. Det er for det første den innledende samtalen. Deretter er det en midtveissamtale som foregår siste uken av fase 1 og en avslutningssamtale ved utgangen av kurset. Da tas opp mer grunnleggende spørsmål om mål og måloppnåelse for den enkelte deltaker. I tillegg arrangeres det også trekantsamtaler med NAV på slutten av fase 1.

4.1.2 Praksisperioden (del 2)

I den andre delen av kurset, som også har en varighet på 12 uker, skal deltakerne ut i praksis på en arbeidsplass. Denne fasen følger således naturlig av de temaene som inngår i siste del av del 1 med skriving av CV og jobbsøknad samt arbeid med å finne praksisplass. Dette inkluderer også rollespill der deltakerne øver seg på jobbintervju.

I denne perioden er deltakerne tre dager i praksis og en dag på kurs. Kursdagen inneholder fysisk aktivitet og individuelle samtaler. I denne fasen erstattes den kreative delen – dvs. kunst og uttrykksterapi – med et musikkprosjekt. Ved hjelp av en lærer fra musikkskolen skal deltakerne i dette prosjektet lage en CD sammen der de selv skal synge og spille.

Den viktigste aktiviteten i del 2 er praksisplassen. Vi har ikke noe systematisk oversikt over hvor deltakerne har vært i praksis, men i følge tiltaksarrangør dreier det seg om butikker, kafeer, skole, barnehage, sykehjem, fabrikker, hotell, lagerarbeid og håndverksyrker. I følge kursarrangøren er det kun et par av deltakerne som ikke har vært ute i praksis.

I utgangspunktet er det slik at deltakerne selv skal forberede og ta kontakt med de virksomhetene hvor de ønsker praksis. Dette har grunnlag i prinsippet om at deltakerne selv skal ha en aktiv rolle i prosessen. I praksis viser det seg imidlertid at kurslederne både etablerer kontakt og kan være aktive med å formidle praksisplasser.

4.2 Pedagogiske virkemidler

Tiltaket bygger på flere ulike pedagogiske virkemidler. Som pekt på over, dreier dette seg mer generelt om at gjennomgangstemaet i kurset er muligheter og begrensninger. Videre bygger det pedagogiske mer på individuell veiledning og gruppearbeid fremfor undervisning.

Muligheter og begrensninger

Et sentralt pedagogisk grep i tiltaket baserer seg på en forholdvis enkel prosessmodell der deltakerne først skal bruke tid på å klargjøre sine ønsker og mål i forhold til jobb eller skole. Dernext er tiltaket innrettet på å finne ut av hvordan de skal nå disse målene. Metodene har da som formål å «utløse» deltakernes egne ressurser og identifisere hvordan de kan utnytte ressursene i omgivelsene. Med omgivelsene menes da både relasjoner til familie og venner, det offentlige hjelpeapparatet og eventuelt øvrig nettverk. Dette skjemaet følges imidlertid ikke slavisk siden målene kan endre seg underveis samtidig som det åpnes for at deltakerne kan ha flere ulike veier til målet. Rent praktisk innebærer planleggingsarbeidet at målene fra førstegangssamtalen følges opp i samtaler i løpet av tiltaksprosessen, og der både mål og virkemidler diskuteres underveis.

Individuell veiledning og gruppearbeid

Tiltaksarrangørene legger vekt på at de ønsker å unngå et rent undervisningsopplegg. Bakgrunnen for dette er blant annet at mange av deltakerne har droppet ut av skole og har dårlige erfaringer med denne læringsformen. Mye av læringsprosessene foregår derfor heller i grupper og individuelt mellom deltakere og tiltakskonsulentene. I følge kursarrangørene er det også en viktig forutsetning for å lykkes med kurset at deltakerne opplever å få en gruppetilhørighet. I den første tiden av kurset legges det også stor vekt på at deltakerne skal bli kjent, bl.a. ved å presentere seg i gruppen. Formålet med dette er dels å skape sosiale relasjoner og vennskap mellom deltakerne, dels å øke aktivitet blant deltakerne og dels at deltakerne hjelper hverandre i prosessen.

Tydelige regler

Tydelige regler på oppmøte og oppførsel synes også å være et viktig prinsipp. Dette dreier seg bl.a. om krav til oppmøte og begrunnet fravær. Et stort fravær kan også bidra til at deltakerne mister plassen sin. Disse reglene kan betraktes som et pedagogisk verktøy hvor målet er å venne seg av med en uheldig livsstil og lære seg noen grunnleggende spilleregler som gjelder i arbeidslivet for øvrig.

Det er også en generell regel i kurset om at «alle skal delta på alt». Dette har bakgrunn i at aktivitetene eller pedagogikken som benyttes kan oppleves som problematisk eller uinteressant for enkelte deltakere. Tanken bak prinsippet om at alle skal delta på alt, er da at deltakerne likevel skal delta for vise at de kan overstige barrierer. Dessuten begrunnes prinsippet med at det også i arbeidslivet vil være oppgaver eller aktiviteter som ikke er interessante, men som man likevel må gjøre. Prinsippet håndteres imidlertid med varsomhet i den forstand at de tilrettelegger dersom noen har fysiske handicap eller for øvrig har vansker med enkelte oppgaver.

4.3 Samarbeidspartnere

I følge halvårsrapportene fra MetARR er de sentrale samarbeidspartnere foruten NAV som henviser deltakere, Deleco, Kragerø Videregående Skole og koordinerende team i kommunen.

Deleco er en vekstbedrift lokalisert i Kragerø. Samarbeidet med dem har bestått i at tiltaket har fått leie lokaler, de har bidratt med fagpersoner inn i tiltaket og de har bidratt med transporttje-

neste. I den første delen av prosjektperioden bidro Deleco også med sitt nettverk ut mot det lokale næringslivet.

Samarbeidet med Kragerø Videregående skole dreide seg i utgangspunktet om at skolen skulle avsette en 20 prosent stilling mot at tiltaket tok to elever inn i tiltaket. I løpet av prosjektperioden har imidlertid denne ordningen blitt avvirket. I følge en av informantene fungerte samarbeidet med den videregående skolen svært bra i den forstand deltakerne som ble rekruttert fra den videregående skolen ble fulgt tett opp med ulik veiledning og bistand. Det var likevel en utfordring at elever tilknyttet skolen hadde langt dårligere økonomiske vilkår enn de som ble rekruttert fra NAV. Ordningen ble imidlertid avvirket midtveis i prosjektperioden med den begrunnelse at skolen ikke hadde ressurser til å videreføre ordningen.

Voksenopplæringen og Vestmar opplæringscenter nevnes også som sentrale samarbeidspartnere. Samarbeidet med Voksenopplæringen har imidlertid vært begrenset, noe som forklares med at deres tilbud i hovedsak er skolebasert og i liten grad tilpasset deltakerne i MetARR. Samarbeidet med Vestmar opplæringscenter har derimot vært av større betydning i saker hvor det har vært aktuelt å finne alternative opplæringsløp.

I følge informanter har det vært god kontakt mellom tiltaket og det koordinerende teamet i Kragerø kommune. Dette samarbeidet har vært aktuelt i saker hvor deltakere har hatt et helseproblem og behov for individuell plan. Spesielt gjelder dette ved behov for å ha tettere kontakt med fastlege eller psykolog. I følge en av informantene i MetARR har det vært tiltaket som har bidratt til å koble på det koordinerende teamet.

I tillegg til de nevnte samarbeidspartnerne, ser vi også at det i løpet av kursperioden trekkes inn andre aktører på mer ad hoc basis. Dette dreier seg om virksomheter som har tatt imot besøk og bedrifter eller andre ressurspersoner som har hatt presentasjoner i kurset. I de to siste kursene ser vi også at det legges mer vekt på å aktivisere deltakernes egne personlige nettverk.

4.4 Oppsummering

Tiltaket MetARR består av to deler. Den første delen er en 3 måneders periode med kursvirksomhet. I den andre perioden skal deltakerne ut i praksis. Kursdelen har som et overordnet formål å skape mestring (livsmestring) hos deltakerne. De viktigste virkemidlene for å oppnå dette er fysisk aktivitet, ulike gruppeaktiviteter/-samtaler og individuell veiledning.

Metodikken i MetARR kjennetegnes for øvrig av at deltakerne skal gjennom ulike faser. I første fase er målet at deltakerne skal bli kjent med hverandre. I andre fase er intensjonen å identifisere den enkelte deltakers individuelle ferdigheter. I tredje fase er målet å avklare mulighetene som ligger i omgivelsene, dvs. jobbmuligheter, skolemuligheter, muligheter for støtte fra andre tjenester og muligheter for å etablere personlige nettverk. I den fjerde fasen skal deltakerne identifisere personlige utfordringer eller utfordringer i omgivelsene. I den femte fasen er formålet igjen å søke etter muligheter. Til forskjell fra den andre fasen som omhandler mulighetene, er den siste fasen mer praktisk rettet og konkret. Dette innbefatter temaer som det å finne ut av veien videre, kontakt med virksomheter, informasjon om muligheter til å fullføre videregående, bruk av aktuelle hjelpemidler, søknadsprosess og det å finne praksisplass. Parallelt med at deltakerne går gjennom disse fasene, skal de også delta i fysiske aktiviteter og kunstterapi.

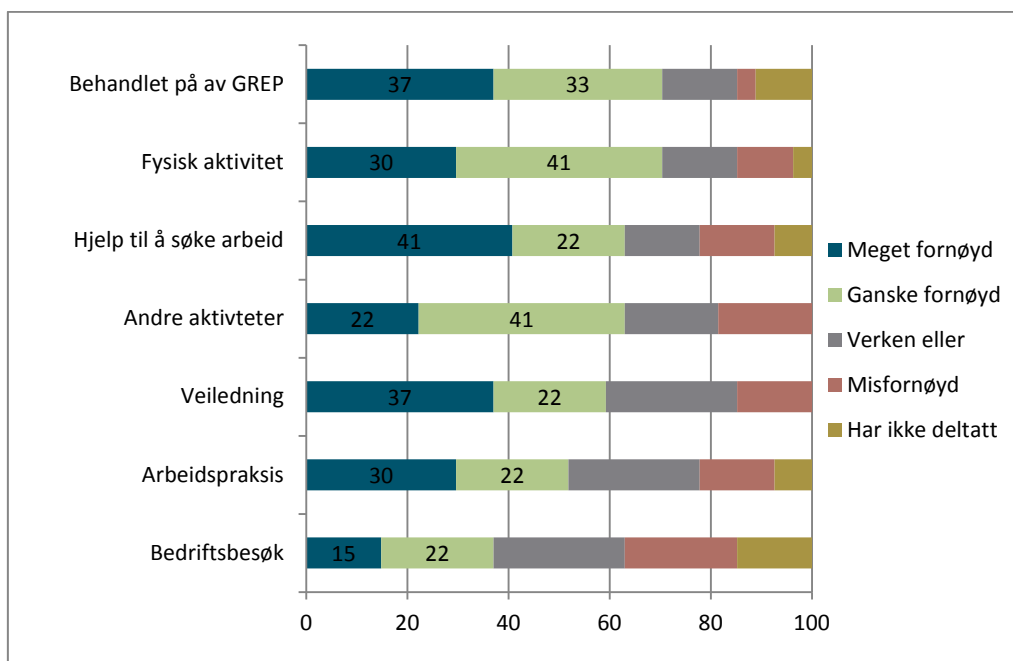
5. Deltakernes synspunkter på tiltaket

I fremstillingen over har vi beskrevet tiltaket med bakgrunn i dokumenter og intervjuer med tiltaksarrangøren. Med andre ord bygger fremstillingen først og fremst på tiltaksarrangørens perspektiv. I denne delen betrakter vi tiltaket i lys av deltakernes egne erfaringer, både med bakgrunn i spørreundersøkelsen og kvalitative intervjuer.

5.1 Tilfredshet med ulike sider av tiltaket

De deltakerne som har svart på spørreundersøkelsen er gjennomgående godt fornøyde med tiltaket. Litt over 60 prosent svarte at de i hovedsak var positive til tiltaket, noe under 20 prosent svarte både og, og noe under 20 prosent var negative.

Det er vanskelig å finne noe entydig mønster i hvem som er mer og mindre positive til deltakelsen. Vi ser likevel en tendens til at menn er mer positive enn kvinner. Dette kan ha sammenheng med at kvinner gjennomgående har vært i mindretall blant deltakerne. Videre finner vi at de som i etterkant har lykket med å komme i jobb eller utdanning er mer positive til tiltaket enn de som ikke har lykket. En naturlig forklaring på dette er at resultatet man oppnår vil bidra til å farge den oppfatningen man har av kurset.

Figur 5.1 Deltakernes vurdering av ulike sider ved MetARR. I prosent.

Figur 5.1 viser hvor fornøyd eller misfornøyd deltakerne har vært med tiltaket og de aktivitetene som inngår. En stor del av deltakerne (70 prosent) svarer her at de er meget eller ganske fornøyd med hvordan de har blitt behandlet i tiltaket (av GREP).

5.2 Fysisk aktivitet

Når det gjelder de øvrige aktivitetene i tiltaket ser vi at det er flest som oppgir å være fornøyd med den fysiske aktiviteten de deltok i. Også her svarte omtrent 70 prosent at de enten var meget eller ganske fornøyd. Intervjuene med deltakerne bekrefter også dette resultatet. På spørsmål om hva man opplevde som positivt med kurset, trekkes i første rekke frem tilbudet om fysisk aktivitet. Riktignok viser flere til at de også før kurset var aktive, og således var tilbudet langt på vei sammenfallende med deres interesser. Andre opplyser at det i starten oppleves som en stor barriere å delta, men når man først kom over barrierene, opplevde også disse å ha stort utbytte av den fysiske aktiviteten. En av deltakerne uttrykker det på følgende måte:

«Jeg har aldri likt gym på skolen, men treningen her har jeg bare gledet meg til. Jeg tror ikke jeg er mer fysisk aktiv, for jeg har alltid vært glad i å gå på skogsturer. Det gjør jeg fremdeles. Jeg gjør heller det enn å drive organisert trening.»

Forklaringen på dette er i følge den aktuelle deltakeren veilederens måte å håndtere den aktuelle personens motstand mot denne formen for fysisk aktivitet, og at veilederen gikk skrittvis frem.

Andre som tidligere hadde vært lite aktive, gir også uttrykk for at de opplevde at den fysiske aktiviteten hadde en positiv virkning på dem:

De som var spesielt nyttig var den fysiske aktiviteten. Det har hjulpet meg veldig. For da følte jeg meg mye bedre også psykisk, både i hode, hjerte, kropp og sjel. Jeg oppdager at når en av disse tingene ikke virker, så svikter alt det andre også.

5.3 Hjelp til å søke arbeid

Figur 5.1 viser også at en god del svarer at de er fornøyd med hjelpen de har fått til å søke arbeid. Disse resultatene gjenspeiler også langt på vei inntrykket fra intervjuene. Flere peker på at de opplevde å ha stor nytte av det å finne ut av hva de ville og ikke minst den praktiske hjelpen til å finne en praksisplass:

«Man kom fortere i jobb her enn å sitte hjemme og skrive cv. Men jeg har oppdaget at du kan ikke bare sitte og skrive CV. Du må komme personlig på bedriften. De på kurset fulgte meg faktisk opp til bedriften og var med på intervjuet. ... Det hjalp litt å ha en som kunne pushe deg.»

«... Har fått ferdig utdanning og fått meg jobb etter kurset så jeg er veldig fornøyd med og ha klart å nå alle målene de hjalp meg å sette. Hadde vel ikke klart det uten kurset.»

«NN hjalp meg mye med å skaffe praksisplass og det er jeg veldig takknemlig for, for det er der jeg jobber i dag.»

For enkelte deltakere var det først og fremst jobbformidlingen de opplevde som nyttig med kurset. Dette innbefattet både arbeidet med å skrive søknader, CV og forberedelser til intervjuer, men kanskje mest den draghjelpen de fikk ved å utnytte tiltaksarrangørens kontaktnett i arbeidslivet. Til tross for at tiltaket ideelt sett legger opp til at deltakerne skal søke jobber selv, viser to av sitatene over at faktisk var veilederne som formidlet kontakten.

Et annet poeng her er at de som legger vekt på betydningen av jobbformidlingen, gjerne fokuserer mindre på de øvrige aktivitetene i kurset. Enkelte peker også på at de andre aktivitetene opplevdes som mer eller mindre unyttig (bortsett fra fysisk aktivitet) og antyder samtidig at det kunne oppleves som en omvei mot målet. Disse kan også ha hatt større eller mindre utfordringer før de kom inn i kurset, men samtidig gir de uttrykk for at den hjelpen de har behov for først og fremst dreier seg om veiledning og hjelp til å finne veien videre. Med andre ord er de mer praktisk orientert og i lys av dette oppleves deler av tiltaket som overflødig.

De deltakerne som omtales over, skiller seg fra en annen gruppe deltakere som i større grad legger vekt på det vi kan kalle mestringsprosessen de har vært gjennom. Med andre ord legger disse mer vekt på behovet for hjelp til å komme ut av situasjon med isolasjon, depresjon og liknende, og dernest hjelp til å finne veien videre. Disse passer således mer inn i det løpet som tiltaket legger opp til. En av deltakerne uttrykker dette slik:

«Jeg har lært mye om meg selv og fått mer tillit og bedre tro på meg selv. Mestret mange utfordringer som jeg trodde at jeg ikke skulle klare å gjennomføre. Det gjorde jeg!»

En annen informant forteller om en historie med mye skulking og seine nattetimer med dataspill, og gir uttrykk for at mestringsprosessen i tiltaket hadde betydning:

«Kurset har motivert meg. Jeg føler meg mer klar til å jobbe enn det jeg gjorde før. Det er større sjanse for å få jobb. Vi har vært på praksis og fått litt erfaring. Det gjort meg mer motivert og klar.»

5.4 Andre aktiviteter

Deltakerne har noe blandede oppfatninger av de øvrige aktivitetene de deltok på. Figur 5.1 viser at det bare er omtrent 1 av 5 som er meget fornøyd med de øvrige aktivitetene. Fra intervjuene med deltakerne er det tydelig at temaet kunstterapi er omstridt. Det betyr at få deltakere forholder seg likegyldig til dette. Enten opplever de å ha stort utbytte av det eller så opplever de at det er meningsløst eller vanskelig å forholde seg til. Følgende sitat illustrerer det ene ytterpunktet:

«Kunst og uttrykksterapi var for meg en vekkelse og ble en terapi for angst og de tingene der. Det fungerte for meg, men ikke for alle andre.»

Den andre gruppen gir derimot tydelig uttrykk for at de hadde problemer med å delta og at det opplevdes å være bortkastet tid.

«Så hadde vi kunstterapi, men jeg syntes ikke noe om det fordi det minte oss hele tiden på at vi ikke hadde jobb. Men det var nok andre som hadde behov for å snakke om følelsene.»

Den delte oppfatningen av dette tiltaket sammenfaller også med de to typene deltakere som er nevnt over, dvs. den som er mer målrettet mot jobb og den som opplever å ha nytte av hele tiltaksprosessen. En av deltakerne uttrykker dette forholdsvis tydelig.

«Det var positivt med jobblære og bedriftsbesøk. Kunstterapien må jeg si virket som en del sløs med tid. Folk og ungdommer på min alder er veldig sjeldent opptatt av dette. Husker selv jeg tenkte at den tiden som ble gitt til dette kunne blitt brukt til enda mer jobbrelatert materiale.»

Også tiltaksarrangøren har erfart at denne aktiviteten har vært lærerik for enkelte, mens andre har vært mer negative til dette. I følge kursarrangørene er det en fremmed metode som noen vil ha behov for å venne seg til. Kommentarene fra informantene kan imidlertid tyde på at de ikke har lykkes like godt med dette overfor en del av deltakerne.

5.5 Veiledningen

Figur 5.1 viser også at opplevelsen av veiledningen er positiv for de fleste (omtrent 60 prosent), men at det også er en god del som oppgir å være mindre fornøyd.

Fra intervjuene er det gjennomgående inntrykket at deltakerne opplevde veiledningen som både positiv og nyttig. Dette gjelder både de som la vekt på selve mestringsprosessen og de som var mer jobborienterte. Det som derimot flere reagerte på kan knyttes til det vi tidligere har omtalt som prinsippet om «tydelige regler». Dette kommer spesielt til uttrykk ved at flere opplever å bli behandlet som barn. Det andre som trekkes frem, kan knyttes til prinsippet om at «alle skal gjøre alt». Her pekes det spesielt på at enkelte opplevde det vanskelig og kanskje ydmykende å stå opp og snakke i plenum. Følgende sitater illustrerer disse oppfatningene:

«Det negative var at mer enn en gang fikk jeg og andre følelsen og ha blitt behandlet som barn, selv om alle er/var over 18 år.»

«Kurslederne behandlet voksne mennesker som de skulle ha gått på ungdomsskolen. Folk som kommer av div. grunner/plager og som ble "tvunget" til å gjennomføre ting de egentlig ikke hadde lyst/helse til. Vi går ikke på grunnskolen!»

«Man får ikke respekt fra lederne, man lærer ingenting via kurset. Uforberedte ledere. Man tvinges til å stå foran alle og må fortelle. Fremføre foran alle.»

Misnøyen som kommer til uttrykk over, kan forstås i lys av at de pedagogiske virkemidlene som består av både støtte og krav, kan komme i konflikt med hverandre. På den ene siden skal virkemidlene være støttende og skape mestring, men på den andre siden forutsetter dette krav i form av «alle skal gjøre alt». Det er dette motsetningsforholdet som kan bli pedagogisk vanskelig å forene og der det ene virkemidlet (alle skal gjøre alt) kan undergrave det andre (mestring).

Samtidig finner vi lignende eksempler som åpenbart ikke har skapt tilsvarende reaksjoner. Dette gjelder minst ett tilfelle med fysisk aktivitet. I følge en av informantene var det i utgangspunktet utenkelig å delta i de fysiske aktivitetene. Samtidig forteller den aktuelle informanten at hun likevel kom over barrierene, ble en aktiv deltaker og opplevde stor fremgang og mestringsfølelse. Til tross for at kravet om at «alle skal gjøre alt» også gjorde seg gjeldende i dette tilfellet, endte det likevel opp uten konflikter eller misnøye.

Poenget med å sammenligne disse historiene er for det første at spenninger mellom ulike metoder nødvendigvis vil måtte oppstå. Uten at kravet om deltakelse, kan det også være vanskelig for deltakerne å oppnå mestring. Satt på spissen kan vi si at krav er en forutsetning for mestring. Hvorfor det ene eksemplet ender mer vellykket enn det andre, vil derfor sannsynligvis dreie seg om måten man håndterer det potensielle spenningsforholdet mellom krav og støtte. Det er vanskelig å gi noe konkret svar på hvordan dette skal håndteres, men i det vellykkede tilfellet vises det til minst to forhold som kan ha betydning. For det første peker informanten på veilederens personlige håndtering av situasjonen. For det andre vises det til at prosessen gikk skrittvis. Det som kjenner denne situasjonen synes derfor å være at krav og støtte går skrittvis hånd i hånd.

5.6 Bedriftsbesøk

Oppfatningene blant deltakerne er blandet når det gjelder erfaringene med bedriftsbesøk. Omtrent halvparten oppgir at de er fornøyd med bedriftsbesøkene. Det er vanskelig å gi noen god forklaring på dette resultatet. En forklaring kan imidlertid være at enkelte bedriftsbesøk ble avlyst. Enkelte av informantene gir nemlig uttrykk for at de hadde store forventninger til bedriftsbesøkene samtidig som at de opplever skuffelse for at enkelte av dem ble avlyst. En annen forklaring kan også være at deltakerne som hadde mål om å fullføre utdanning, ikke hadde like stor interesse for bedriftsbesøk som de med mål om komme ut i jobb eller lærlingplass.

5.7 Arbeidspraksis

Figuren over viser også at det er blandede oppfatninger av arbeidspraksisen. Det kan være flere forklaringer på disse variasjonene. På samme måte som over, kan en forklaring være at enkelte opplevde at det var en mismatch mellom det å være i arbeidspraksis og de målene de hadde med å komme videre i utdanningen. Fra intervjuene er det enkelte informanter som peker på nettopp på at det i tiltaket ble lagt for lite vekt på utdanning og for mye på jobb:

«De burde fokusert mer på utdanning og mindre på jobb. Vi burde snakket mer om skole og hvordan vi skal få til det. For min del er det veldig viktig med skole og jeg har savnet at det var mer om skole i samtalene og det å få inn folk fra skolen på besøk. Vi var på mange besøk på sykehjem og sånn, men ikke skole.»

En annen forklaring kan være at det ble mindre oppfølging av deltakerne i praksisperioden og at enkelte deltakere også etterlyste kontakt med tiltaket etter at de hadde fullført praksisperioden. En av informantene peker nettopp på dette:

«Det positive er at de hjelper deg å starte på en plass, men jeg synes det stoppa uten å ha sikra seg slutten/fortsettelsen. Det var den negative siden. Så kurset er ferdig, og så er også planene avsluttet.»

En tredje forklaring på at enkelte ikke trivdes på praksisplassen kan være at de opplevde å få praksis et sted som ikke var relevant i forhold til deres yrkespreferanser. En av informantene antyder at dette også kan være en forklaring:

«Var i praksis på [virksomhet]. Det var helt greit, men trivdes ikke så mye med yrket. Jeg kan ikke sammenligne det med det jeg gjør nå. Jeg fikk tilbud om sommerjobb der, men

jeg tok ikke jobben. Så begynte jeg heller på skole isteden. Hadde jeg ikke lyst til å utdanne meg, så hadde vært på [virksomhet] ennå jeg, men det er viktig å tenke framover å få jobbe med det jeg har lyst på, og at jeg ikke må jobbe med noe som ikke er interessant.»

5.8 Oppsummering

Deltakerne som har svart på spørreundersøkelsen eller intervjuer er gjennomgående godt fornøyd med tiltaket. Av de som svarte på spørreundersøkelsen var det noe over 60 prosent som svarte at de i hovedsak var positive til tiltaket, noe under 20 prosent svarte både og, og noe under 20 prosent var negative. Mest fornøyd er deltakerne med måten de har blitt behandlet på av GREP og på den fysiske aktiviteten de deltok på i tiltaket. Flere peker på at dette hadde positive virkninger for deres mestringsevne. Oppfatningene av aktiviteten kunstterapi var mer delt. Mens enkelte opplevde at dette ga stort utbytte, var det samtidig en del som mente dette dels var vanskelig å forholde seg til og dels unødvendig. Oppfatningen av tiltaket var mer delt når det gjelder besøk fra virksomheter og arbeidspraksisen de var i. Det er vanskelig å gi noen god forklaring på dette. En forklaring kan imidlertid være at de deltakerne som hadde mål om å fullføre utdanningen, opplevde bedriftsbesøk og arbeidspraksis som mindre relevant. En annen forklaring på den blandede oppfatningen av praksisen, kan også være at den ikke var relevant i forhold til fremtidig yrkeskarriere.

I kapitlet har vi også pekt på at det blant deltakerne var to ulike typer. Den ene hadde både mål og forventinger om å komme i jobb og opplevde derfor først og fremst hjelpen med å få jobb som nyttig. Samtidig opplevde disse at de øvrige aktivitetene var noe overflødige. Den andre typen var de som opplevde nytte av hele tiltaksprosessen, dvs. både den delen som dreide seg om å bygge opp mestringsfølelse og den delen som handlet om å komme ut i jobb eller utdanning.

Enkelte deltakere gir også uttrykk for misnøye omkring enkelte aspekter ved tiltaket. Dette kan først og fremst knyttes til de kravene som ble stilt til dem. For det første kommer dette til uttrykk ved at flere opplevde å bli behandlet som barn, og for det andre at kravet om at «alle skulle gjøre alt» i enkelte tilfeller kunne oppleves som nedverdiggende. I kapitlet har vi pekt på at dette bl.a. har grunnlag i spenningsforholdet mellom krav og støtte som to metodiske prinsipper som lever side ved side i tiltaket. Samtidig pekes det på at dette åpenbart har blitt håndtert bedre i noen tilfeller enn i andre. En forklaring på dette kan være måten forholdet mellom krav og støtte håndteres i de ulike situasjonene.

6. Resultater av MetARR

I dette kapitlet undersøker vi hvilken virkning tiltaket har hatt på deltakerne. En forutsetning for at tiltaket skal virke, er at deltakerne faktisk deltar eller gjennomfører tiltaket. Innledningsvis har vi derfor presentert en kort oversikt over frafall og gjennomføring. Virkningen av tiltaket er videre vurdert ut i fra deltakernes opplevde kognitive endringer samt virkninger på atferd og livssituasjon. Den kognitive virkningen dreier seg om hvilken betydning tiltaket har hatt i forhold til deltakernes mestringstro, selvbylde, motivasjon og mål for fremtiden. Virkning på atferden vil dreie seg om hvorvidt deltakerne har endret livsførsel i forhold til kosthold, fysisk aktivitet, døgnrytme og/eller bruk rusmidler. Virkning på livssituasjon innebærer om tiltaket har resultert i skolegang, arbeid eller andre aktive tilstander. Kognitive endringer eller atferdsendringer er her å betrakte som en premiss for å oppnå endring i livssituasjonen.

6.1 Deltakelse og gjennomføring

Et kriterium for å vurdere tiltaket er deltakernes tilbøyelighet til å gjennomføre kurset. Frafall kan videre forklares på to måter. Enten kan det dreie seg om at det er mismatch mellom hvem som rekrutteres inn i tiltaket og tiltakets målgruppe eller det kan være en indikasjon på svakheter ved selve tiltaket.

Vi har to kilder som sier noe om frafallet. Den ene er registreringer fra NAV og den andre er registreringer foretatt av tiltaksarrangør og som er rapportert i halvårsrapportene fra MetARR. Tallene fra NAV inneholder kun deltakere fram til utgangen av 2012, mens halvårsrapportene i MetARR omfatter deltakere i kurs 2 til kurs 7.

Tabell 6.1 Henviste deltakere og deltakere som har gjennomført MetARR (Kilde: NAV)

Begrunnelse for innsøking	Antall	Prosent
Registrert inn	76	100
Ikke møtt	10	13
Møtt opp på kurs	66	87
Startet opp på kurs	66	100
Avbrutt/sluttet underveis	15	23
Gjennomført fase 1	51	77

Som det fremgår av tabellen er det i alt 76 personer som er henvist til MetARR frem til og med 2012. Av disse er det 10 som ikke har møtt (13 prosent). Av de 66 som møtte opp på kurset har videre 15 deltakere avbrutt (23 prosent av de som har møtt opp). Det betyr at i alt er 51 deltakere eller 77 prosent av de som startet opp, som har gjennomført fase 1. Vi har ikke informasjon om hvor mange av disse igjen som fulførte fase 2 av kurset.

Det kan være ulike årsaker til at deltakerne ikke møter opp i tiltaket. I følge en av informantene fra NAV er den vanligste begrunnelsen at «tiltaket ikke passer» eller at de er frarådet av andre å delta. Samtidig viser informantene til at dette også kan dreie seg om vikarierende argumenter, og at det kan være andre årsaker som ligger bak, f.eks. angst. En annen informant underbygger dette

ved å fortelle at det som regel går greit å snakke om eller planlegge innsøking på tiltaket, men at det likevel kan være vanskelig for enkelte å faktisk møte opp. I enkelte tilfeller forteller de NAV-ansatte også om at deltakere kan bli søkt inn uten at de er forhåndsinformert (f.eks. som et vilkår for å motta sosialhjelp). Dette skjer gjerne i forkant av kursstart dersom ikke plassene er fylt opp. I så fall antydes det at motivasjonen i utgangspunktet er lav og tilsvarende tilbøyeligheten til å møte opp.

Tabell 6.2 Antall deltakere tatt inn, antall deltakere sluttet og prosentandelen av deltakerne som sluttet i MetARR, kurs 2-7

	Antall tatt inn	Antall sluttet	Prosent sluttet
Kurs 2	12	0	0
Kurs 3	12	4	33
Kurs 4	20	12	60
Kurs 5	12	2	17
Kurs 6	13	5	38
Kurs 7	13	7	54
Totalt	82	30	37

Tabell 6.2 er basert på tall fra halvårsrapportene til MetARR og viser antall deltakere som ble tatt inn i hvert kurs, antall som ikke møtte/sluttet og prosentandelen som ikke møtte/sluttet (vi har ikke data fra kurs 1). Samlet sett for alle kursene er det 37 prosent som sluttet underveis i kurset. Dette samsvarer omtrent med tallene fra NAV der det fremgår at 25 av 76 ikke møtte eller sluttet underveis (33 prosent).

Vi ser at prosentandelen som slutter varierer en del fra kurs til kurs. På kurs 2 var det ingen som sluttet (bortsett fra én av deltakerne som flyttet i løpet av kurset), mens det i kurs 4 var hele 60 prosent som sluttet. På det siste kurset var det også over halvparten av deltakerne som sluttet. Det er ulike forklaringer på disse forskjellene. I følge en av informantene fra MetARR lykkes man godt med å treffe målgruppen i kurs 2. Dette etter at MetARR selv ble med i inntaksmøtet sammen med NAV. Men til tross for at de benyttet samme inntaksprosedyrer i det påfølgende kurset (kurs 3), ser vi at frafallet er en del større her. Av halvårsrapporten fremgår det at tre av de fire som avsluttet ble tilbakeført til NAV på grunn av fravær. Én avsluttet, men startet opp igjen i det påfølgende kurset. Med andre ord betyr det at en stor del av frafallet i kurs 3 ikke i utgangspunktet skyldes at de sluttet selv, men at de ble tatt ut av kurset på grunn av stort fravær.

I kurs 4 ser vi at frafallet går betraktelig opp. Dette skyldes imidlertid et forsøk med å ta inn et større kull som skulle snevres inn til 12 personer i starten av kurset. En del av frafallet på dette kurset var dermed planlagt, men samtidig ser vi at det faktiske frafallet var større enn det planlagte. Bortsett fra det som var planlagt, fremgår det ikke av halvårsrapportene hva som var årsaken til frafallet i dette kurset.

I kurs 5 er frafallet igjen forholdsvis lavt, dvs. at det bare er 2 av 12 som slutter. Det fremgår av halvårsrapporten at begge måtte slutte på grunn av udokumentert fravær. Det er samtidig verdt å merke seg at det i kurs 5 ble det gjort en rekke endringer både i regelverk og i kursinnholdet. For det første ble reglene for fravær endret fra 2 til 5 tillatte udokumenterte fraværsdager. For det andre fikk deltakerne i kurs 5 også tilbud om transport hjemmefra, noe som i følge tiltaksarrangøren bidro til å redusere fraværet. Et tredje moment var at innholdet i tiltaket ble endret og mer

tilpasset hver enkelt deltaker. Disse forholdene kan med andre ord bidra til å forklare hvorfor frafallet ble såpass lavt i kurs 5.

I kurs 6 og 7 er det igjen et forholdsvis høyt frafall. Dette må også ses i sammenheng med forsøket på å ta inn flere enn 12 deltakere og med påfølgende utsiling i starten av kurset. Samtidig kan vi også få inntrykk av at deltakerne som rekrutteres inn i disse tiltakene i større grad befinner seg i ytterkant av det som tidligere har vært definert som målgruppen. I følge en av rapportene fra tiltaket, er det blant deltakerne bl.a. personer med mer alvorlige sykdommer, rusproblematikk og atferdsproblemer. En av informantene viser også til at det i disse kursene har vært vanskelig å rekruttere tilstrekkelig antall deltakere til et utvidet inntak, noe som kan ha ledet til en rekruttering av deltakere som i større grad befinner seg i ytterkant av tiltakets kjernemålgruppe. Går vi nærmere inn på begrunnelsene for frafallet, ser vi også at årsakene dreier seg om både sykdom, manglende motivasjon, atferd og fravær. Til forskjell fra frafallet i tidligere kurs, som i hovedsak dreide seg om at deltakerne måtte slutte på grunn av for høyt ulegitimert fravær, ser det ut som at det i de to siste kursene også er andre begrunnelser i tillegg. Samtidig ser vi i de to siste kursene at det strenge regelverket opprettholdes, selv om man i kurs 7 også forsøker å myke opp sanksjonene.

Som følge av at det ble «mykere» konsekvenser av regelbrudd og det at man hadde innført en henteordning i de to siste kursene (6 og 7), skulle vi kanskje forventet et lavere frafall fra kurset enn det vi ser av tabellen over. Det som imidlertid kan forklare at man likevel fikk et relativt høyt fravær, er at det rekrutteres andre typer deltakere inn på disse kursene, i kombinasjon med at regelverket for fravær fortsatt håndheves strengt.

Gjennomgangen over viser at frafallet grovt sett har to hovedårsaker. Den ene årsaken er at deltakerne tas ut av tiltaket som følge av fravær og atferd, dvs. som sanksjoner for brudd på regelverk. Her må vi imidlertid skille mellom det å bli tatt ut som følge av fravær og det å bli tatt ut som følge av atferdsgrunner. Dette fordi frafall på grunn av fravær er en begrunnelse i hele perioden, mens atferdsgrunnene kommer frem i siste del av prosjektperioden, noe som kan skyldes at flere i ytterkant av målgruppen rekrutteres inn. Den andre årsaken er at deltakerne selv trekker seg, enten på grunn av manglende motivasjon eller helsemessige forhold. Dette er også mer typisk i siste del av prosjektperioden enn i den første delen. På samme måte kan dette også forklares med at deltakerne i slutten av prosjektperioden skiller seg fra deltakerne i starten, noe som igjen kan ha sammenheng med at det da blir vanskeligere å finne deltakere befinner seg i kjernemålgruppen. I tillegg må vi legge til at en del av fraværet i kurs 4 var planlagt som en følge av et strategisk valg om å plukke ut 20 deltakere.

Uklarheter om hva som var målgruppen og de praktiske innsøkningsprosedyrene hos NAV kan også bidra til å forklare hvorfor enkelte ikke møter eller slutter underveis. Blant annet har vi sett at begrunnelsen for innsøkingen i mange tilfeller er forholdsvis generell. Det viser seg også å være en sammenheng mellom begrunnelsen for innsøkingen og frafall underveis i kurset. Med andre ord, i de tilfeller det ikke er utdypet noe særskilt begrunnelse eller der begrunnelsen kun er at den innsøkte trenger oppfølging, er frafallet langt større enn i de tilfellene det er oppgitt en særskilt begrunnelse i form av sosiale utfordringer, psykiske eller somatiske lidelser, manglende stabilitet osv.

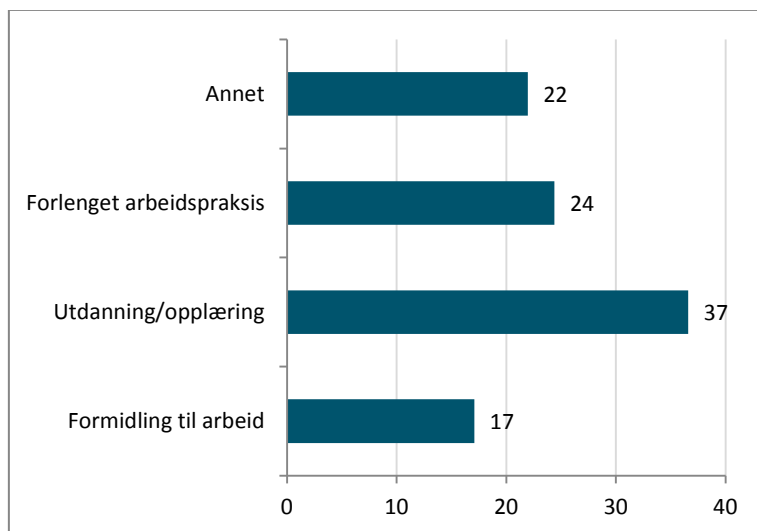
Tabell 6.3 Sammenhengen mellom begrunnelser for inntak og om deltakerne fullførte

	Generell begrunnelse	Spesifikk begrunnelse	Totalt
Ikke møtt	21 %	10 %	14 %
Avbrutt	21 %	17 %	19 %
Fullført	57 %	74 %	67 %
Totalt	100 %	100 %	100 %

Tabell 6.3 viser at det blant de deltakerne som kun har en generell begrunnelse for innsøkingen, er det 57 prosent som fullfører, mens det er 74 prosent blant de med en spesifikk begrunnelse. Vi har tidligere også pekt på at det fra NAV sin side ikke har vært uvanlig at enkelte deltakere ble plukket ut rett før kursstart med det formål å fylle opp kurskvoten. Dette kan bety at bevisstheten rundt henvisningen har vært variabel og at deler av frafaller dermed skyldes en mismatch mellom brukers ønsker eller behov og tiltakets innretning.

6.2 Hva skjer med de som fullfører MetARR?

Fra halvårsrapportene har vi også informasjon om statusen til de deltakerne som fullførte tiltaket. I figuren nedenfor har vi vist hvilken status disse har etter endt kurs. Dette omfatter data fra kun 5 av de 7 kursene, dvs. at kurs 1 og kurs 5 ikke inngår.

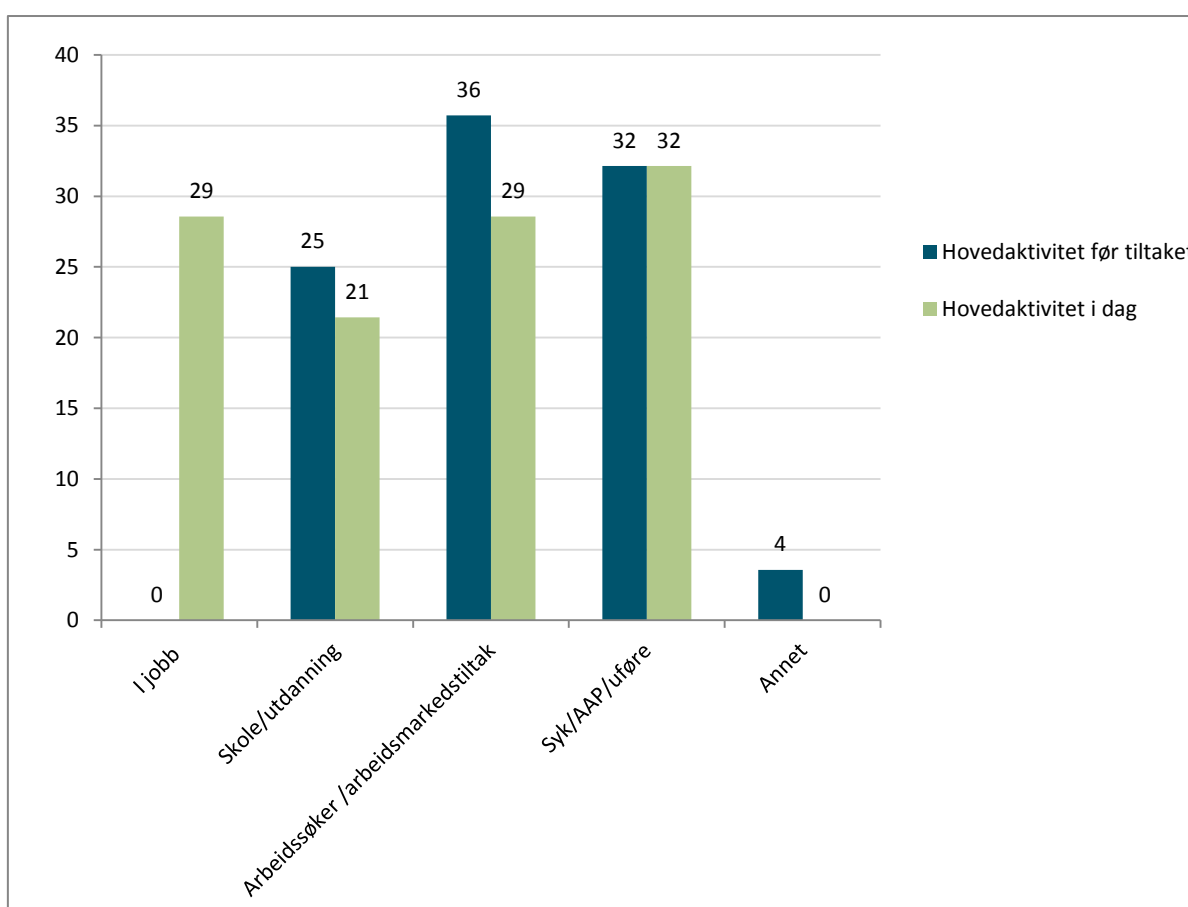
Figur 6.1 Statusen etter kurset for de deltakerne som fullfører MetARR. I prosent.

Det fremgår av figuren at 37 prosent av de som fullfører kurset ender opp i utdanning eller en eller annen form for opplæring. Det siste kan enten være lærlingkontrakt eller opplæring i bedrift. Vi ser videre at det er 17 prosent som ender opp i en fast eller midlertidig jobb, og 24 prosent som får forlenget sin praksisperiode. I følge halvårsrapportene innebærer dette muligheter for ordinært arbeid på sikt eller at deltakerne får beholde praksisplassen frem til eventuell planlagt videre skolegang. Samlet sett er det altså over 3 av 4 som går over i aktive løsninger. På den andre siden er det 22 prosent som går over i andre tilstander. Dette omfatter overgang til andre arbeidsrettede tiltak, tilbakeføring til NAV uten videre kjent aktivitet, flytting, sykdom/behandling og avklaring til uføretrygd.

En nærmere gjennomgang av tallene viser at resultatene også varierer en del mellom de kursene. For eksempel er det en relativt stor del av deltakerne i kurs 2 og 3 som går over i utdanning etter kurset. Videre er det i kurs 5 relativt mange som formidles til arbeid, mens det i kurs 6 ikke var noen.

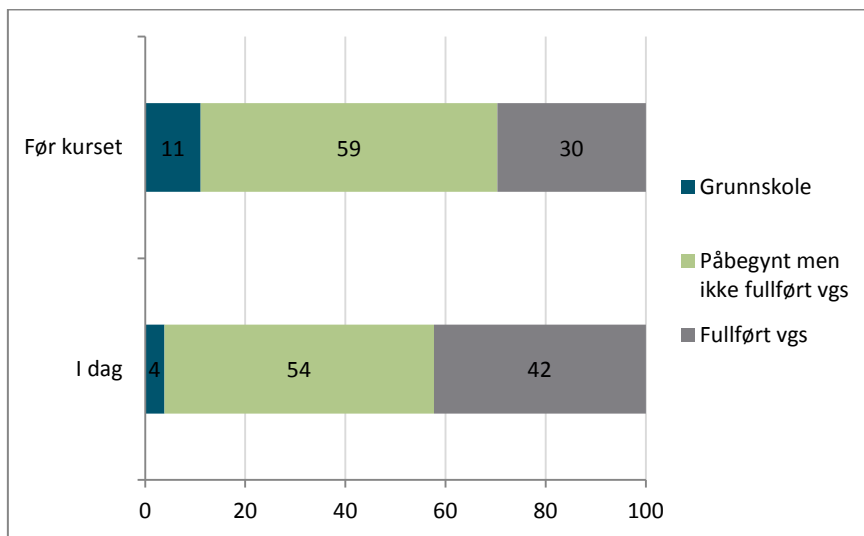
6.3 Virkninger på livssituasjon

I denne delen har vi undersøkt hvorvidt deltakerne har endret sin livssituasjon i den forstand at de er kommet i jobb eller i utdanning etter MetARR. I tillegg har vi i spørreundersøkelsen også et spørsmål om deltakernes bosituasjon før og etter tiltaket.

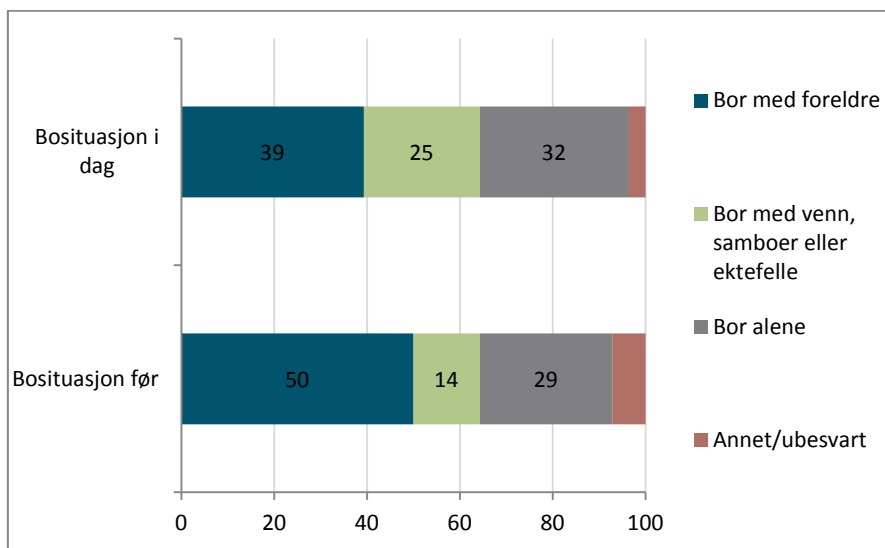
Figur 6.2 Aktivitet før tiltaket og etter tiltaket (på undersøkelsestidspunktet).

Figur 6.2 viser at ingen av deltakerne var i jobb før tiltaket. Etter at tiltaket er over, ser vi at nesten 30 prosent er i jobb. Samlet ser vi at andelen som er i utdanning og jobb utgjør 50 prosent etter tiltaket, mot en andel på vel 25 prosent som var i skole før tiltaket. Her må vi imidlertid merke oss at de som oppgir å være i skole/utdanning nok var i ferd med å avbryte dette før de kom inn i tiltaket. Det betyr at omtrent halvparten av deltakerne har fått en endret livssituasjon etter tiltaket ved at de enten er under utdanning eller i jobb. Tallene i figuren over samsvarer dermed langt på vei med statusen til deltakerne rett etter tiltaket (jf. forrige avsnitt).

Figur 6.3 Deltakernes utdanning før og etter MetARR

Vi har også stilt spørsmål om hva slags utdanning deltakerne hadde før kurset og på undersøkelsestidspunktet, dvs. etter at kurset var ferdig. I følge svarende fra spørreundersøkelsen har andelen som har fullført videregående skole økt etter at de deltok på kurset. Her må vi imidlertid ta hensyn til at de som har deltatt på de siste kursene, ikke har hatt tilstrekkelig tid (frem til undersøkelsestidspunktet) på å fullføre videregående. Ellers ser vi også at andelen som bare har grunnskole er noe mindre på undersøkelsestidspunktet. Her må vi også ta visse forbehold fordi det er to personer som unnlot å svare på spørsmålet, og fordi antallet med bare grunnskole omfatter 3 personer før kurset og én person etter kurset.

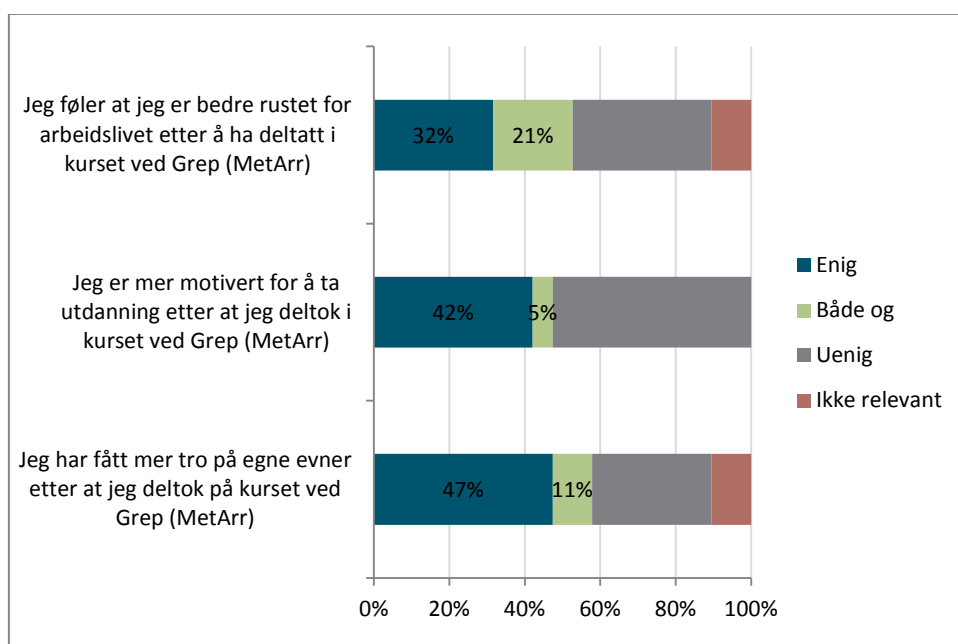
Figur 6.4 Deltakernes bosituasjon før og etter MetARR

Til slutt har vi også sett på bosituasjonen for deltakerne før og etter kurset. Her fremgår det at andelen som bor alene ikke har endret seg vesentlig og utgjør omtrent 30 prosent både før og etter

kurset. Derimot ser vi at andelen som bor med foreldre er redusert og andelen som bor med en venn, samboer eller ektefelle har økt. Det er rimelig å anta at disse endringene har å gjøre med at livssituasjonen for øvrig har endret seg, først og fremst som følge av at enkelte har kommet i jobb etter tiltaket.

6.4 Kognitive virkninger

Et av formålene med tiltaket er å påvirke deltakernes mestringstro. I denne sammenhengen har vi forsøkt å måle dette ved å stille spørsmål om deltakerne har opplevd at de er bedre rustet for arbeidslivet etter at de deltok i MetARR, om de er mer motivert for utdanning og om de generelt har mer tro på egne evner.

Figur 6.5 Deltakernes vurdering av om MetARR har bidratt til økt mestring, motivasjon og tro på egne evner.

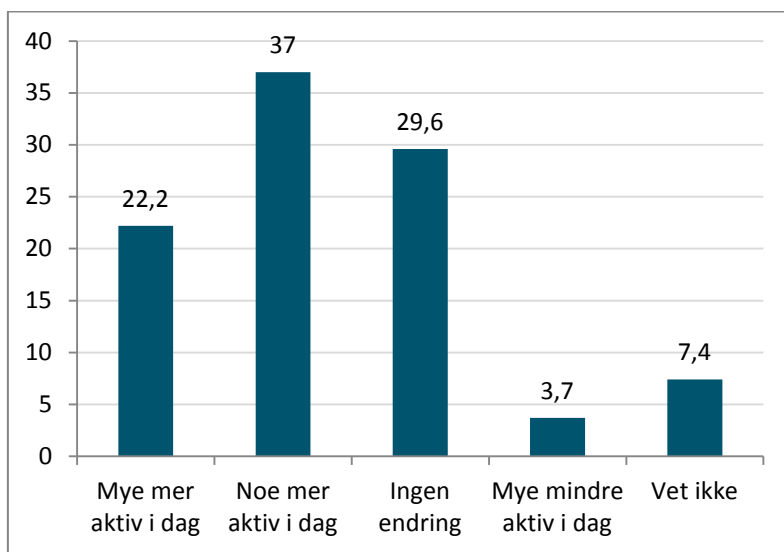
Som det fremgår av figuren over, er det 32 prosent som svarer at de opplever å være bedre rustet for arbeidslivet etter at de deltok i MetARR. En noe større andel svarer at de er mer motivert for å ta utdanning (42 prosent). I det siste spørsmålet om deltakerne opplever å ha mer tro på egne evner, er det nesten 50 prosent som svarer at de er enig. Resultatene viser med andre ord at deltakernes subjektive oppfatninger av tiltakets virkning er noe blandet. Dette kan ha utgangspunkt i at enkelte deltakere i utgangspunktet opplevde å være godt rustet for arbeidslivet eller motivert for å ta utdanning allerede før de deltok i tiltaket. Det betyr i så fall at vi heller ikke kan forvente at de opplever spesielt stor endring i mestringsopplevelsen. Samtidig skal vi heller ikke se bort i fra enkelte av metodene som har blitt benyttet ikke har fungert helt etter hensikten for enkelte av deltakerne. Dette kommer vi nærmere tilbake til i neste kapittel.

6.5 Virkninger på atferd

I denne delen har vi undersøkt hvorvidt deltakerne opplever å ha endret atferden etter at de deltok i tiltaket. Med atferd menes her fysisk aktivitet, kosthold, bruk av alkohol og sosial deltakelse.

6.5.1 Fysisk aktivitet

Det er vel halvparten av deltakerne som svarer at de er fysisk aktive mer enn 3 timer per uke. Der- som vi tar utgangspunkt i nasjonale anbefalinger om minst 30 minutter fysisk aktivitet daglig, be- tyr det at om disse timene fordeles likt ut over uken, oppfyller halvparten de nasjonale anbefa- lingene for fysisk aktivitet.

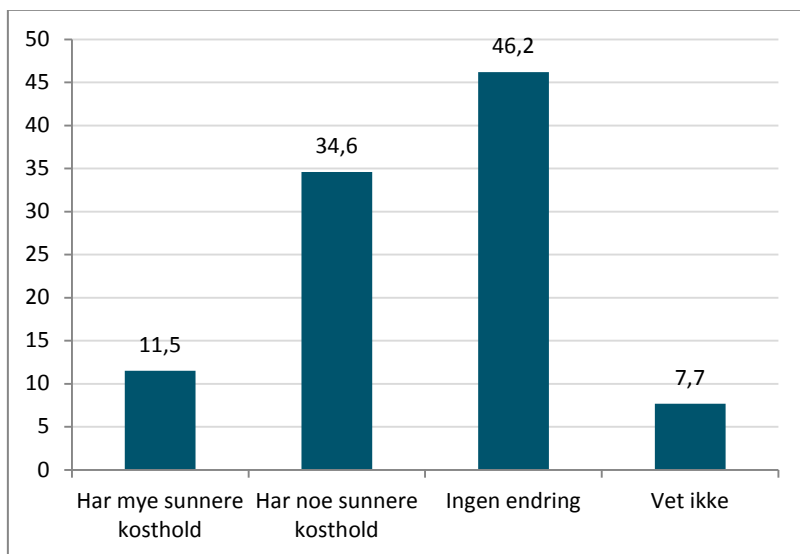

Figur 6.6 Endring i deltakernes fysiske aktivitet før og etter MetARR. I prosent.

På spørsmål om deltakerne har blitt mer eller mindre fysisk aktive etter tiltaket, svarer omtrent 60 prosent at de er mer aktive etter kurset. De øvrige svarer stort sett at det ikke er noe endring eller at de ikke vet. Også her må vi ta hensyn til at flere av deltakerne allerede før tiltaket var forholdsvis aktive. Samtidig har vi vist i forrige kapittel at fysisk aktivitet var et av de elementene i tiltaket som de aller fleste deltakerne opplevde som positivt.

Flere av informantene viser også til at den fysiske aktiviteten inspirerte dem til å bli mer aktive etter tiltaket. Samtidig finner vi at av de som i dag er aktive mer enn 3 timer i uken (dvs. omtrent halvparten i utvalget), er det nesten 3 av 4 som også svarer at de har blitt mer aktive etter kurset. Det er derfor rimelig å anta at tiltaket har bidratt til at en god del i dag har en aktivitet som tilsva- rer anbefalt nivå.

6.5.2 Kosthold

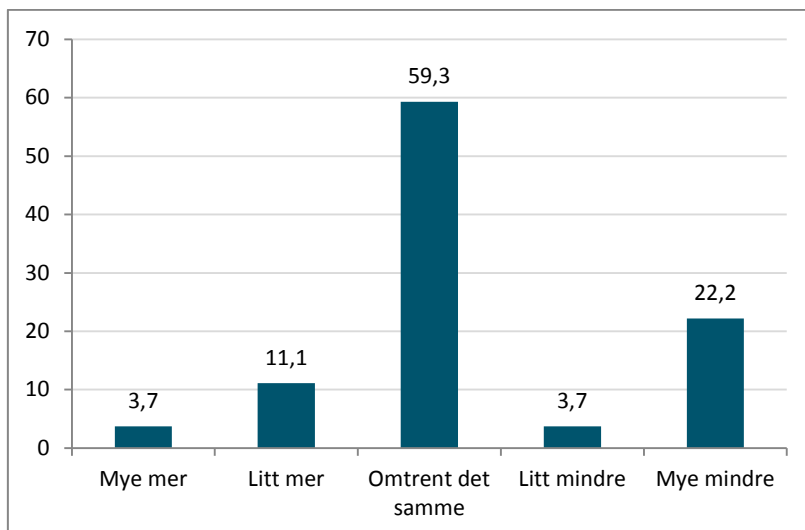

Figur 6.7 Endring i deltakernes kosthold før og etter MetARR. I prosent.

Figur 6.7 viser at det er noe under halvparten som svarer at de har et sunnere kosthold i dag sammenlignet med før de deltok på MetARR (46 prosent). De øvrige svarer at det ikke har vært noe endring eller at de ikke vet. Resultatene tyder med andre ord på at tiltaket har hatt mindre betydning for deltakernes kosthold enn for den fysiske aktiviteten. Samtidig har kosthold heller ikke vært spesielt vektlagt i kurset. Intervjuene viser imidlertid at mange av deltakerne satte pris på måltidene de ble tilbudt og den sosiale rammen rundt dette.

6.5.3 Alkohol

Resultatet fra spørreundersøkelsen viser at deltakerne rapporterer om forholdsvis lite alkoholforbruk. Over 60 prosent svarer at de aldri nyter alkohol eller nyter sjeldnere enn én gang i måneden. I den andre enden av skalaene finner vi at det kun er 15 prosent av deltakerne som oppgir at de nyter alkohol en gang i uken eller oftere.

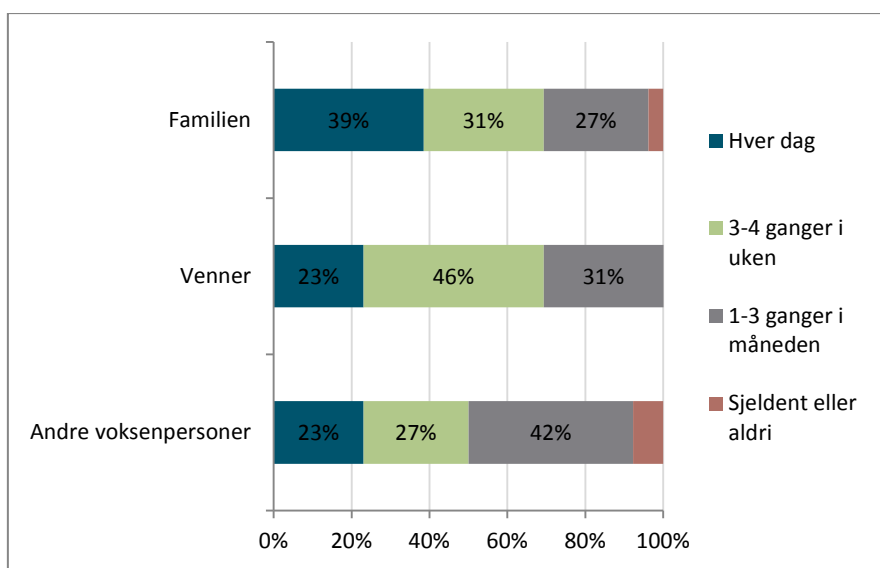

Figur 6.8 Endring i deltakernes alkoholkonsum før og etter MetARR. I prosent.

På spørsmål om tiltaket har bidratt til å endre alkoholforbruket, svarer de aller fleste at de har det samme alkoholkonsumet i dag som de hadde før (60 prosent). Samtidig er det omtrent 25 prosent som svarer at de har et mindre alkoholforbruk i dag, mens det er vel 15 prosent som svarer at forbruket har økt. Med andre ord er det små endringer i alkoholkonsumet før og etter tiltaket. Dette må imidlertid ses i lys av at gruppen i utgangspunktet har et lite alkoholkonsum. Intervjuene med deltakerne gir også det samme inntrykket. De fleste av deltakerne gir her uttrykk for at aldri eller svært sjeldent nyter alkohol, noe som for øvrig også gjelder andre rusmidler.

6.5.4 Sosial atferd

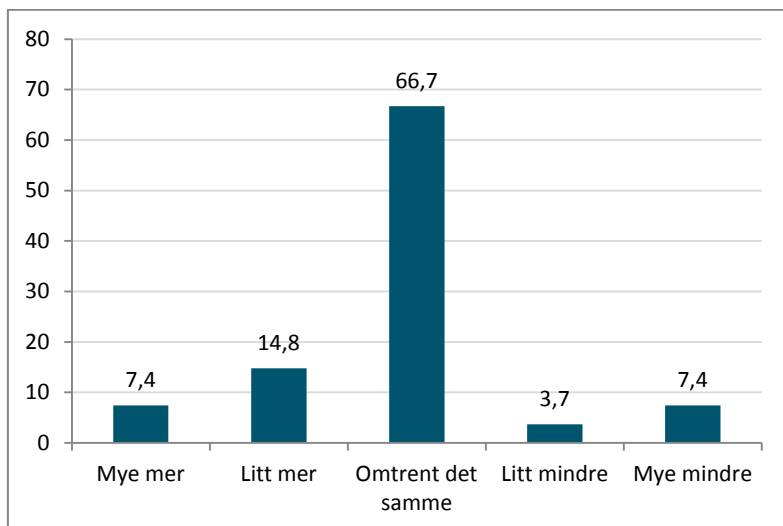
Vi har også i spørreundersøkelsen bedt deltakerne oppgi hvor ofte de er i kontakt med familie og venner.

Figur 6.9 Deltakernes hyppighet i sosiale relasjoner med familie, venner og andre voksenpersoner. I prosent.

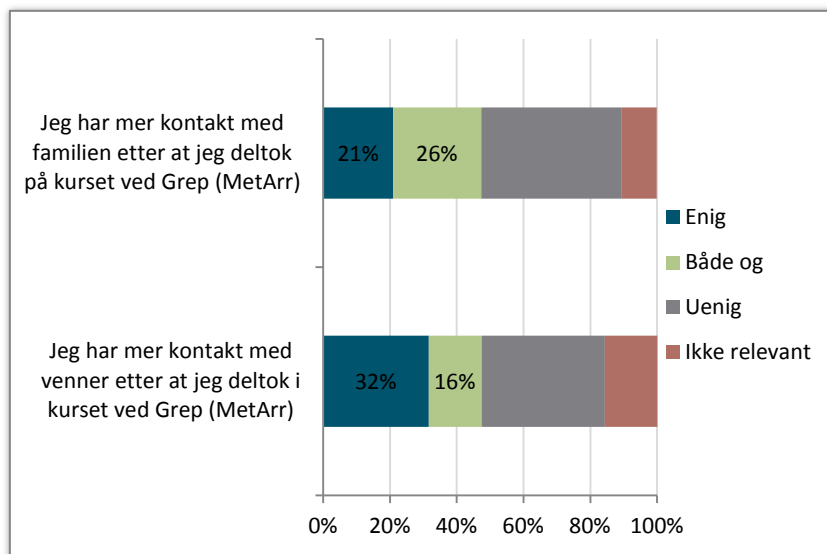
Figur 6.9 viser at en stor del av deltakerne har kontakt med enten familie eller venner (70 prosent) 3-4 ganger ukentlig eller oftere. En del av kontakten med familien vil her være en naturlig konsekvens av at flere av deltakerne bor hjemme hos foreldrene.

Dersom vi slår sammen kategoriene og ser på hvor ofte de har kontakt med minst en av de tre gruppene, fremgår det at 48 prosent har kontakt med en av de tre kategoriene daglig, 41 prosent 3-4 ganger i uken og 11 prosent 1-3 ganger i måneden. Det er ingen som svarer at det sjeldent eller aldri har kontakt med noen av de tre gruppene. Med andre ord er det en forholdsvis liten andel som har lite sosial omgang med andre, det være seg familie, venner eller andre voksenpersoner.

Figur 6.10 Endring i deltakernes sosiale relasjoner før og etter MetARR

På spørsmål om deltakerne har mer eller mindre sosial omgang etter kurset, svarer de fleste at det ikke er noe endring (67 prosent), mens 22 prosent som svarer at de har mer sosial omgang med andre. Det er med andre ord kun enkelte som svarer at de har mindre kontakt, men ingen av disse har i utgangspunktet lite kontakt (sjeldnere enn 1-3 ganger i måneden).

Figur 6.11 Deltakernes sosiale relasjoner med familie og venner

Vi har også stilt et mer direkte spørsmål om kontakt med familien og venner etter at deltakerne deltok i MetARR. Her er det en forholdsvis liten andel som svarer at de er enige i påstanden om at de har mer kontakt med familien etter at de deltok i kurset (ca 20 prosent). Andelen er noe større når vi spør tilsvarende spørsmål om venner (32 prosent). Det siste kan også skyldes en effekt av tiltaket siden flere av deltakerne i intervjuene forteller at de etter at kurset var avsluttet, hadde kontakt med de øvrige deltakerne.

Resultatene viser at det er en relativt liten del av deltakerne i MetARR som verken har kontakt med familie, venner eller andre voksenpersoner. Samtidig synes det å være en liten positiv nettoeffekt av tiltaket i den forstand at noen flere oppgir å ha mer enn mindre sosial kontakt etter tiltaket. Det kan for øvrig se ut som at det har vært en større økning i den sosiale kontakten med venner enn med familien.

6.6 Har økt mestring ledet til jobb eller utdanning?

Den grunnleggende ideen med MetARR er at tiltaket skal bidra til at deltakerne opplever mestring, noe som igjen skal bidra til å styrke mulighetene for videre utdanning eller jobb. Datagrunnlaget i denne undersøkelsen gir imidlertid ikke grunnlag for å teste hvorvidt tiltaket har en slik effekt på deltakerne. Det er likevel mulig å teste hvorvidt det er en sammenheng mellom endring i atferd eller opplevd mestringstro på den ene siden, og om de har kommet i jobb eller utdanning på den andre.

Tabell 6.4 Prosentandel som svarer at de er mer fysisk aktive, har sunnere kosthold, er mer sammen med venner og har økt mestringstro, fordelt mellom de som etter kurset er i jobb/utdanning og andre statusgrupper (N=27).

	Jobb/utd.	Annet
Mye eller noe mer fysisk aktiv enn før tiltaket	57	62
Mye eller noe sunnere kosthold	50	42
Med venner 3-4 ganger i uka eller mer	79	58
Helt noe enig i økt tro på egne evner	56	40

I tabellen over har vi sammenlignet deltakerne som er i jobb og de som har annen status i forhold til et utvalg indikatorer på atferd, kosthold, sosiale relasjoner og mestringstro. Forventningen er at de som kommer i jobb eller utdanning også i større grad har blitt mer fysisk aktive, opplevd økt mestring osv. Til dels ser vi at resultatene er som forventet. De i jobb/utdanning svare at de i noe større grad har fått bedre kosthold, er oftere med venner og har større tro på egne evner etter kurset. Derimot ser vi at det ikke er noen vesentlig forskjell mellom de to gruppene når det gjelder fysisk aktivitet.

Disse tallene må imidlertid tolkes med forsiktighet. Dette fordi tallene omfatter relativt få personer og fordi den opplevde positive forbedringen vel så mye kan være et resultat av at de har kommet i jobb/utdanning, som at det er årsaken til at de kommer i jobb/utdanning.

Resultatene kan likevel danne grunnlag for noen teoretiske refleksjoner rundt resultatene av tiltaket. Dette fordi tabellen faktisk også viser at det er deltakere som ikke har opplevd bedret livssituasjon, men som likevel har kommet i jobb. Tilsvarende har vi personer som har opplevd mestring, men som ikke er kommet i jobb.

Tabell 6.5 Forholdet mellom mestring og jobb/utdanning

		I jobb/utdanning	
		Nei	Ja
Økt mestring	Nei	(1) Tiltaket treffer ikke deltakernes behov.	(2) Deltakerne har oppnådd resultater på grunn av gode forutsetninger, ikke på grunn av tiltaket.
	Ja	(3) Tiltaket har en kortvarig mestringseffekt eller deltakerne har andre behov i tillegg til det å oppnå økt mestring.	(4) Tiltaket har virket etter intensjonen. Økt mestring har resultert i jobb/utdanning.

Tabellen over viser fire alternative utfall av tiltaket. Dersom vi først tar utgangspunktet i de som ikke opplever økt mestring, finner vi blant disse både deltakere som har og ikke har kommet i jobb/utdanning. I de tilfellene de ikke kommer i jobb/utdanning (1) er det rimelig å tolke resultatene dithen at tiltaket ikke har virket etter intensjonen eller at de ikke har «truffet» deres behov for bistand. For de som har kommet i jobb til tross for at de ikke har opplevd økt mestring (2), er en tolkning at de har oppnådd resultater som følge av at de i utgangspunktet hadde gode forutsetninger og at merverdien av tiltaket derfor er liten.

Blant de som har opplevd mestring, finner vi også både noen som er og ikke er i jobb/utdanning. Den mest interessante gruppen er kanskje de som ikke har kommet i jobb/utdanning til tross for at de har opplevd økt mestring i løpet av kurset (3). Her har tiltaket åpenbart hatt en virkning, men ikke i tilstrekkelig grad til at de har oppnådd forventede resultater. Det kan f.eks. skyldes at mestringseffekten bare er kortvarig eller at disse deltakerne også har andre behov for bistand, f.eks. med lese- og skrivevansker, helseproblemer, atferdsproblemer etc. Den siste gruppen er de som både har opplevd mestring og kommet i jobb (4). For disse er det nærliggende å tro at tiltaket har virket i den forstand at det har truffet deltakernes behov for bistand.

I et utviklingsprosjekt som MetARR vil tilfellene under punkt 1 og 3 være mest interessante fordi begge peker på tiltakets innhold og hvordan det virker på deltakerne. I det første tilfellet, dvs. under punkt 1, vil det være naturlig å stille mer grunnleggende spørsmål ved matchen mellom de som rekrutteres inn og tilbudet i tiltaket. I det andre tilfellet, dvs. under punkt 3, er spørsmålet heller hvor godt de ulike elementene i tiltaket virker og om de er tilstrekkelige for å bistå deltakerne til å komme i jobb eller utdanning. I tillegg vil vi under punkt 2 kunne stille spørsmål om de aktuelle deltakerne er relevant for tiltaket. I og med at MetARR ikke bare dreier seg om å styrke deltakernes mestringstro, men også bistår med jobbformidling eller praktisk tilrettelegging for utdanning, kan det også være at andre elementer i tiltaket kan ha bidratt til å hjelpe denne gruppen.

6.7 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på hva slags virkninger tiltaket har hatt for deltakerne. Med virkninger tenker vi da på gjennomføring av kurset, personlige virkninger (kognitive virkninger og virkninger på atferden som fysisk aktivitet, kost, alkoholforbruk og sosial atferd) og virkninger på livssituasjonen (jobb eller utdanning). En forutsetning for at tiltaket skal virke, er imidlertid at deltakerne ikke avbryter.

Generelt viser resultatene at det er et relativt stort frafall fra kurset. Av de som møtte opp på kurset, finner vi at omtrent 1 av 4 deltakere slutter underveis i kurset. I tillegg er det noen deltakere som heller ikke møter opp.

I kapitlet har vi pekt på at det er to hovedårsaker til at deltakerne avslutter tiltaket før tiden. Den ene er at deltakerne avsluttes på grunn av ulegitimert frafall. Årsaken blir dermed en kombinasjon av deltakernes atferd og regelverket i tiltaket. Den andre hovedårsaken er at deltakerne selv velger å slutte. Vi har pekt på at dette kan ha sammenheng med rekrutteringen inn i tiltaket eller at det er en mismatch mellom tiltakets innhold og deltakernes behov for bistand.

Omtrent halvparten av de som fullførte MetARR har kommet i jobb eller er i et utdanningsløp etter at tiltaket var over. Videre oppgir omtrent 30 prosent at de er arbeidssøkere, mens omtrent 30 prosent svarer at de er syke eller i en trygdeordning.³

I kapitlet har vi vist at en god del av deltakerne opplever at tiltaket har bidratt til endringer både i forhold til opplevelsen av mestring og på atferden. Omtrent 50 prosent opplever at de har fått større tro på egne evner, omtrent 60 prosent svarer at de er mer fysisk aktive etter tiltaket og omtrent 45 prosent gir uttrykk for at de har et sunnere kosthold. Det er imidlertid bare et fåtall som

³ Summen av dette blir 110 prosent, noe som har sammenheng med at deltakerne kunne krysse av for flere alternativer i spørreundersøkelsen.

oppgir at alkoholkonsumet har endret sett eller at de har blitt mer sosiale etter at de deltok i tiltaket.

Vi har også undersøkt hvorvidt de som har opplevd endring i atferd eller mestringsfølelsen, i større grad har kommet i jobb eller utdanning sammenlignet med de som ikke har opplevd tilsvarende positiv endring. Delvis finner vi at dette er tilfellet. Bl.a. finner vi at av de som har kommet i jobb/utdanning, er det nesten 80 prosent som opplever økt mestringstro, mens tilsvarende for de øvrige er 58 prosent.

Disse resultatene kan tyde på at tiltaket har hatt en viss betydning for at en del deltakere kommer inn i jobb eller utdanning etter kurset. Samtidig er det også en del som ikke kommer i jobb/utdanning, men som likevel har opplevd økt mestringsfølelse. Videre er det en del som verken har opplevd økt mestringsfølelse eller har kommet i jobb/utdanning. Dette gir således grunnlag for refleksjoner rundt spørsmålet om det er de rette deltakerne som rekrutteres inn og i hvilken grad tiltaket treffer behovet til de deltakerne som er inne i kurset. Dette vil vi komme nærmere tilbake til i oppsummeringen av rapporten.

7. Evaluering av utviklingsprosessen

Navnet på tiltaket MetARR er en forkortelse for «Metodeutvikling Arbeidsrettet rehabilitering». Et viktig formål med tiltaket har derfor vært å drive metodeutvikling. I dette kapitlet har vi innledningsvis beskrevet utviklingsarbeidet som har foregått i løpet av prosjektperioden. Med bakgrunn i denne beskrivelsen har vi videre vurdert utviklingsarbeidet i forhold til målet om å skape et hensiktsmessig tiltak for den aktuelle målgruppen. Til hjelp i denne analysen har vi avslutningsvis i kapitlet støttet oss til ulike teoretiske innfallsvinkler på utvikling og læring i organisasjoner.

7.1 PiA-tiltaket

MetARR bygger på metodisk komponenter som er hentet fra PiA-tiltaket. PiA står for Personer i Arbeid eller Personer i Aktivitet og var et gruppebasert tilbud med varighet på 12 uker. Tiltaket ble også utvidet med tiltaket PiA Veien Videre som er et mer arbeidsrettet tiltak. Noe forenklet kan vi si at tiltaket bygger på følgende tre komponenter (Haukelien m.fl. 2010):

- Egenmestring
- Fysisk aktivitet og kosthold
- Gruppebasert metode kombinert med individuell veiledning

Egenmestring er en av grunnfilosofiene i PiA og bygger på minst to etablerte metoder. Den ene er «livsstyrketrening» (Haugli og Steen 2001) og den andre «psikomotorisk veiledning» (Thornquist og Bunkan 1986). Begge disse metodene tar utgangspunkt i en helhetsforståelse av kroppen og en forståelse av at denne helheten påvirker helsen. Samtidig bygger metodene på konstruktivistisk teori, noe som kommer til uttrykk i forståelsen av at man oppnår god helse gjennom egenmestring. I likhet med den tradisjonelle medisinen bygger metodene på en form for behandling, men behandlingen dreier seg primært om å gi hjelp til å bygge opp styrke innenfra, ikke gjennom ytre påvirkning slik det har vært tradisjon for i den tradisjonelle medisinen. Det betyr også at «pasienten» blir en viktig aktør i behandlingen, i motsetning til en «brikke» som utsettes for behandling.

Fysisk aktivitet og kosthold inngår som sentrale komponenter i metoden. Bakgrunnen for dette er at både fysisk aktivitet og kosthold er sentrale komponenter i helseatferden som igjen har vist seg å ha stor betydning både på den fysiske og psykiske helsen. I PiA var det i tillegg et mål at den fysiske aktiviteten skulle bidra til å styrke deltakernes selvbilde eller egenmestring.

Den tredje komponenten i PiA var bruk av gruppebasert metode kombinert med individuell veiledning. Tanken bak dette var å få fram effekter hos den enkelte deltaker gjennom gruppedynamikk, samtidig som individuell veiledning skulle ivareta hver enkelt deltakers individuelle situasjon.

De tre metodiske komponentene i PiA ble også utgangspunktet for metoden i MetARR. PiA rettet seg imidlertid mot en eldre målgruppe og erfaringene i starten av MetARR tilsa at metodene måtte endres for å tilpasse formen til en yngre målgruppe:

«I mange av de tidlige dokumentene står det at tiltaket bygde på PiA. Og det var sånn det begynte også. Men det vi erfarte var at PiA-undervisningen falt helt gjennom. Det var helt meningsløst. Så fra de to første månedene, så tok MetARR en egen retning. Det som stod igjen var et rammeverk bestående av fysisk aktivitet og undervisning. ... Undervisningen endret form ganske kjapt fra å være undervisning til å bli gruppesamtaler hvor tematikken i mye større grad var bestemt av deltakerne.» (tiltaksarrangør)

Som det fremgår av sitatet, så man behovet for å gjøre endringer. Disse og senere endringer var i all hovedsak motivert ut fra behovet for å tilpasse tiltaket til en yngre målgruppe. Det som for øvrig er en rød tråd i hele utviklingsprosessen, er at endringene i all hovedsak var baserte på kursarrangørenes egne erfaringer fra kurs til kurs og på tilbakemeldinger fra deltakerne.

7.2 Erfaringer og endringer i rekrutteringsfasen

I denne delen har vi tatt for oss erfaringer og endringer som er gjort i det vi kan kalle inntaksprosessen. Med dette menes både utvelgelse av deltakere, innledende samtaler og utsiling av deltakere i den første fasen av tiltaket.

I halvårsrapportene er det tre forhold ved inntaksprosessen som omtales:

- Deltakelse i inntaksmøte sammen med NAV (fra kurs 2)
- Inntakssamtalen individuelt med hver deltaker (fra kurs 2)
- Prøvefase de 4 første ukene av tiltaket (kurs 2 og 3)
- Utvidet inntak (kurs 4 og 7)

De tre første tiltakene ble innført fra kurs 2, men det var bare de to første som varte hele prosjektperioden gjennom. Ordningen med en prøvefase ble avvirket etter kurs 3 og erstattet med et utvidet inntak i kurs 4. Denne ordningen ble imidlertid avvirket, men forsøkt igjen i de to siste kursene (kurs 6 og 7).

7.2.1 Inntaksmøtet

I følge en av halvårsrapportene (2. halvår) fikk MetARR delta i inntaksmøtet sammen med NAV, Oppfølgingstjenesten og Kragerø videregående skole ved oppstart av det andre kurset. Det fremgår av rapporten at dette ble gjort med tanke på å få satt sammen en gruppe deltakere som i størst mulig grad hadde forståelse av programmet på forhånd og som kunne danne et godt grunnlag for gruppedynamikken i tiltaket. Det vises videre til at MetARRs erfaringer med dette var positive og at ordningen derfor ble videreført (3. halvårsrapport).

En av informantene hos tiltaksarrangøren forklarer at de ønsket å delta i inntaksmøtet på bakgrunn av erfaringen med det første inntaket, da det ble rekruttert deltakere som ikke passet inn i tiltaket. Mer spesifikt dreide dette seg om deltakere med rusproblematikk og tyngre psykiske lidelser. I følge informanten var poenget å delta i inntaket for å sikre at deltakerne hadde et endringspotensial og at de ikke skulle bruke tiden i tiltaket på å avklare og flytte deltakere til andre tiltak (rusavvenning, behandling ol). I tillegg ønsket tiltaksarrangør å delta for å være forberedt på hvilke deltakere som kom inn.

7.2.2 Inntakssamtalen

Det andre punktet som trekkes fram i halvårsrapportene er inntakssamtalen eller førstegangssamtalen. I følge halvårsrapport nr. 2 ble det gjort store endringer fra kurs 1 til kurs 2. Det viktigste synes å være utformingen av en omfattende intervjuguide. Hensikten med denne var å få bredest mulig kunnskap om deltakernes vurdering av egen situasjon, deltakernes opplevelse av sine muligheter, sin helse og sin fremtid. I tillegg ble det også innført et testverktøy kalt «Rådgiveren». Formålet med dette var å avdekke mulige lærevansker og dysleksi hos deltakerne. Et tredje formål med inntakssamtalene var å gi tydelig informasjon om prosjektet og hva det inneholdt.

I en senere rapport vises det til at inntakssamtalen ga veilederne et grundig og godt utgangspunkt for å jobbe med enkelt deltakere. Samtidig fremgår det at deltakerne kunne oppleve dem som for massive og krevende. Likevel ble inntakssamtalen videreført med unntak av at «Rådgiveren» ble tatt ut. Begrunnelsen for dette var at enkelte deltakere reagerte negativt på det de opplevde å være en «skoleprøve». Den videre skjebnen til «Rådgiveren» var at den først ble testet ut som et verktøy brukt i grupper og dernest som et frivillig individuelt tilbud til de deltakerne som selv mener de kunne ha nytte av den. Rådgiveren går dermed fra å være en generell metode som ble lagt til inntaksfasen og som alle skulle gjennom, til å bli et individuelt tilbud for de som ønsket det i løp av kurset.

I følge en av informantene hos tiltaksarrangøren, var erfaringene med inntakssamtalen gode i den forstand at de ble godt kjent med deltakerne. Dette gjaldt spesielt etter innføringen på det andre kurset. Derimot fremgår det at erfaringene ikke er like gode i de påfølgende kursene. Erfaringene var at deltakerne ikke åpnet seg i like stor grad og at man derfor ikke fikk like mye ut av samtalerne. Den fungerte derimot bedre med hensyn til å gi informasjon om kurset og hva som ventet deltakerne.

7.2.3 Prøveperiode

Et tredje tiltak er innføringen av en 4 ukers gjensidig prøvefase etter det første kurset. I halvårsrapporten står det at formålet var å finne ut av om «en deltaker finner kurset helt uegnet eller veileder avdekker utfordringer eller helse som er uforenelig med et arbeidsrettet attføringsløp» (f.eks. tung rusproblematikk, udiagnostisert tung psykiatri). I så fall skulle de aktuelle deltakerne henvises til mer egnede tiltak og erstattes med nye deltakere som sto på en venteliste.

I en senere rapport vises det til at fordelene med prøveperioden var at man kunne opprettholde antall deltakere gjennom hele kurset. Ulempen var imidlertid at erstattere som kom inn i kurset etter oppstart, brukte lengre tid på å tilpasse seg og bli trygg i gruppen. I en senere rapport vises det også til at prøveperioden ikke fungerer optimalt og at det er vanskelig å kombinere prøveperioden med gjennomføring av ordinært kursopplegg. I en av rapportene anbefales det derfor å søke etter metoder som gjør at man får inn de mest egnede kandidatene uten at de kommer sent inn i kurset. Med andre ord rettes oppmerksomheten igjen tilbake til selve inntaket.

7.2.4 Utvidet inntak

Metoden som erstattet prøveperioden, var å ta inn en større andel deltakere til et felles møte og så «slanke» det inn mot oppstart av kurset. Denne ordningen ble første gang praktisert i kurs 4, da

det ble tatt inn 20 deltakere. Senere ble dette også forsøk i kurs 6 og 7, men uten at de klare å rekruttere det antallet som var planlagt.

Tanken bak det utvidede tiltaket i kurs 4 var at de etter en kort periode i kurset kunne høste erfaringer for å sile ut de mest relevante deltakerne, dvs. de som var motivert, som ikke hadde rusproblemer og som ikke hadde helsemessige utfordringer som var uforenelig med metodikken i tiltaket. I følge halvårsrapport nr. 5 fungerte heller ikke dette optimalt, og det ble derfor bestemt at de heller ville legge mer ressurser inn i inntaksprosessen. Hovedbegrunnelsen for at det ikke fungerte var at utsilingen i starten gikk ut over ønske om å være inkluderende og gi deltakerne trygghet i starten av kurset.

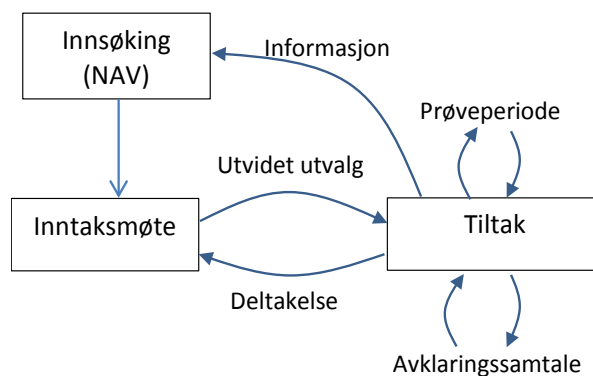
Vi ser at tilsvarende erfaringer ble gjort i kurs 7. Da var det for det første planlagt å ta inn 15 deltakere, men man klarte bare å finne 13 aktuelle kandidater. Selv om det bare var én deltaker mer enn det planlagte antall deltakere, er erfaringen også her at det å ta inn flere ikke fungerte optimalt.

7.2.5 Informasjonsbrosjyren

Mot slutten av prosjektperioden lagde man en informasjonsbrosjyre om MetARR. Formålet med denne var å informere både NAV og potensielle deltakere om kurset. Sett i lys av at både enkelte deltakere hadde lite kjennskap til kurset før de kom inn og at NAVs ansatte hadde behov for informasjon om tiltaket, synes dette å være et hensiktsmessig tiltak. Dette underbygges også av en av informantene fra NAV som hevder at brosjyren bidro til at tiltaket ble mer kjent i etaten.

7.2.6 Virkningen på rekruttering av deltakere

Vi har vist at det i løpet av prosjektperioden ble forsøkt ut fire tiltak rettet inn mot inntaksfasen i tiltaket. Formålet med disse tiltakene er tredelt. For det første dreier det seg om å få kontroll med hvilke deltakere som rekrutteres inn, dvs. at det rekrutteres inn deltakere som passer inn i tiltaket. Kriteriene var at deltakerne hadde «endringspotensial» og at de kunne delta i gruppeprosesser. For det andre er formålet å få mest mulig informasjon om eller bli kjent med deltakerne så tidlig som mulig. For det tredje er formålet å komme så tidlig inn og gi informasjon om tiltaket og det som venter deltakerne. Alle disse tiltakene kan samtidig forstås som et virkemiddel for å redusere frafallet fra eller det ulegitimerte fraværet i kurset.

Figur 7.1 Tiltak som ble testet ut i inntaksprosessen

Utpøvingen med de ulike tiltakene for å sikre at deltakerne passet inn i tiltaket, ga imidlertid ikke de ønskede resultatene. Tilsynelatende virket ordningen med at tiltaksarrangøren fikk delta i inntaksmøtene på kurs 2. Når det likevel ble frafall av deltakere i kurs 3, forsøkte man med et utvidet inntak i kurs 4, men uten synlige resultater. Riktignok var det store frafallet fra kurs 4 delvis et produkt av at man tok inn mange, men samtidig var frafallet større enn det man hadde forventet.

Det viste seg også at denne ordningen var vanskelig å kombinere med gjennomføringen av et ordinært kursopplegg og det å trygge deltakerne i starten.

Ordningen med en prøveperiode var også vanskelig å kombinere med det å etablere grupper i kurset. Dersom noen ble erstattet med nye etter at kurset hadde startet, hindret dette muligheten for å skape gode gruppeprosesser. Dessuten hadde deltakerne som kom inn på et senere tidspunkt vanskelig med å komme inn i gruppen.

Et annet moment som også kan ha bidratt til å vanskeliggjøre inntaket av deltakere, var at informasjonsflyten mellom tiltaksansvarlige i NAV og de enkelte saksbehandlerne som skulle melde inn saker ikke var optimal. Dette innebar bl.a. at det ble søkt inn deltakere forholdsvis kort tid i forkant av inntaksmøtene. I slutten av prosjektperioden ble det imidlertid produsert et informasjonshefte om tiltaket, noe som ble distribuert til saksbehandlerne i NAV. I følge informanter i NAV var dette et kjærkomment tiltak som bidro til å spre informasjon om tiltaket. Men denne kom sannsynligvis for sent til at det fikk noe merkbar virkning på inntaket av deltakere.

Generelt ser vi at tiltaksarrangøren forsøker å få kontroll over inntaket uten at dette lykkes helt. Den muligheten som imidlertid i liten grad utnyttes, eller som utnyttes først mot slutten av perioden, er å informere om tiltaket direkte til saksbehandlerne i NAV. Det er neppe slik at dette i seg selv ville endret på det grunnleggende problemet, men det er likevel en illustrasjon på at en god løsning på et problem kan ligge et annet sted enn der man søker.

Hovedformålet med de fire tiltakene som er omtalt over, var å rekruttere deltakere som passet inn i det metodiske opplegget i MetARR. Det var spesielt viktig å få inn deltakere som kunne bidra i gruppearbeidet. De som ikke ble ansett som egnet, var personer med tyngre psykiske lidelser og rusproblematikk. Tiltaksarrangøren lyktes imidlertid i liten grad med disse tiltakene, og problemet med manglende deltakelse, oppmøte og fravær vedvarer mer eller mindre gjennom hele prosjektperioden.

Som vi kommer tilbake til i neste avsnitt, innføres det parallelt med de virkemidlene som settes i rekrutteringsfasen, et regelverk som også har til formål å øke deltakelsen. I motsetning til tiltakene for å påvirke rekrutteringen inn i tiltaket – som i praksis innebar utsiling av de som ikke egnet seg – kan innføringen av reglene tolkes dithen at det likevel var en viss tro på deltakernes evne til å delta. Samtidig ser vi også at problemet etter hvert ikke bare omtales som deltakernes helse eller rusproblematikk, men også deltakernes motivasjon. Innføring av reglene bidrar imidlertid heller ikke til økt deltakelse, men snarere til økt frafall.

Et sentralt spørsmål er om de tiltakene som ble satt inn i rekrutteringsfasen var hensiktsmessige. For det første har vi pekt på at tiltakene åpenbart hadde lite virkning. For det andre kan vi stille spørsmål ved om manglende deltakelse først og fremst hadde bakgrunn i deltakernes helsesituasjon eller rusproblematikk, eller om det også hadde å gjøre med deltakernes motivasjon, eller rett og slett holdningene til det å delta eller møte opp. I tilfelle det dreide seg om motivasjonsproblemer, er det også nærliggende å spørre om det kan være andre årsaker til manglende motivasjon. Dersom manglende deltakelse dreide seg om holdninger, blir spørsmålet videre om ikke disse holdningene burde være en av de egenskapene som tiltaket skulle bidra til å endre. Riktignok kan reglene som ble innført betraktes som et tiltak for å påvirke disse holdningene, men effekten av dem synes heller å ha ført til økt frafall enn økt deltakelse.

7.3 Tiltaksfasen

I denne delen tar vi for oss de endringene som ble gjennomført i selve tiltaket. Hovedformålet med endringene har vært å tilpasse PiA-konseptet til den aktuelle målgruppen. Samtidig ser vi i praksis at mye av endringene også kan relateres til problemer med ulegitimert fravær og uteblivelse fra enkeltaktiviteter. Mens inntaksprosessen var viktig for å motvirke frafall, er det mer fokus på innholdet i tiltaket for å motvirke fravær og sikre deltakelse i de ulike aktivitetene. I henhold til intervjuer og halvårsrapportene er ustabilit oppmøte og fravær i enkeltaktiviteter et tema som går igjen mer eller mindre gjennom hele prosjektperioden. Fra tiltaksarrangørens side argumenteres det med at fravær og manglende deltakelse er en utfordring både fordi det er en atferd som er uforenelig med skole og arbeidsliv, fordi det skaper praktiske vansker for organiseringen av tiltaksarbeidet og fordi det påvirker den enkelte deltakers utbytte av kurset.

I prosjektperioden legges det vekt på tre typer virkemidler eller endringsprosesser:

- Innføring av regler og håndhevelse av disse
- Utvikling av et mest mulig relevant tilbud
- Tilpasning av den pedagogiske formen

Et viktig virkemiddel for å øke deltakelsen er innføring av regler. Regelverket blir derfor en sak som trekkes fram og diskuteres gjennom hele prosjektperioden.

Den andre endringsprosessen dreier seg om å tilpasse tilbudet i tiltaket til den aktuelle aldersgruppen. Det mest sentrale her er endringer i den fysiske aktiviteten og livsmestringstemaene.

Den tredje endringsprosessen dreier seg om organiseringen av undervisning og veiledning. Dette dreier seg om endringer fra mer klassisk undervisning, til forsøk med bruk av mindre grupper og til mer individuell tilpasset veiledning.

I tillegg til de tre mer omfattende virkemidlene eller tiltakene, ble det også gjennomført eller testet ut andre aktiviteter og virkemidler. Bl.a. dreide dette seg om en hentetjeneste og kostholdstema-tikk.

7.3.1 Innføring av regler og håndhevelse av disse

Regler for oppmøte vies forholdsvis mye plass i halvårsrapportene. I halvårsrapport for kurs 2 står det at det i denne perioden ble nedskrevet reglene for oppmøte, det å komme for sent og deltakelse i de ulike aktivitetene. Samtidig ble deltakerne informert om konsekvensene for brudd på disse reglene. Konkret innebar dette at deltakerne mistet plassen ved 3 gangers udokumentert fravær. Dersom deltakerne kom for sent fire ganger, ble dette regnet som ett udokumentert fravær. I tillegg fremgår det at veilederne har anledning til å vurdere deltakelsen i de konkrete aktivitetene som fravær dersom dette ikke har noen legitim årsak. Både skriftliggjøring og tydeliggjøring av reglene overfor deltakerne, synes her å være et sentralt virkemiddel for å få ned ulegitimert fravær, unngå at deltakerne kom for sent og at de i større grad skulle delta i aktivitetene.

I den neste halvårsrapporten omtales på nytt innskjerping av reglene og at innskjerpingen hadde positiv virkning på oppmøte og deltakelse. Samtidig vises det til at reglene og praktiseringen av dem videreføres i det tredje kurset. Senere fremgår det imidlertid at vektleggingen av disse reglene ikke har hatt den samme effekten i kurs 3 som i kurs 2. I kurs 2 opplevde arrangøren at reglene

hadde virket, men at deltakerne falt tilbake til det gamle fraværsmønstret i kurs 3. Reglene vurderes imidlertid som viktig og det foreslås derfor at implementeringen av dem evalueres.

Senere pekes det på at regler er ytterligere tydeliggjort og oppfølging forsterket. Riktignok endres reglene fra 2 til 5 tillatte udokumenterte fravær, etter vurdering av hensiktsmessighet. Deltakerne skal samtidig signere på at de har forstått reglene ved oppstart. Ut over dette påpekes det at det skal responderes umiddelbart ved regelbrudd. Tanken er at reglene skal være en trening i de kravene som stilles i arbeidslivet og på skolen. I en av halvårsrapportene fremgår det også at en av deltakerne avsluttes på grunn av mye fravær, og at dette begrunnes med at det har en signaleffekt overfor de øvrige deltakerne.

I den siste rapporten fra tiltaket står det at regler er tydeliggjort ytterligere. Det framgår likevel at det nå blir gjort skjønnsmessige vurderinger av fraværet. Dette som følge av at arrangøren nå erkjenner at mange har psykiske plager og at det er en stor omstilling å gå fra en isolert tilværelse til å delta i et tiltak. Dette dreier seg likevel ikke om å akseptere fravær, men mer om å bistå deltakerne med å få legitimert fraværet (f.eks. opplæring i å gi beskjed ved fravær og hjelp til å skaffe legeerklæring).

Fra intervjuene med tiltaksarrangøren fremgår det at reglene og håndhevelsen av disse var et tema som var oppe til diskusjon i prosjektperioden. Det var for så vidt enighet om å ha regler, men begrunnelsen synes å være noe sprikende. På den ene siden ble reglene oppfattet som å være et pedagogisk virkemiddel for å lære deltakerne konsekvenser av «dårlige valg». I følge en av informantene var tanken bak: «å skape eierskap til en konsekvens av en handling». På den andre siden fremgår det også at man hadde forventinger om at reglene skulle ha en direkte virkning på fraværet. Når forventingene ikke ble innfridd, ble praksisen med sanksjoner strammet inn. Dette må derfor tolkes dithen at regler og sanksjoner ikke virket fordi reglene ikke var strenge nok eller at de ikke ble håndhevet strengt nok.

Det ble også gjort forsøk med å trekke økonomisk støtte fra deltakerne som et sanksjonsmiddel. Av praktiske grunner var det imidlertid vanskelig å få dette til å fungere. Selv om tiltaksarrangørene ble enige med NAV om å trekke i deltakernes økonomiske ytelser, viste det seg at dette ikke alltid skjedde, noe som dermed undergravde ordningen. I følge en av informantene innebar dette at det var vanskelig å finne andre sanksjoner enn det å ekskludere deltakerne etter et visst antall ulegitimerte fravær.

I tillegg til regelverket og håndhevelsen av dette, ble det underveis i prosjektet innført andre virkemidler for å bedre oppmøtet. I kurs 5 innføres en ordning som innebar at enkelte deltakere ble hentet om morgenen. I tillegg forteller en av informantene at de overfor enkelte deltakere også kunne vekke dem med SMS eller oppringinger som et virkemiddel for øke oppmøtet eller unngå at de kom for sent. I følge siste halvårsrapport bidro henteordningen til å redusere fraværet. I følge en av informantene var dette imidlertid bare en kortvarig effekt siden fraværet økte igjen på kurset etter at ordningen ble innført.

Det er her grunn til å stille spørsmål om innføring av regler og sanksjoner tidlig i prosjektperioden har fungert etter intensjonen. Mye tyder på at det ikke har noen langsiktig effekt på fraværet. Effekten synes først og fremst å være at sanksjonene bidro til å øke frafallet fra tiltaket. Dersom vi tar utgangspunkt i deltakernes erfaringer med dette virkemidlet (jf. kapittel 5), kan man også stille spørsmål ved om ikke reglene i seg selv bidro til fraværet. Med andre ord kan det se ut som at reglene – i det minste for noen – hadde lite oppdragende virkning, men heller ble betraktet som et irritasjonsmoment. Det at tiltaket på den ene siden skulle bidra til å skape mestring, og at enkelte

deltakere på den andre siden opplevde at regelverket bidro til at de ble behandlet som barn, kan også bety at regelanvendelsen undergravde målet om å skape mestring. Det er først mot slutten av prosjektperioden at vi ser i halvårsrapporten at tiltaksarrangøren begynner å stille spørsmål ved håndhevelsen av reglene og det innføres alternative virkemidler. De nye virkemidlene erstatter imidlertid ikke det eksisterende regime, men kommer i tillegg.

7.3.2 Utvikling av et mest mulig relevant tilbud

På samme måte som at reglene var et diskusjonstema gjennom hele prosjektperioden, er det også et gjennomgangstema å gjøre det faglige stoffet relevant eller aktuelt for deltakerne. I første rekke dreier dette seg om å gjøre endringer slik at tiltaket i størst mulig grad skal ha en tilsiktet virkning på deltakernes mestringstro. Samtidig fremgår det også en oppfatning om at tilpasningen av tiltaket er relevant for å øke oppmøte og deltakelse i aktivitetene.

7.3.3 Livsmestring

I starten av prosjektperioden tok man utgangspunkt i de samme undervisningstemaene som hadde vært benyttet i PiA. Dette dreide seg om undervisning i forholdet mellom det subjektive og det fysiske, f.eks. undervisning i smerte og smertehåndtering og sammenhengen mellom fysiske og psykiske plager. Tiltaksarrangøren erfarte imidlertid tidlig at det var behov for å tilpasse undervisningstemaene til den aktuelle målgruppen.

I den første fasen ble det gjort skrittvis endringer i undervisningsformen. Generelt dreide denne endringsprosessen seg om at man gikk over fra ren undervisning om livsmestring til mer gruppebaserte samtaler om de samme temaene. I denne perioden var det først og fremst måten å tilegne seg stoffet på og språkbruken som endret seg, ikke temaene i seg selv. I følge en av informantene oppdaget man bl.a. at mye av begrepene som ble benyttet gikk over hodet på deltakerne.

Det var først midtveis i prosjektperioden at det ble gjort mer radikale endringer i livsmestringstemaene og hvor man endte opp med den strukturen og formen på temaene som er omtalt i kapittel 4.1.1. Det vil si at undervisningen ble bygd opp rundt de fire tematiske områdene: mine ferdigheter, mine muligheter, mine utfordringer og mitt mulighetsrom. Mens hovedoverskriftene nå blir relatert til den enkelte deltakers eget liv, blir livsmestring en metodisk rød tråd i det strategiske arbeidet med de fire hovedtemaene.

Denne tematiske endringen i livsmestringstemaene innebar også at innholdet ble mer arbeids- eller utdanningsrettet. Dette kommer spesielt til uttrykk i halvårsrapporten for det femte kurset, der fremgår at temaer som arbeidslivskunnskap, jobbsøking og studieteknikk ble introdusert. Som en del av dette, ble det også innført en ordning med bedriftsbesøk og besøk fra ulike virksomheter som en del av undervisningen.

I lys av målet om å gjøre tematikken i undervisningen mer relevant for deltakerne, synes disse endringene å være et gjennombrudd i utviklingsprosessen. Grovt sett kan vi si at det tematiske innholdet gikk gjennom følgende tre faser:

- Undervisning om livsmestring
- Samtaler om livsmestring
- Livsmestring som tema i den enkelte deltakers strategiske arbeid

Selv om det nå ble lagt en ny struktur rundt livsmestringstemaene, fremgår det likevel av halvårsrapportene og intervjuene at det var behov for tilpasninger og justeringer. Bl.a. fremgår det av siste halvårsrapport at de er fornøyde med undervisningsformen, men at det likevel er behov for ytterligere å finne metoder å aktualisere stoffet på.

7.3.4 Kunstterapi

Som en del av omleggingen av det tematiske innholdet midtveis i prosjektperioden, ble også temaet kunst- og uttrykksterapi innført som en gruppeprosess. Dette temaet er interessant i den forstand at det ble innført som en alternativ tilnærming til den tradisjonelle undervisningen. Erfaringene med dette var imidlertid blandet. Mens enkelte deltakere opplevde å ha utbytte av det, var erfaringene likevel at et flertall opplevde dette som en lite egnet måte å uttrykke seg på. Kunst- og uttrykksterapi blir likevel videreført og halvårsrapporteringen står det i tillegg at ordningen blir forsterket i det femte kurset. Dette til tross for at det også fremgår av rapporten at oppmøtet har vært ustabil.

I følge en av de ansvarlige i MetARR hadde de i utgangspunktet stor tro på kunst- og uttrykksterapi. Men som følge av fravær og tilbakemeldinger fra deltakerne, ble temaet tatt opp til diskusjon. En del av denne diskusjonen var om de skulle videreføre eller ikke. En annen del av diskusjonen var om den skulle betraktes som en gruppeaktivitet alle skulle delta på, eller om det skulle være en individuell aktivitet man kunne velge. Det kan her se ut som at meningene blant de faglige medarbeiderne i MetARR var like delt som blant deltakerne, og enden på visa var at tiltaket ble videreført som en gruppeaktivitet. Det foretas riktignok noen justeringer i opplegget, bl.a. ved at veilederne deltok i terapien sammen med deltakerne og ved at terapeuten fikk styre mer av aktivitetene, men i det store og hele blir denne aktiviteten en fast del av timeplanen helt frem til det siste kurset. Alternativet med å gjøre det til en individuell aktivitet, ble heller ikke aktuelt, noe som kan forstås i lys av at det ville bryte med gruppestrukturen og gruppeprosessene som var en sentral del av metodikken i tiltaket.

7.3.5 Fysisk aktivitet

I PiA var den fysiske aktiviteten i teorien nært knyttet til psykomotorisk veiledning. Allerede i første kurs erfarte man at mer tradisjonelle metoder for å koble fysisk aktivitet og mentale prosesser ikke fungerte for målgruppen i MetARR. I følge en av informantene var formen som ble benyttet i starten, lite egnet på deltakerne:

«Når det gjelder den fysiske aktiviteten skulle vi i utgangspunktet følge PiA-modellen ved å ha trening, og i dette skulle den psykomotoriske veiledningen være sentral. Det vil si at vi skulle veilede deltakerne i å stifte bekjentskap med sin egen kropp, følelsesliv, psyke og tankeprosesser i den fysiske aktiviteten. Vi hadde da en psykomotoriker inne ganske tidlig som gjorde øvelse med gruppa, men det var en selsom opplevelse. ... Det ble utrolig komisk fordi det var skikkelig skivebom i forhold til akkurat denne gruppen. Jeg tror ikke du hadde klart å komme opp med mer skivebom om du hadde prøvd. ... Men det kunne vi ikke vite på forhånd.»

Metoden ble likevel ikke tatt helt ut av den grunn. Den fikk heller en annen form i den forstand at temaet fysisk aktivitet – og betydningen av denne for kropp og sjel – ble tatt opp som tema i gruppesamtaler eller under individuell veiledning.

I kurs 4 fremgår det av halvårsrapporten at det har vært utfordringer med gjennomføringen av den fysiske aktiviteten. Dels er dette en konsekvens av ustabil oppmøte, helsemessige utfordringer og manglende motivasjon. Konsekvensen av dette er at det arrangeres mer uteaktiviteter på bekostning av de tidligere inneaktivitetene. I den siste rapporten fremgår også det at den fysiske aktiviteten har fått et videre innhold enn opprinnelig, dvs. at det innbefatter alt fra tradisjonell treningsaktivitet til friluftsliv og kreativ utfoldelse. Prinsippet om at den fysiske aktiviteten skal bidra til å gi mestring og selvtillit står imidlertid fast.

Ellers ble den fysiske aktiviteten tilpasset hver enkelt deltaker. Aktiviteten var gruppebasert, men aktivitetsformen og nivået var individuelt tilpasset. Noe av bakgrunnen for dette var at mange deltakere hadde dårlige erfaringer med fysisk aktivitet fra skolen. For å bryte med disse negative erfaringene, forsøkte man derfor å gjøre individuelle tilpasninger. Det er noe usikkert hvorvidt denne endringen bidro til bedre oppmøte. Men i den siste sluttrapporten omtales ikke fravær fra den fysiske aktiviteten som noe problem.

7.4 Tilpasning av den pedagogiske formen

7.4.1 Fra undervisning til mindre grupper

Som nevnt innledningsvis i avsnittet, kan vi si at den pedagogiske formen i MetARR gikk gjennom tre faser. Den første fasen dreide seg om mer tradisjonell undervisning, den andre om gruppebaserte aktiviteter og den tredje om mer individuell tilpasning.

I det andre kurset ble det besluttet å lage mindre grupper som skulle delta sammen på enkelte av aktivitetene. Det betydde at de 12 deltakerne ble delt inn i tre ulike grupper av 4 personer. Poenget var at de mindre gruppene skulle løse oppgaver sammen, trene sammen eller drive kreative aktiviteter sammen. I en av halvårsrapportene blir innføringen av små grupper vurdert som vellykket. I følge rapporten ga det mer rom for tettere oppfølging av enkeltdeltakere i aktivitetene. På bakgrunn av disse erfaringene foreslås dette videreført i kurs 3.

I følge en av informantene var poenget med de små gruppene å skape en sterkere gruppetilhørighet. Tanken var at det ville være lettere å jobbe med en gruppe på 3-4 personer enn i en gruppe på 10-12. Samtidig var formålet også å få til en mer målrettet gruppebasert veiledning, noe som også ble oppfattet som enklere i en mindre gruppe. Et tredje formål var at inndelingen i mindre grupper åpnet for at de ulike gruppene kunne jobbe med ulike ting. Men som det også fremgår av halvårsrapportene, peker informanten på at de små gruppene ble sårbare for frafall og fravær.

7.4.2 Individuell veiledning

I følge en av informantene ble det lagt opp til mer individuelle prosesser som følge av at enkelte deltakere ønsket å bruke mer av tiden på å finne jobb eller orientere seg tilbake til skolen. I følge den samme informanten var det også slik at behovet for livsmestring og trening varierte mellom deltakerne. Dette ledet til at man tillot at enkelte deltakere fikk jobbe mer individuelt og målrettet mot jobb eller utdanning.

Dette ble konkret gjort på to måter. Den ene måten var at enkelte deltakere underveis i kurset fikk mulighet til å gå ut av det faste programmet og jobbe deler av tiden med individuelle aktiviteter. Den andre metoden var å sette av mer tid til individuell jobbing for alle i kurset, noe som ble innført allerede fra kurs 3 da deltakerne fikk avsatt 2 timer til individuell jobbing med egne planer. Dette arbeidet ble videre fulgt opp med individuelle veiledningssamtaler der to veiledere jobbet med en og en deltaker (trekantsamtaler).

I tillegg til disse to mer konkrete variantene, ser vi også en tredje variant som dreier seg om at man innenfor gruppen jobber individuelt med egne planer. Poenget med dette var at gruppen skulle ha en støttende virkning på den enkeltes individuelle arbeid med egen plan. Denne metoden er kanskje den mest interessante siden ambisjonene er at gruppearbeidet skal ha en positiv virkning på den enkeltes individuelle arbeid. Det betyr at man søker å forene den gruppebaserte metodikken som ble arvet fra PiA-tiltaket, med erfaringene i MetARR som tilsa behovet for mer individuelt rettet metodikk.

I følge halvårsrapportene fungerte ordningen med individuelt arbeid i det store og hele godt. Det påpekes imidlertid at den individuelle veiledningen ble mer ressurskrevende. Et annet forhold var at det individuelle arbeidet kunne gå ut over gruppearbeidet, spesielt når tiltaket opererte med såpass små grupper. Dette gjaldt imidlertid bare de to første variantene, ikke den tredje.

I kjølvannet av dette oppstod det også et dilemma. På den ene siden var motivet bak den individuelle tilpasningen at kurset skulle oppleves som mer relevant for deltakerne. Samtidig oppstod det da et behov for økt kontroll med den individuelle aktiviteten. Dette som følge av erfaringer med det individuelle arbeidet ikke alltid ble gjennomført. Dilemmaet som oppsto var dermed valget mellom å risikere at den enkelte deltakers individuelle jobbing ble mangelfull og det å tvinge deltakerne inn i aktiviteter de syntes var irrelevante:

«Så vi forsøkte å teste ut om det var mulig å gjøre individuelle tilpasninger i et opplegg som skulle være gruppebasert. Det fungerte rimelig greit. Forutsetningen var at de skulle jobbe mot et konkret mål. Men noen gjorde ikke det de sa, og så fikk vi dilemmaet mellom det å risikere slike ting og det å forby individuell jobbing med den konsekvens at de er med på noe som de synes er irrelevant.»

7.5 Faglige ressurser

De faglige ressursene i tiltaket bestod av den faste staben med en prosjektleder og to kursveiledere. I tillegg var det inne ulike fagpersoner som hadde ansvar for enkeltaktiviteter. Dette omfattet bl.a. en fysioterapeut og en kunstterapeut.

Et forhold som kan ha spilt en rolle for utviklingen av prosjektet, er at det underveis var en del utskiftninger av det faste personalet. Fra 2012 var prosjektlederen bare delvis involvert i tiltaket, og

det kom en ny prosjektleder inn først ved inngangen til det 6. kurset. I tillegg var det også utskif-tinger av veiledere underveis i prosjektet. Dette bidro sannsynligvis til å hindre kontinuitet i pro-sjektet.

Det annet forhold som også bør trekkes inn, er at det var uenigheter underveis blant den faste sta-ben om de ulike virkemidlene i tiltaket. Dette dreide seg bl.a. om regelverket og håndhevelse av dette, og om kunst- og uttrykksterapien.

Veilederne fikk også kursing underveis i prosjektet, dvs. i metoder som kognitiv terapi, JobPics og Smartmetoden. Samtidig pekes det på fra enkelte at det hadde vært en styrke for prosjektet å også ha inn fagpersoner med tyngre og mer relevant faglig bakgrunn. Riktignok hadde veilederne lang erfaring i å jobbe med tiltak, men ikke utdanning innen f.eks. pedagogikk, psykologi eller tilsva-rende. Vi har imidlertid ikke grunnlag for å vurdere kompetansen til medarbeiderne i prosjektet og om en annen kompetanse ville bidratt til et annet resultat. I og med at endringsprosessen i Me-tARR primært bygde på erfaringslæring, er det kanskje mer avgjørende hvordan den erfarte kunn-skapen håndteres, enn veilederens utdanningsbakgrunn. Samtidig skal vi heller ikke se bort i fra at veiledere med mer grunnleggende kunnskap innen fagområder som psykologi eller pedagogikk, ville håndtert enkelte utfordringer annerledes.

Foruten prosjektgruppen som jobbet daglig med prosjektet, var det også satt ned en prosjektgrup-pe som skulle bistå i utviklingsarbeidet. I starten var dette en forholdsvis stor gruppe. Etter hvert ble denne slanket for at den skulle jobbe mer målrettet med metodeutvikling. I følge enkelte in-formanter fungerte imidlertid ikke gruppen optimalt i den forstand at de var mer opptatt av inn-tak og resultater og i mindre grad av metodeutviklingen.

7.6 Drøfting av endrings- og utviklingsprosessen

Det som preger endringsprosessen i MetARR er at den tar utgangspunkt i en bestemt metodikk (PiA) som tilpasses basert på tiltaksarrangørens erfaringer underveis. Som et hjelpemiddel til å betrakte endringsprosessen i et noe videre perspektiv, har vi i dette avsnittet betraktet den i lys av tre ulike teoretiske innfallsvinkler. Det første er systemteori som tar utgangspunkt i at et tiltak må forstås som et system der helheten må tolkes i lys av hvordan de ulike delene virker på hverandre (Senge 1990). Læring innebærer her å tilegne seg kunnskap om hvordan systemet virker. Det andre perspektivet tar utgangspunkt i Nonakas teori om hvordan læring foregår i form av å «oversette» taus til eksplisitt kunnskap, og visa versa (SEKI-modellen). Det tredje teoretiske ut-gangspunktet er Argyris skille mellom enkeltkrets- og dobbelkretslæring.⁴ De to sistnevnte teori-ene er omtalt mer utfyllende nedenfor.

SEKI-modellen

Nonaka og Takeuchi (1995) tar utgangspunkt i skillet mellom taus og eksplisitt kunnskap. Læring dreier seg her om evnen til å knytte sammen eller «transformere» de to formene for kunnskap. Med taus kunnskap menes erfaringskompetanse som er knyttet til utførelsen av en oppgave eller

⁴ Nonaka og Takeuchis teori om læring omtales her som SEKI-modellen. SEKI representerer fire forbokstaver for fire typer læring: sosialisering, eksternalisering, kombinerer og internalisering.

et fag og som ikke uten videre kan uttrykkes muntlig eller skriftlig. Den tause kunnskapen styrer som regel den praktiske atferden i en organisasjon. Det skilles også mellom taus teknisk kunnskap som er knyttet til utførelsen av en oppgave, og kognitiv kunnskap som omfatter tankemodeller. Det er primært den kognitive kunnskapen som er relevant i denne sammenheng. Eksplisitt kunnskap er på sin side en kunnskap som kan uttrykkes i språk og som er lett å formidle, f.eks. i form av veiledning, oppskrifter, teorier ol. I følge Nonaka og Tateuchi kan vi ved å kombinere de to kunnskapsformene, utlede følgende fire former for læring:

- Sosialisering (læring gjennom praktisk samhandling)
- Eksternalisering (gjøre den tause kunnskapen eksplisitt)
- Kombinering (knytte sammen ulike eksplisitte kunnskaper)
- Internalisering (eksplisitt kunnskap som gjøres implisitt)

Alle disse formene for læring kan være relevante i analysen av MetARR. Sosialisering vil dreie seg om hvordan medarbeiderne i tiltaket lærer gjennom praktiske samhandling og samtaler (sosialisering). Eksternalisering vil være å artikulere den tause kunnskapen eller erfaringen medarbeiderne har tilegnet seg i tiltaksarbeidet. Kombinering vil f.eks. dreie seg om å supplere eller kombinere det teoretiske grunnlaget for tiltaket med annen tilsvarende eller alternative kunnskaper. Internalisering vil kunne dreie seg om hvordan de teoretiske delene fra PiA praktisk implementeres i MetARR.

Enkelt- og dobbeltkretslæring

Argyris (1999) skiller mellom enkeltkrets- og dobbeltkrets læring. Noe forenklet kan vi si at enkeltkretslæring innebærer å løse utfordringer innenfor eksisterende eller gitte systemer (handlingsstrategi), mens dobbeltkretslæring innebærer at man også stiller spørsmål ved systemet som sådan (styrende variabler).

Figur 7.2 Enkeltkrets- og dobbeltkrets læring (Argyris 1999)

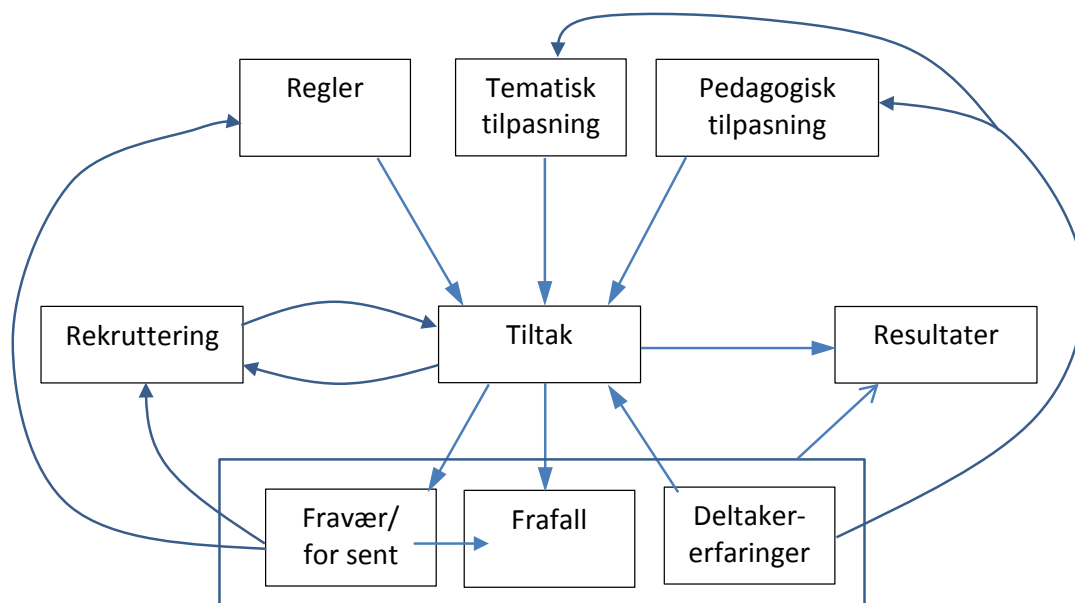
Den beste formen for læring er i følge Argyris dobbeltkretslæring der vi er i stand til å endre eller stille spørsmål ved våre grunnleggende forestillinger eller kognitive kart. Utfordringen er imidlertid at våre handlinger ofte ikke er i samsvar med det vi faktisk sier at vi gjør eller tenker å gjøre (dvs. våre kognitive kart). For å få til dobbeltkrets læring forutsetter det at vi evner å koble sammen våre tanker og handlinger. Det sentrale med teorien er imidlertid skillet mellom spørsmålene hvordan og hvorfor. Spørsmålet om hvordan – som er et trekk ved enkeltkretslæring – dreier seg om læring om de eksisterende teknologiene eller metodikk. Spørsmålet om hvorfor – som er et

trekk ved dobbeltkretslæringen – dreier seg om læring der det også stilles spørsmål ved de grunnleggende oppfatningene vi har av teknologien eller metodikken som benyttes.

Som nevnt oppfatter Argyris dobbeltkretslæring som den viktigste formen for læring. March (1991) har imidlertid pekt på at begge formene for læring er viktig. Det Argyris kaller enkeltkretslæring dreier seg da om å optimalisere eksisterende metodikk eller teknologi (utnytting), mens dobbeltkretslæring dreier seg om mer omfattende innovasjoner (utforskning). Den første formen for læring vil ha som formål å optimalisere metoder og teknologi, mens formålet med den andre formen er å eventuelt skape noe helt nytt. I følge March er den ene formen for læring ikke noe bedre enn den andre, men det er heller slik at de to læringsformene skaper et dilemma i den forstand at det er vanskelig å ivareta begge formene samtidig.

7.6.1 Systemlæring

Det vi her kaller systemlæring dreier seg om erfaringslæring, men da i form av å forstå de mekanismene som foregår i mellom ulike deler av tiltaket, og ikke minst hvordan systemet påvirkes av endringsprosessene.

Figur 7.3 Modell over faktorer som påvirket utviklingen i MetARR

Figuren over har som formål å illustrere de viktigste faktorene som inngår i MetARR. Utvikling og læring dreier seg således om å forstå hvordan de ulike komponentene virker på hverandre gjennom prosessen. Hovedpoenget med modellen er på den ene siden å illustrere hvordan utviklingsarbeidet ble håndtert, og på den andre siden alternative måter å håndtere dem på.

Prosessen starter med PiA-tiltaket og de føringene som lå i dette tiltakets metoder. En av premisene for endringsarbeidet var å tilpasse disse metodene til den aktuelle målgruppen. Tanken var at dette skulle bygge på arrangørens egne erfaringer og på deltakernes erfaringer. Underveis i tiltaket ser vi at dette bidrar både til tematiske endringer og endringer i den pedagogiske formen (undervisningsmetodene). Et poeng her er at dette er en forholdsvis langsom prosess som kanskje først finner en hensiktsmessig løsning i kurs 5.

En annen drivkraft oppstod etter erfaringene med det første kurset, dvs. fravær. Dette bidro til to grep. For det første ble tiltaksarrangøren med på inntaksmøtene med tanke på å påvirke rekrutteringen og identifisere de «rette» deltakerne. For det andre ble det innført regler for å begrense fraværet. Vi ser at både retorikken rundt og praksisen med å håndheve reglene forsterkes underveis. Det er først mot slutten at tiltaksarrangøren lanserer alternative løsninger. Et hovedpoeng er at dette virkemidlet iverksettes forholdsvis raskt i starten av prosjektperioden.

Et vesentlig poeng her er at motivet for å innføre regler var at den gruppebaserte metodikken var sårbar for fravær blant deltakerne. Innføringen av regler og håndhevelsen av disse skulle med andre ord bidra til å redusere fravær, men virkningen var at fraværet forble uendret, mens iverksetting av sanksjoner bidro til frafallet.

I lys av modellen kan vi derfor forsøke å identifisere noe av årsakene til utfordringene med fravær og frafall, og dermed også sårbarheten til den gruppebaserte metodikken. For det første virket åpenbart ikke deltakelsen i inntaksmøtet, og ei heller de øvrige tiltakene for å få kontroll med rekrutteringen av deltakere. Heller ikke reglene eller håndhevelsen av disse synes å ha hatt spesielt god virkning. Derimot ser vi at innholdet i tiltaket endrer seg skritt for skritt basert bl.a. på deltakernes erfaringer underveis. En generell betraktning er derfor at tiltaksarrangøren møtte utfordringene ved å «trykke» for mye på feil virkemidler, i det minste på feil tidspunkt. Man ønsket å redusere fraværet ved raskt å innføre regler, uten at den tematiske eller pedagogiske tilpasningen hadde funnet sted. Av dette kan vi utlede at tiltaksarrangøren primært betraktet årsaken til fraværet som å være et atferds- eller helseproblem hos deltakerne, ikke et problem ved tilpasningen av selve tiltaket. Samtidig er det ikke urimelig å anta at en vesentlig grunn til fraværet i starten av prosjektperioden faktisk var at tilbudet ikke var godt nok tilpasset deltakerne. Når tiltaksarrangøren likevel valgte å løse problemet med regler, leder dette til frafall fra kurset og kanskje i tillegg også til fraværet.

På bakgrunn av modellen kan vi også skissere en alternativ håndtering av utfordringene i tiltaket. Denne baserer seg også på erkjennelsen av at PiA-metodikken ikke var tilpasset deltakerne i MetARR. Dersom vi tar dette som utgangspunkt, ville det i starten vært mest formålstjenlig å legge mest vekt på å utvikle det tematiske innholdet og den pedagogiske formen. Innføring av regler på dette tidspunktet vil være fånyttet fordi tiltaket i seg selv ikke er godt nok tilpasset deltakerne. Det betyr også man i større grad må akseptere frafall og utfordringene med å få til gruppeaktiviteter. Grepene i den første fasen vil dermed være en kombinasjon av å legge vekt på tematisk tilpasning og en pragmatisk utforming av grupper som var mindre sårbare for frafall. Reglene har imidlertid også et pedagogisk formål i den forstand at oppmøte og deltakelse er en viktig læring for deltakerne. Men innenfor denne alternative fremgangsmåten vil dette tiltaket først ha sin berettigelse etter at innholdet i tiltaket er tilpasset og gjort mer relevant.

Den alternative fremgangsmåten har imidlertid en svakhet i at den ikke tar hensyn til forventningene i omgivelsene. Det er nemlig rimelig å anta at tiltaksarrangørens grep for å håndtere fravær og frafall hadde sammenheng med oppdragsgivers forventninger om å håndtere slike problemer

raskt. I følge en av informantene var det nemlig mer oppmerksomhet omkring resultatene fra tiltaket enn selve utviklingsarbeidet.

7.6.2 SEKI-modellen

SEKI-modellen kan også bidra til å belyse sider ved utviklingsarbeidet i MetARR. Modellen forutsetter imidlertid et mer grundig datamateriale enn det som vi har hatt tilgjengelig i evalueringen av MetARR. Gjennomgangen av Nonakas fire former for læring kan likevel bidra til å trekke fram de sidene som har vært vektlagt og de som kanskje i mindre grad har vært vektlagt i utviklingsprosessen.

Internalisering eller «learning by doing» er kanskje den læringsformen som i størst grad kjenner seg utvklingsarbeidet i MetARR. Dette innebærer at utviklingsarbeidet i stor grad har dreid seg om å implementere de teoretiske metodene i PiA til et kurs som er tilpasset en yngre målgruppe. Gjennomgangen viser også at dette både har vært nødvendig og hensiktsmessig. Langt på vei kan vi også si at tiltaksarrangørene har lyktes med å gjøre livsmestringstematikken praktisk anvendbar for målgruppen i MetARR.

Eksternalisering er en læringsform som dreier seg om å forstå og gjøre det praktiske «håndverket» eller de praktiske erfaringene mer eksplisitt formulert i metoder, virkemidler ol. En stor del av utviklingsarbeidet har også vært basert på praktiske erfaringer underveis. Det er likevel grunn til å stille spørsmål ved om disse erfaringene er gjort tilstrekkelig eksplisitte. I det minste burde vi forventet at det ble utformet et dokument som beskriver tiltaket og dets metoder mer eksplisitt enn det som kommer fram i halvårsrapportene. Det er flere praktiske erfaringer i tiltaket som kunne vært formulert mer eksplisitt i generelle modeller eller tiltak. Et eksempel er den fysiske aktiviteten hvor man åpenbart lyktes med mestringsarbeidet for en del av deltakerne. Utgangspunktet var her deltakere som både hadde dårlige erfaringer med og lite ønske om å delta i de fysiske aktivitetene. Likevel lyktes man godt med disse personene, hvilket resulterte i at de aktuelle deltakerne åpenbart oversteg en del personlige barrierer. Et naturlig spørsmål i kjølvannet av disse erfaringene, er hva som gjorde at man lyktes med noe som i utgangspunktet virket umulig. Hvilke metoder ble benyttet og hva var det som gjorde at de aktuelle deltakerne flyttet sine terskler? Eksternalisering dreier seg om å redegjøre for denne prosessen og metodene som ble benyttet. Poenget med dette er at kunnskapen blir gjort tilgjengelig og ikke minst overførbar til likende eller andre situasjoner. Et annet eksempel er måltidene under kurset. Måltidene synes å ha hatt liten metodisk betydning i tiltaket. Samtidig fremgår det av intervjuene med deltakerne at dette – i det minste for enkelte – var en kjærkommen og sosial møteplass. Siden gruppeprosessene var et såpass sentralt element i MetARR, er det også metodisk interessant hvilken betydning denne arenaen faktisk hadde og hvordan den metodisk kunne utnyttes i det gruppebaserte arbeidet.

Sosial læring dreier seg i bunn og grunn om utveksling av erfaringsbasert kunnskap. Vi har imidlertid ikke tilstrekkelig datagrunnlag for å vurdere hvorvidt veilederne i MetARR utnyttet det potensialet som ligger gjensidig erfaringsutveksling. Men mye av de erfaringene man høstet underveis kan ha opphav i denne formen for læring. Enkelte kilder viser også til at det var gode faglige diskusjoner mellom medarbeiderne, men også mer uforenlige posisjoner omkring enkelte tema, bl.a. håndhevelsen av regelverket.

Læring i form av kombinerings vil i praksis innebære at man lærer ved å trekke inn annen eksplisitt kunnskap. Dette kan for eksempel være andre teorier, modeller, metoder eller for så vidt nedskrevet praksis. I og med at det meste av utviklingsarbeidet i MetARR baserte seg på læring av egne

erfaringer, kan vi også si at det har vært liten grad av kombineringsform som læringsform. Men også med denne formen for læring kunne det vært formålstjenlig å trekke inn i utviklingsarbeidet. Et eksempel på dette ville vært å trekke inn teorier eller modeller for betinget læring for å raffinere ordningen med og sanksjoner. I den forbindelse finnes det også praktisk erfaringsmateriale omkring bruk av økonomiske sanksjoner (Heian og Møller 2006). Et annet eksempel ville være å trekke inn kunnskap om place-train metodikk som et virkemiddel for å utfordre det eksisterende train-place metodikken som MetARR bygger på.

I følge Nonaka er alle disse formene for læring viktige i den forstand at de til sammen utgjør mer helhetlige læringsprosesser. Det betyr at den utpregede «learning by doing» strategien som lå til grunn for utviklingsarbeidet i MetARR kunne vært beriket ved å supplere med de tre øvrige formene for læring.

7.6.3 Enkeltkrets- og dobbeltkretslæring

Det tredje teoretiske perspektivet bygger på Argyris to former for læring, enkeltkrets- og dobbeltkretslæring.

Utviklingsarbeidet i MetARR preges langt på vei av det Argyris (1999) kaller enkeltkretslæring. Det vil si at endringene primært skjer innenfor de rammene som er satt for tiltaket og med det fundamentet som PiA-tiltaket representerte. Formålet med utviklingen er hele tiden å tilpasse de praktiske aktivitetene til tiltakets målgruppe. Langt på vei kan vi også si at dette er formålstjenlig i den forstand at arbeidet dreier seg om å utforske eksisterende metodikk (jf. March 1991). Det er denne strategien som leder fram til den trinnvise modellen som kjennetegner tiltaket ved utgangen av prosjektperioden.

Dersom vi betrakter utviklingen i lys av Argyris dobbeltkretslæring, ser vi imidlertid at den grunnleggende forestillingen ligger fast under hele prosjektperioden. Det stilles med andre ord spørsmål ved formen på metodene som benyttes, men i liten grad den gruppebaserte livsmestringstematikken og fysisk aktivitet som sådan. Det er imidlertid ikke grunnlag for å kritisere denne strategien. Tvert imot var det nettopp et poeng å forsøke å utnytte det teoretiske grunnlaget og de metodiske virkemidlene som lå i PiA. Dette er også i tråd med den strategien March (1991) kaller utnytting.

Ved prosjektets avslutning og i diskusjonen rundt videre veivalg, kan det imidlertid være på sin plass å trekke frem Argyris dobbeltkretslæring. Dette som et utgangspunkt for en videre diskusjon om videreføring av MetARR eller utvikling av alternative tiltak.

Et mer grunnleggende spørsmål vil da være om livsmestring er den faktoren som bringer deltakerne tilbake til utdanning eller til arbeid. I diskusjonen rundt rekruttering av deltakere har vi bl.a. pekt på at det også kan være andre barrierer som deltakerne kan ha behov for bistand til, f.eks. oppmøte og punktlighet, atferdsproblemer eller rusproblemer. Spørsmålet blir med andre ord om man skal tilpass MetARR til en gruppe som har behov for nettopp mestring, eller om man skal utforme et tiltak som har til formål å håndtere ungdom utenfor arbeid og utdanning, med alle de behov for bistand disse måtte ha. I så fall er det ikke lengre bare behov for å tilpasse mestringstiltak til deltakerne, men et helt spekter av metoder som vil rettes mot ulike behov eller barrierer.

Mye av de tradisjonelle tiltakene i dag utfordres også av tiltak som baserer seg på place-train metodikk. MetARR baserer seg på et utpreget train-place metodikk i den forstand at deltakerne i fase

1 skal tilegne seg en mestringstro og dernest i fase 2 bygge på dette i en arbeidspraksis eller i et utdanningsløp. Hovedkritikken mot denne tenkemåten er at mestring først og fremst tilegnes på arbeidsplassen (supported employment) eller mens man er under utdanning (supported education). En modell der man tar hensyn til denne kritikken vil f.eks. kunne dreie seg om at fase 1 og 2 løper parallelt, ikke sekvensielt.

Et tredje tema er vektleggingen av arbeid versus utdanning. Inntrykket er at mye av formidlingsarbeidet i tiltaket retter seg mot arbeidslivet. Inntrykket er at dette bygger på en premiss om at deltakerne i MetARR har dårlige erfaringer med utdanningssystemet, og at arbeid derfor er en alternativ arena de kan mestre. Det fremgår likevel av intervjuer og spørreundersøkelsen at mange ønsker å fullføre skolen, uten at de av den grunn ser at de er i stand til det på egen hånd. Satt på spissen kan vi si at for mange dreier arbeid seg om å finne en alternativ vei videre, noe som indirekte innebærer at det å mestre et skoleløp er et tapt slag. Men dersom mestring er et hovedpoeng i tiltaket, og man faktisk klarer å skape ny mestringstro hos deltakerne, skulle man kanskje forvente at deltakerne også var i stand til å mestre et skoleløp.

Formålet med de tre noe utfordrende spørsmålene om tiltaket MetARR er ikke først og fremst å kritisere måten utviklingsarbeidet har foregått på. Poenget er heller å peke på de implikasjonene en dobbeltkretslæring eventuelt ville kunne innebære. Men som nevnt over, er det gode argumenter for at utviklingsarbeidet har basert seg på en strategi som har dreid seg mer om utnytting (enkelkretslæring) enn om utforskning (dobbeltkretslæring). Et videre arbeid med metodeutvikling overfor målgruppen av unge, vil imidlertid kunne bygge på de mer grunnleggende spørsmålene vi har stilt over.

7.7 Oppsummering

MetARR er i utgangspunktet bygd på kunnskapsbaserte metoder fra PiA-tiltaket. Dette innebærer at kunnskapsgrunnlaget for tiltaket er todelt. På den ene siden har det grunnlag i forskningsbaserte metoder som er hentet fra PiA. På den andre siden er tilpasningen av tiltaket bygd opp rundt et erfaringsbasert kunnskapsgrunnlag.

I kapitlet har vi skilt tematisk mellom utviklingsarbeidet i inntaksfasen og i tiltaksprosessen.

Gjennomgangen av utviklingsarbeidet i inntaksfasen viser at man tidlig i prosjektperioden iverksatte flere tiltak rundt inntaksprosedyrene. Dette dreide seg om at tiltaksarrangøren fikk delta i inntaksmøter, at man innførte en forholdsvis omfattende inntakssamtale med deltakerne, innføring av en prøveperiode for deltakerne og utvidet inntak. Mye av bakgrunnen for disse eksperimentene var ønske om å finne de rette deltakerne og derigjennom redusere fraværet blant deltakerne. Ingen av disse tiltakene synes imidlertid å ha hatt noe vesentlig effekt på fraværet.

Endringsarbeidet i tiltaksfasen dreide seg om innføring av regler for fravær med tilhørende sanksjoner, utvikling av aktivitetene i tiltaket og tilpasninger av endringer i den pedagogiske formen. I løpet av prosjektperioden ble det lagt stor vekt på innføring og håndhevelse av et regelverk for fravær og deltakelse i aktivitetene. Sanksjonene var også sterke i den forstand at et gitt antall ulegitimerte fravær bidro til at deltakerne ble tatt ut av kurset. Tiltaket ga imidlertid liten effekt og stort fravær synes å være gjennomgående i hele prosjektperioden. Det ble også gjennomført en del endringer av innholdet i tiltaket underveis. I starten dreide det seg mest om å finne praktiske tilpasninger. Senere dreide dette seg om større endringer i form av å innføre en faseinndelt struktur

på temaene. Denne endringen innebar også at tiltaket ble mer individuelt tilpasset den enkelte deltaker. Endringen av de pedagogiske virkemidlene i undervisningen innebar at man gikk fra mer klassisk undervisning i hele gruppen, til samtaler i mindre grupper, noe som etter hvert også ble kombinert med mer individuell veiledning. Med bakgrunn i behovet for å tilpasse tilbudet til målgruppen og det at deltakerne etterlyste mer individuelt opplegg, lyktes man langt på vei med endringen eller tilpasningen av tiltaket. Men selv ved utgangen av prosjektperioden er det elementer i tiltaket som er omdiskutert. Dette gjelder i første rekke temaet kunst- og uttrykksterapi og regelverket som ble innført i starten av tiltaket.

I kapitlet har vi belyst erfaringene med utviklingsarbeidet i MetARR ved hjelp av tre teoretiske perspektiver. Systemperspektivet pekte på at det kan være fruktbart å forstå utviklingen av tiltaket ved å se på de ulike virkemidlene samlet og hvordan de samlet sett påvirker utfallet i form av spesielt frafall fra kurset. Spesielt viser denne analysen at de virkemidlene man «trykket» på for å redusere frafallet ikke virket, og at de ble benyttet på feil tidspunkt. SEKI-modellen viser videre at det primært var én læringsform som ble benyttet, og i begrenset grad de øvrige tre som inngår i modellen. Det siste teoretiske perspektivet viser at mye av utviklingsarbeidet dreide seg om å utnytte det potensialet som lå i teori og metoder fra PiA-tiltaket (enkeltekretslæring). I kapitlet har vi også pekt på at denne strategien bidro positivt til å utvikle og tilpasse MetARR til målgruppen.

8. Konklusjoner

MetARR er et arbeidsrettet rehabiliteringstilbud for unge mellom 18 og 25 år med risiko for å bli varig uføretrygdet. Tiltaket bygger på metoder fra PiA-tiltaket, men retter seg mot en yngre målgruppe. Et viktig formål med MetARR har derfor vært å tilpasse metodene fra PiA-tiltaket til målgruppen i MetARR. To metodiske komponenter har stått sentralt i tiltaket gjennom hele prosjektperioden: mestring gjennom fysisk aktivitet og kognitive prosesser. I tillegg er tiltaket i stor grad bygd på gruppeaktiviteter. Tiltaket bærer også preg av å være basert på den såkalte train-place metodikken, dvs. at deltakerne først skal gjennom en kursdel hvor formålet er å skape selv-tillit og mestring, før de skal ut i arbeidspraksis hos en lokal bedrift.

Resultater

Evalueringen av MetARR bygger bl.a. på en spørreundersøkelse og intervjuer av et utvalg deltakere i tiltaket. Resultatene viser at deltakerne gjennomgående er godt fornøyde med tiltaket. Av de som svarte på spørreundersøkelsen oppgir litt over 60 prosent at de i hovedsak er positive til MetARR, noe under 20 prosent svarer både og, mens litt under 20 prosent er negative. Deltakerne ser ut til å være mest fornøyde med måten de har blitt behandlet på av GREP og med den fysiske aktiviteten de deltok på i tiltaket. Enkelte gir imidlertid uttrykk for misnøye omkring enkelte aspekter ved tiltaket. Dette gjelder bl.a. regler for oppmøte og oppførsel, og et prinsipp om at «alle skal delta på alt».

MetARR har bidratt til gode resultater for de deltakerne som har gjennomført tiltaket. Omtrent halvparten av de som fullførte har kommet i jobb eller er i et utdanningsløp etter at tiltaket var avsluttet. Mange opplever også at deltakelsen har bidratt til endringer både når det gjelder mestringstro og ulike typer helseatferd. Omtrent halvparten av deltakerne oppgir at de har fått større tro på egne evner, omtrent 60 prosent svarer at de er mer fysisk aktive etter at de deltok i tiltaket, og omtrent 45 prosent gir uttrykk for at de nå har et sunnere kosthold. Vi finner også at de som har hatt en endring i helseatferd eller opplevd økt mestringstro, i noe større grad har kommet i jobb eller utdanning sammenlignet med de som ikke har opplevd tilsvarende positiv endring.

En utfordring med gjennomføringen av tiltaket har vært fravær og frafall fra kurset. I henhold til halvårsrapportene fra tiltaket har fravær vært et gjennomgående problem i hele kursperioden. Videre ser vi at det har vært et forholdsvis stort frafall av deltakere. Av de som ble henvist, er det i alt 13 prosent som ikke møtte. Av de som møtte, er det videre omtrent 1/4 som avbrøt kurset underveis.

Tiltakets relevans for deltakerne

Et sentralt spørsmål i evalueringen er om tiltaket virker etter intensjonen. Vi har forøkt å belyse dette spørsmålet ved å ta utgangspunkt i noen typiske trekk ved deltakernes bakgrunn og situasjon. Noe forenklet kan vi skille mellom fire idealtypiske deltakere. Den første typen omfatter de som er usikre på hva og hvor de vil videre i livet (1). Den andre typen deltakere kjennetegnes av å ha psykiske utfordringer av varierende alvorlighetsgrad (2). Dette kan gjelde alt fra tyngre depre-

sjoner til de som har opplevd en «nedtur» i forbindelse med skole eller andre hendelser i livet. En tredje gruppe er de som har en livsstil med snudd døgnrytme og hvor en stor del av fritiden går med til tv- eller dataspilling (3). Den fjerde typen omfatter deltakere som har droppet ut av skolen fordi de er lei eller har dårlige erfaringer med skoleverket (4). For disse er alternativet jobb eller i det minste en alternativ fagbrevløsning som ikke innbefatter tradisjonell skole.

Deltakerne i MetARR er ikke nødvendigvis rendyrkede typer, og det vil i praksis kunne være ulike kombinasjoner av kjennetegn ved deltakerne. Poenget med å utkrystallisere de fire typene er derfor ikke først og fremst å gi en beskrivelse av deltakerne, men heller peke på relevante funksjoner som tiltaket bør ivareta. I tråd med de fire kjennetegnene ved deltakerne, dreier dette seg om følgende fire funksjoner:

- Avklaring
- Mestring
- Disiplinering
- Jobbformidling

Avklaring vil være en aktuell funksjon for å ivareta de som har droppet ut av videregående skole som følge av feilvalg, eller de som generelt er usikre på hva de vil videre. Formålet vil være å bevisstgjøre og veilede deltakerne om utdannings- eller jobbmuligheter (dvs. utdannings- og yrkesveiledning).

Det å styrke *selvtillit* og *mestring* vil ivareta de deltakerne som har psykiske utfordringer. Dette vil enten være i form av de metodene som benyttes i kurset eller eventuelt å bistå med annen hjelp fra den psykiske helsetjenesten.

Det vi har kalt *disiplinering* har som formål at deltakerne skal lære å leve opp til krav og forventinger som stilles i tiltaket og ellers i skole og arbeidsliv. Dette vil kunne inkludere flere typer virkemidler, både sanksjonering ved fravær, positiv motivering for å fremme tilstedeværelse og praktisk tilrettelegging.

Jobbformidling retter seg mot de elevene som har droppet ut av videregående skole, som er skolelei og ønsker seg ut i jobb. Tiltakets rolle vil da bli å bistå deltakerne med å gjøre seg kjent med hvordan man kommer inn på arbeidsmarkedet. Dette kan enten være gjennom mer tradisjonell jobbkubbaktiviteter (skrive søknad og CV, intervjuetrening mv) eller mer aktiv formidlingsbistand (direkteformidling til aktuelle arbeidsgivere).

Generelt kan vi konkludere med at tiltaket *ivaretar alle fire funksjonene*. Jobbformidlingen ivaretas gjennom arbeidet med å finne praksisplasser eller i form av individuell veiledning i ordinær jobbsøking. Avklaringen er videre et gjennomgående tema i hele kurset og skal lede frem til jobbformidling. Det å styrke deltakernes mestringstro er et kjerneelement i tiltaket og innbefatter fysisk aktivitet og samtaler som viktige virkemidler. Funksjonen disiplinering kommer også til uttrykk gjennom regler for oppmøte og deltakelse i de ulike aktivitetene.

Det at tiltaket ivaretar alle de fire funksjonene, kan samtidig gjøre det vanskelig å tilpasse tiltaket til deltakernes individuelle behov. Dette kommer til uttrykk ved at ulike deltakere opplever relevansen av de ulike funksjonene ulikt. For det første har deltakerne ulike preferanser når det gjelder arbeid og skole. Spesielt ser vi at deltakere som har mål om å fullføre skole, opplever at det er for mye vekt på arbeidslinja. For det andre har deltakerne ulike oppfatninger av behovet for mest-

ring og avklaring. Mens enkelte deltakere har behov for (og hatt stor nytte av) mestringsarbeidet, er det andre som opplever at avklaringsfunksjonen og jobbformidlingen er det viktigste.

Deltakernes ulike preferanser og behov bidrar også til at tiltaksarrangøren må balansere mellom prinsippet om at «alle skal delta i alt» og prinsippet om individuell tilpasning. Det første prinsippet har en pedagogisk begrunnelse i den forstand at deltakerne skal lære seg å utføre både interessante og mindre interessante oppgaver. Et annet moment er at fellestiltakene bidrar til å skape en gruppeeffekt i form av at deltakerne skal bruke og støtte hverandre. Det andre prinsippet om individuell tilpasning har sin begrunnelse i at tiltaket skal være mest mulig målrettet. I løpet av prosjektperioden ser vi at balansegangen mellom de to prinsippene har endt opp med at tiltaksarrangør har lagt mer vekt på individuelt tilpassede aktiviteter.

Anbefalinger

Fravær og frafall fra kurset har vært en relativt stor utfordring gjennom hele prosjektperioden. Virkemidlene for å motvirke dette har vært å tilpasse tiltakets innhold til deltakernes behov, og å håndheve et regelverk knyttet til oppmøte og deltakelse i tiltakets aktiviteter. En forklaring på at fravær- og frafallsproblematikken likevel vedvarte gjennom hele kurset, kan være at tilpasningen av tiltaket skjedde skrittvis, mens regelverket ble innført tidlig i tiltaket. Satt på spissen innførte man altså strenge sanksjoner mot fravær fra et tilbud tiltaksarrangøren selv opplevde ikke var godt nok tilpasset målgruppen. Med andre ord la man kanskje for stor vekt på reglene for tidlig i prosessen, mens man samtidig ikke var tålmodig nok med det viktigste virkemidlet, nemlig tilpasningen av selve innholdet.

I en eventuell videreføring av MetARR anbefales det derfor å tone ned regelverket og sanksjonene til fordel for det innholdsmessige i tiltaket. Hovedbegrunnelsen for dette er at slike regler og sanksjoner bør ha en viss rimelighet. I tiltaket kan man få inntrykk av at fravær ensidig ble oppfattet som et uttrykk for manglende disiplin hos deltakerne, og ikke som et resultat av mangler ved tilbudet. Dessuten var sanksjonen ved regelbrudd forholdsvis kraftige. En anbefaling vil derfor være å innføre mer moderate sanksjoner mot regelbrudd. Et slikt virkemiddel, som aldri helt ble testet ut, er trekk i kurspenger.

I løpet av prosjektperioden ser vi at tiltaket utviklet seg til å bli mer arbeidsrettet. Til en viss grad utfordrer dette train-place metodikken og det programmet som ble innført i den første delen av MetARR. En mulig videreutvikling av tiltaket kan derfor være å rette oppmerksomheten mot place-train metodikken og hvordan elementer i denne metoden eventuelt kan trekkes inn i MetARR. Dette kan f.eks. være å starte tidlig med jobbformidling og praksis, parallelt med kursbaserte mestringsmetoder. Å innhente praktisk erfaring med deltakerne i en arbeidssituasjon vil sannsynligvis kunne bidra med viktig kunnskap i forhold til arbeidet med gruppebaserte mestringsprosesser.

En tredje anbefaling er å rette mer oppmerksomhet mot utdanningslinjen vel så mye som arbeidslinjen. Dette forslaget bygger på at mange deltakere ønske å ta utdanning, og mange går også over i utdanning etter tiltaket. Utfordringen er imidlertid at flere har dårlige erfaringer med den tradisjonelle skolen. En videreutvikling av tiltaket kan derfor legge vekt på mestringsarbeid med utdanning, både rent mentalt og i form av tilpassede opplæringsløp.

Et «bredt» eller «smalt» tiltak ?

Et gjennomgående trekk ved inntaksprosessen har vært å finne de «rette» deltakerne. De som ikke omfattes av målgruppen er bl.a. personer med atferdsproblemer, tyngre psykiske lidelser, personer med rusproblematikk og til en viss grad de som har oppmøteproblemer. Mye av fraværet og dermed frafallet i de siste kursene synes å henge samme med at det er grupper i ytterkant av kjerne-målgruppen som rekrutteres inn i tiltaket. Et sentralt spørsmål blir da om rekrutteringen omfatter en for bred gruppe eller om tiltaket er for smalt. Dette spørsmålet henger nært samme med metodene som benyttes i tiltaket.

Dersom tiltaket skal inneholde gruppebaserte metoder som skal bidra til å skape mestring for personer med lav selvfølelse, vil det være nødvendig å avgrense målgruppen. Implikasjonene av dette er at vi får en smalt tiltak. I praksis ser vi også at dette er noe tiltaksarrangøren etterstreber i prosjektperioden, noe som kan knyttes til tiltakets metodiske røtter i PiA-tiltaket. Konkret kommer dette til uttrykk i arbeidet med å kontrollere innsøkingen for å bevare den gruppebaserte metodikken. Vi kan med andre ord si at den smale varianten av tiltaket er metodedrevet. Det betyr at det er metodene som definerer målgruppen og ikke motsatt.

Samtidig er det mulig å tenke seg en alternativ bred variant av tiltaket. Et slikt tiltak vil i større grad være brukerrettet, dvs. at metodene utvikles på bakgrunn av deltakernes behov. En slik tiltaksmodell ville f.eks. betraktet fravær som et grunnlag for metodeutvikling. Poenget vil da være å utvikle metoder for å redusere fravær, ikke utelukke deltakere som har fravær. Tilsvarende kan vi også tenke oss metoder utviklet for å håndtere deltakere med atferdsutfordringer, begrenset rusproblematikk og enkelte sykdommer. Et slikt tiltak vil imidlertid utfordre de metodene og prinsippene som MetARR bygger på, spesielt gruppeprosessen, krav til deltakelse og ikke minst prinsippet om at «alle skal gjøre alt». Samtidig ser vi også at dette preger noe av utviklingen i tiltaket, dvs. at man går mer i retning av individuelle tilpasninger. Dette dreier seg blant annet om å innføre en mer faseinndelt struktur på temaene og mer individuell veiledning. Faseinndelingen av tiltaket ser ut til å bidra til å begrense spenningen mellom gruppeprosesser som metodikk og individuelle tilpasninger som metodikk.

De metodiske komponentene i MetARR bygger i stor grad på PiA-tiltaket, som var et gruppebasert tiltak rettet mot en eldre målgruppe. En generell betraktning er at utviklingen av MetARR bærer preg av spenningen mellom den metodiske arven fra PiA-tiltaket og de erfaringer tiltaksarrangøren høster selv underveis i prosjektperioden. Det innebærer at den metodedrevne tenkemåten møter praktiske utfordringer som har grunnlag i de faktiske egenskapene og behovene hos deltakerne. Med andre ord kan vi si at det er den metoderettede tilnærmingen (som dreier seg om å bevare det metodiske grunnlaget), som til stadighet møter en brukerrettet tilnærming med grunnlag i erfaringer med deltakernes behov og synspunkter. Til en viss grad har arrangøren av MetARR klart å håndtere denne spenningen ved å tilpasse den metodiske arven fra PiA. Dette er i hovedsak gjort ved å bygge inn elementer av individuell tilpasning. En ytterligere videreføring av denne linjen og utviklingen av et mer rendyrket brukerrettet tiltak, vil sannsynligvis måtte medføre et tydeligere brudd med PiA.

Det er viktig å være bevisst på spenningen mellom det metodedrevne og det brukerrettede tiltaket. Premissene for den relativt smale (metodedrevne) varianten av MetARR, er at deltakerne mangler selvtillit, men samtidig er i stand til å møte opp og følge et gruppeopplegg. Med disse forutsetningene ser vi også at tiltaket har hatt god effekt på en del av deltakerne.

Når vi likevel påpeker svakheter ved tiltaket – først og fremst i form av fravær og frafall – dreier dette seg om to forhold. For det første dreier det seg om – etter vårt skjønn – en noe uheldig vektlegging av regler og sanksjoner for tidlig i prosjektperioden (altså før man fikk tilpasset tilbudet). For det andre – og viktigere i denne sammenhengen – er at svakhetene først og fremst kan knyttes til spenningen mellom en mer heterogen deltakergruppe og en metode som retter seg mot et smale segment. Sett fra NAV sin side er målgruppen unge som faller fra i videregående eller som har vanskelig for å komme seg i jobb. Det er dette som er grunnlaget for rekrutteringen og som omfatter en forholdsvis heterogen gruppe. Sett fra tiltaksarrangøren er imidlertid metoden i tiltaket tilpasset spesielt de som har behov for å styrke mestringstroen, dvs. en smalere gruppe enn den gruppen som defineres av NAV. Dersom forventningene er at tiltaket skal fange opp i seg et bredt spekter av ungdom, ut over de som har behov for å styrke mestringstroen, ser vi for oss at det er nødvendig med ytterligere tilpasninger av MetARR. Men dersom målgruppen avgrenses til de med «endringspotensial», ser vi at tiltaket langt på vei har utviklet seg i en form som har eksistensberettigelse.

Referanser

- Argyris, Chris (1999): *On Organizational Learning* (2. ed). Blackwell Publishing.
- Chamberlain MA, Fialka Moser V, Schüldt Ekholm K, O'Connor RJ, Herceg M, Ekholm J. Vocational rehabilitation: an educational review. *J Rehabil Med.* 2009 Nov;41(11):856-69. Review.
- Econ/Proba (2010): *Arbeidsrettet rehabilitering – innhold og resultater R2010-057*
- Haugli, L. og Steen, E. (2001): *Kroniske muskel/skjelettsmerter og selvforståelse. Utvikling og evaluering av læringsmodell som vektlegger kroppen som meningsbærer.* Oslo, Unipub forlag.
- Haukelien m.fl. (2010): *Evaluering av Sola og Pia.*
- Heian, M. og Møller, G. (2006): *Evaluering av forsøk med kommunale arbeidsmarkedstiltak. Pilotstudie av forsøkene i Bydel Sagene og Bydel Gamle Oslo.* Telemarksforskning, Arbeidsrapport 2/2006.
- Lunde, G. (2007): «Kunstterapi ved psykiske lidelser». *Tidsskrift for Den norske lægeforening.* Nr. 20, 2007.
- March, J.G. (1991): *Exploration and Exploitation in Organizational Learning.* *Organization Studies* 2: 71-87.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995): *The Knowledge-creating Company.* Oxford University Press
- Senge, Peter (1990): *The Fifth Discipline: The art and practice of the learning organization,* Doubleday, New York.
- Thornquist, E. og Bunkan, B.H. (1986): *Hva er psykomotorisk behandling?* Oslo: Universitetsforlaget